

HÍD

Irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

3

3

1971

MÁRCIUS

HÍD
IRODALMI,
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYOIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXIV. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ACS KÁROLY
(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)
BORI IMRE
MAJOR NÁNDOR
VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:
KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

243	FEHÉR FERENC EGY KISKIRÁLY KUNYHÓJÁBÓL
248	BRASNYÓ ISTVÁN VERSEI
255	KOLIGER KÁROLY PIROS IKRÁK — MIDI-ÁLLOMÁNY
258	VITAZOSLAV HRONEC VERSEI
263	MIHAILO HARPANJ KÉT TŰZ KÖZÖTT
268	WITOLD GOMBROWICZ PÁRIZS ÉS BERLIN
275	BURÁNY NÁNDOR VÉSZ
294	HORNYIK GYÖRGY OLVADÁS
300	BORISLAV PEKIC ARSENIJE NJEGOVAN ZARÁNDOKÚTJA
315	FEHÉR KÁLMÁN FOLYTATÁSOS OPTIMISTA VERS
321	KOPECZKY LÁSZLÓ AIDA NEM ÉNEKEL
355	DR. HOCK REZSÓ JOGGYAKORLAT MAGYARUL, EGYENJO- GÚAN
367	SZEMLE Bányai János, Dér Zoltán és Varga Zoltán jegy- zetei

---

JEGYZŐKÖNYV

a Híd Irodalmi Díj bíráló bizottságának 1971. március 10-én megtartott üléséről

---

A Híd Irodalmi Díj bíráló bizottsága — Ács Károly, Bányai János, Szeli István, Urbán János és Vajda Gábor — Szeli István elnökletével megtartott ülésén határozatot hozott az 1970. évi Híd-díj odaitéléséről.

A bíráló bizottság 44 — tárgykörük és műfajuk tekintetében rendkívül változatos — művet bírált el, és ismételten rámutat arra, hogy irodalmunk mai fejlettségi állapotában egy díjjal lehetetlen minősíteni e változatos és sokrétű alkotó tevékenységet.

Az adott helyzetben a bíráló bizottság úgy döntött, hogy az 1970. évi Híd Irodalmi Díjat Koncz István **ÁTERTEKELÉS** című verseskötetének ítéli oda. Koncz szintetikus igényű költészete a táj és a gondolat, az idő és a vers, a létezés és a kételkedés pólusait fogja össze egy nyelvileg és fogalmilag sűrű, zárt felépítésű versben. Önleleplező, sokszor drámai élményköre jóval a kötet megjelenése előtt érezhetően hatott nemzedékére és újabb költészetünkre.

Újvidék, 1971. március 10-én

A bíráló bizottság tagjai:

Ács Károly s. k.
Bányai János s. k.
Szeli István s. k.
Urbán János s. k.
Vajda Gábor s. k.

---

költők és versek

---

egy kiskirály kunyhójából

FEHÉR FERENC

Olyan szelíd volt minden ébredésem
a harmat hintette, gyapjas, vén subán:
merengtem a rám nyíló messzeségen
s mélázva társult hozzám okos kutyám.
Harmat áztatta lepke szállt az éjjel
a kunyhóajtón lógó zsáklebenyre;
olyan volt, mint tündöklő, ritka ékszer!
Csak ő, s az égalj bordó végtelenje...
Gyöngé neszezés támadt ott fölöttünk:
nád bojtján verébszárny halk perrenése.
Szúnyogra óriás? — ügyet sem vetettünk
kutyámmal az oktondi kis cselédre.
Nádsarokból előkerült a korsó,
s hímes aranykendőjét kínálta
törülközőül a jó napraforgó.
Apám már fönt volt. Magamba szállva néztem:
ő, a szóltan jóság takargatott be engem!
Mentem volna utána, kúszva, térden,
de hajlongott már a pacsirtás végtelenben...

Napszámos-felhők rongyos nágykabátján
átszállt valami mennyből jött lehellet;
egy kalászfejen billegő bogárkán
az Isten szeme csöppet elmerengett.
Kuporogtam a nádkunyhó tövében —
mezítláb és mégis színaranyban,
s meglegyintett a mindhalálíg-értem:
mi sir fönt az égi csönd-harangban...
Oldalamon ott várt rám a hűség,
s áhítatom rosszalón figyelte:
„Világvéig lesz-e, gazdám, ismét
töportyúpörc, szalonnacsipetke?”

Robbant volna, be a zöld muharba,
ürgelesre, morc sünt csaholászva,
de hát sorsa, lám-e, úgy akarta:
ábrándos kis csósz lett nyári társa.
Az a muhar éppen akkor lángolt!
Füstaranyát most is, újra látom;
az a kis csósz akkor kiskirály volt —
ő hagyta rám fele királyságom...

Az egészben mégis az volt tán a legszebb,
amikor az apám szüretelni kezdett,
és az a nádkunyhós, drága nyár: börtön
megnyílt velem ott, a messzi dinnyeföldön;
övele mehettem, mindenütt nyomában,
és lehetett volna bölcsöm, sirom, ágyam
mezíten talpának óriási nyoma,
a rajongó hűség nekem vájt otthona,
mert ilyenkor arcát derűsebbnek láttam,
hívővé vált ő a puszta templomában:
úgy hajlongott, mintha egy-egy dinnye volna
magérlelő hite egy-egy stációja,
s hitének gyümölcsét sorra fölmutatta —
kedélyes hopszával két kezembe adta...
Fecskehangom máris csivített, könyörgött.
hogyha fölfedeztem gyom között egy görgőt:
„Ezt kopogtassa meg, jó-e, édesapám!”
S színlelt ámulással mondta is már: „Az ám!”
Én meg úgy borzongtam — csikós kis bolondja,
mintha egyenesen engem tapsikolna...

Távol szekér porzott a tájon,
vagy inkább a kamasz nyár tengerén...
Hajótöröttnek — lenge álom:
piros kendő viritott felém!
Napok óta senkit se láttam,
csüngtem hát a lágy jelenésen.
Csak egy szekér a sárga nyárban —
de oldotta szenvedésem.
Nyilván nyakas szállási gazda!
Parádézik így, ünnepente...
Bugyellárját bankó dagasztja,
s kunyhóstul, kutyástul megvehetne.
Már rég asszony az a lányka. Felnőtt,
s csak ring az emlék hinta-hajóján.
Ki tudja, hogy láttam azt a kendőt,
szívszakadva, egy nyárdéli órán?
Hogy hívták? Már nem találgatom.
A jó távolság hadd takarja.
Elszállt azon a dülös hajlaton,
de megesküdnék: szeplős volt az arca!

Tengeri: nyúl és sün bújtatója nappal.
De már éjjel neszező, irdatlan vadon!
Megtelt nyüszítő, sosemvolt vadakkal,
s tudtam, elnyel, hogyha kunyhómat hagyom.
Egyszer aztán mégis elindultam benne.
Főnt a nyári égen épp megállt a nap..

Mentem elszántan a csörgő sejtelembe,
s karmolástták éles karmok arcomat.
Szederinda folyt rám, betolakodóra,
lábom kőkorsókba, kincsbe ütközött;
az volt bizony, csak hát az igazat szólva —
paraszt inkák kincse: agyagsárga tők.
Kíértem. Villant a Vasdülő keresztje.
S bár a betyár-mesét sokan nem hiszik:
bújdokló másomat — tüzes napba veszve —
ott láttam egy percre Angyal Bandit is!
Duboka felé ment, arany fényesésben.
Emlékszem: sallangos karikás a vállán.
Szaladtam utána, de hát el nem értem,
s kereshetem már az emlék hét határán!

Itt, ahol földhöz lapul minden
(bokor, inda, vágy és képzelet),
egy nyárfa áll valami szent közönyben
az elhagyatott Juhász-völgy felett.
A szél hozta, s nem gazda-szándék;
gallyait senki sohse nyeste.
Árnyéka hosszú, furcsa árnyék,
akár a bánat és az este.
Tőreivel az ég ércén kotor,
de gyökér-lába megvetve itt;
fönt csak a bácskai tikkasztó pokol —
ő mélyből szívja titkos nedveit!
Egykor lápon vonuló raboknak
ő jelölte tán a biztos pontot.
Most már hasznavétlen. Fájdalom-nagy
ágai zörögnek, mint a csontok.
Beragyogta nyári bolyongásom.
Alvók közt ő volt a végső őrszem.
Üttették? Vagy csak fölnyúlt a lápon?
Némán ingott: nem tudhatta ő sem.

Arva dülőutak csaltak volna messze,
de hát nem hagyhattam kunyhós őrhelyem.
Apánk aratni volt, háltni járt csak este —
lettem dinnyecsósz hát, s rab is, büntelen.
Mégis e rabságnak mi mindent köszöntem:
játshi fölszín helyett — fájás mélységeit...
Fájás? Hisz nem volt az kevesebb se, több sem:
pehely, mit a fecske sárga csőrébe' vitt.
Bolyongtam a kunyhó roppant négyszögében,
s utam hosszán földhöz verdesett a vágy:
elszállni, mint fényes, nagy felhő az égen,
vagy földbe fúródni, mint a messzi fák!
A föld! Minden álmom visszahúzó öre.
Arcomat lehúzza, dajkált, oktatót:
akárcsak magamtól — nem válhatok tőle,
s benne oszлом majd el, vele egy vagyok.
Mégvígasztalódtam, de csak nagysokára.
Körém térdepeltek szóllan hajlatok;
fölfeküdtem az ég bordó vánkosára,
s gyertyát gyújtottam — az első csillagot.

Megcsodáltam a csupa-tett, parányi hangját:
épp zord bércre kaptatott — porhanyó göröngyre.
S egyszer csak hallottam azt is — cérnácska hangját:
„Uram, nehéz a verejtékem, töröld le!”
És támadt a lencseföldön titkos fuvallat.
(Nagy igyekezettel förgeteget leheltem.)
Zihálva köszönte e jóságos hatalmat —
nézett csak szemem egébe hálatelten...
„Meg is kerülhetnéd!” De csak folytatta újra,
pedig nem láthatta, mi várja fönt a csúcson.
„Fönt a semmi vár!” Mondjam? De tán visszahullna,
ha a kegyetlen igazat fülébe súgom.
(Mi feszítheti őt így e nyárdéli órán?
És célját, rendeltetését miért nem értem?
Más bogárkák ringnak a lencselevél hajóján,
ő meg magára marad e konok küszködésben!)
„Engem is így hagytak magamra” — súgtam,
s fölöttünk a nap is megállt az égen.
De ő már csak hevert, részvétem vizébe fúltn —
rápottyant könnyem sós, nagy tengerében...

És emlékszem még egy látomásra:
a boszorkány potrohú vad-darázsra...
Árny suhant a kunyhó fölött este —
denevér meg halálfejes lepke!
Hát még a magányomban kikötő
bálványszemű rém, a szitakötő!
Mebűvölt és úgy röppent magasba...
Titokzat volt, szárnyas kis maharadzsa.
Vagy a csalóka szárnyat öltött
ördögfiókák — a csúnya böglyök!
Villáikkal, napégette hátam
döfködték a nyár réz katlanában...
Reggelenként ébredésem várta
egy hű társ — a pattanóbogárka.
Úgy szaltózott, mintha erőt sem kívánna
hajmeresztő légi mutatványra.
S végül a zöld zekés ficsúrok, a dongók —
magányom szigetén az örök rendbontók!
Dinnyehéj-börtönbe toloncoltam őket.
A nyár foglya helyett — helyettem is bögtek...

Álmat keltő nem volt más a tájon,
csak a felhők meg a nyári Bács-ér.
Azért úsztak fénylőn, mint az álom,
egymást víve, mindig csak egymásért.
Nem tenger volt — kanyargó erecske,
de ha néztem, mindig visszanézett.
Szívig érő mélységébe veszve,
ott láttam az őt nagy mindenséget.
Más ki látta: felhő futott a napra!
Millió év könnye — pergett már a zápor.
Valaki nyugalمام felhőhátra rakta,
meghalt a kedvem, s most miatta gyászol.
Partján gyertyatartó: megdermedt ezüstgém.
Hajának hínárja himbált béka-csókot.

Futkároztak égbe sejlő tükrén
beléndek szagától hibbant vizipókok.
Felnőtt áhitatnak óceán az oltár,
s csak egy tűnt erecske, amit benne átél...
Szikes, agyag nyaram zsuborgása voltál,
sejtelmek bölcsője, lélekmélynyi Bács-ér!

Tündér látomások — hengergő harangszó!
Távol tornya körül ónos párarezgés.
Pillanat, mikor a sávosan aranyló
bánatok a földet lopva átereztek...
Bajúszos gyalogok görgették e hangot —
rostokoló pór had: kukoricatábla.
A vasravert égbolt érc kongása hangzott,
fejem fölött menny s föld kinját guringálta.
Aztán elhalkult a Dózsa-kin harangja,
mintha attól félne, lángra gyúl a tájék.
Nem a kaszásokért zengett már a hangja,
hanem az ájtatos lelkek nyugalmaért.
Megnyílt áhitat volt a nagy égi ablak,
misés kicsinyek a susogó kalászkok,
s térdre hullt vének a töppedt szalmakazlak.
Nem látszottak már a langy látomások!
Végül — nesze semmi! — borzadályos csönd lett.
Éreztem, hogy bensőm kételyek lugozzák.
Kétségem kútjából senki ki nem mentett:
néma volt a táj, és hallgatott az ország.

Dülönyire, mégis lélekhossznyi távol,
úgy bukdácsolnak elő a pusztaságból,
mint nem is halálra — életre szánt menet...
A napig lökték föl csönd-járt félelmemet!
Elöl vonultak a szava-nincsen vének,
s tikkadt szomjazói a jó szó vizének:
halálfútta szülék, gyöngy-kín asszonyok...
Se magamban, se köztük — úgy strázsáltam ott
a napraforgó-dárdák rácasai mögött,
mint aki halálig miattuk örködött,
s ha drága árnyaik a semmibe nőnek,
kaszahegybe ő is már beledőlhet.
S akkor szakadoztak ős kelevények:
átszivárgott belém — sebükből! — az ének;
elszálltak egy fénytört pillanat alatt —
ott zengtek Bács vára falai alatt...

Énekük fölvérző nyári delek őrzik,
hallom már őket időtlen időkig.

---

brasnyó istván versei

SZÁRAZ VIZEK

A keskeny
vágányú vasúton
14 éves koromban
a kutasi tanyákról
a városba jöttem.
Hoztam a dunyhám,
minden cuccom,
nyűhetetlennek hitt vászoningeket,
cipőt, melynek
talpa a szélben
még ma is lebeg;
volt egy nadrágom, amit
a gunarasi őszi
lőversenyen vettem —
zöldséges kofák kalauzoltak
háztól házig,
még nem tudtam pontosan,
hol fogok lakni,
mely vizes fal mögött,
miféle törött ágyon.
Apám a börtönben ült,
kérte ideje rövidítését —
a börtöntől két sarokra
laktam, s ha
munkán volt
a brigád, elvegyültem
a rabok között.
Pálinkát vittem
a szerelőknek, kik az építkezésen
az alagsorban pitlikeltek,
kerülve rendőrt, őrszemet:
a kazánok falán doboltak,
míg a lángvágó fénye

nyelte a sötétet.
Vasárnap a látogatók,
háborús katonakoffereken
hozták
a puszta sarat,
és pénzt csempészték
a cigaretták közé.
Jöttek a rokonok,
jött a család, jött
az Albert, a Márton, a Pál,
a Ferenc, a Margit, a Vince,
és végül bőrnadrágban a nagytata,
Szunomár István.
Messze kiríttak a világból,
míg sorra beültek
a gyilkosok, csempészek,
gyűjtogatók, késelők
tömegébe.
Nem mondtam le semmiről,
tanultam kevés pénzen élni;
ISZ tagsági könyvecskével
igazoltam magam
a börtönkapuban.
Mindent megszoktam,
megszoktam magamon az idegen
kacatokat,
örültem az unokatestvérek
kinőtt kabátjainak,
elfogadtam füles micisapkáikat.
Lányok vezetettek kézen fogva,
szegény rokon voltam:
majom.
Hogyan lehet megmaradni
az egész világ szegény
rokonának —
szennyvízcsatornán
e körzethől kiszökni,
s a nyugodt túlpartról
figyelni a hajszát.
Éjjel a nádstukatúr felett
a tetőn átsüt egy csillag,
mindenki havat álmodik,
mely szürke sorsára szítál.
A keskeny vágányú vasúton
hajnalonként,
míg visszautaztam,
gondoltam, hagyok csapot-papot,
zaklattam
a rokonokat, mást
akartam:
ők meg sajnálkoztak.
A hideg vonatfülkében
a sarokba fordulva aludni
próbáltam — sírás lett a vége,
a kalauz a zsebébe nyúlt,
és kiegészítette a viteldíjat.

Említették, elég,
ha havonként egyszer megyek,
később meg
ha kéthavonként;
mire szürke felhőivel
elterpszkedett a tél,
mondták, várnak a nyárra —
de kételkedtem, hogy a föld
a magmájáig rohadt,
apró dolgokban hittem,
két kofferrel a hónom alatt.
Kik elutaztak,
elutaztak örökre —
bólint rá mindenki, és
tudja, nincs tovább.
Arcomra másolva egy-két
paraszt képe, anyám arca
meztelenül:
öregedve száraz vizeken,
hogyan maradtam meg szárazon?

AZ ALVÓK

Amikor meghalt a harmadik
apánk,
anyánk nem szomorkodott annyit,
mint régebben:
— Sírba vitte az ital — mondta —,
és mindet az ital viszi sírba,
anélkül úgy érzik,
senkik, semmik. —
Télen hordódongákkal, hulladék
fával tüzeltünk,
s kémleltük az utakat:
nem jön-e hozzánk valaki?
Rajtam kívül két testvérem
volt még otthon, az egyik
féleszű, a másik meg törpe,
a többiek elszéledtek,
ki erre, ki arra vetődött,
még egy levélre sem futotta tőlük,
igaz, felénk
sose járt a posta.
Mintha mindenki a határ
szélén élt volna,
csak mi maradtunk középen,
éjjel minden távolodott tőlünk,
üresebb lett körülünk a tér,
mely elzárt bennünket
másoktól, kik számunkra csak
lengő árnyak.
Én ügyeltem a féleszűre és
testvérjére, a törpére;
— Gi-gá — mondta az egyik,
s a másik ezen röhögött,
üres szemei kidagadtak,

— gi-gá, álmomban sem hallottam
más szavakat,
csak ezt, ahogy
összebújva nyöszörögtek.
Elnéztem őket, és megértettem,
miért menekültek el mellőlünk
a többiek, azok,
akiket most eszelősen visszavárunk,
akik miatt még
egyáltalán itt vagyunk
és lessük a havak
távoli fehérségeit.
És egy éjjel megszöktem hazulról,
órákon át nagy iramban
mentem keletnek, amerről
a szürkületben hetek óta
lestük a napot.
Házak közé vetődtem,
a gyerekek épp iskolába
indultak — én magam sohasem
láttam iskolát —, arra
számítottam, elszökök előlük
a sűrű, gyapotszínű ködben.
De megláttak, és hógolyóval
keményen megdobáltak,
így hát betámolyogtam a házak
közé, s mondtam:
élelemért akármit elvállalok.
Nevem felírták egy papírra,
a papírra tollal keresztet karcoltam,
aztán szóltak,
keressek magamnak hálóhelyet.
Megtudtam, hogy
e kerek világ
mindenütt lakott, hogy errefelé
is szűkösen vannak,
én meg, a későn érkező,
a pajtába szorultam.
A szénában egész éjjel dolgoztak
az egerek,
s olykor-olykor megjelent előttem
két gömb,
két alak feszítette széjjel
a két gömböt,
s az egyikből végül is
kibújt a féleszű,
a másiktól meg kibújt a törpe.
És akkor riadtan
ugrottam ki a pajtából,
a fagyos udvaron át
rohantam a bakter házáig,
majd dörömböltem a ház
meszes falán.
Emberi hangra vágytam,
ám bennem nem volt erő
semmiféle szóra,
míg a havas éjszakában

kakasok perlekedtek, a fagy
pulykákat kergetett a fákon,
s mindent megtöltött a kutyák
végtelenül tartó ugatása.
A két gömb ott pergett a nyomomban,
úgy véltem, előlük
hiába futok;
magamhoz vettem mindkettőt,
és indultam vissza,
szokott vackomra.
Mert ha mindez bennem volt,
bennem voltak
a halott férfiak mind,
lenn, a hó alatt, mintha
meg sem születtek volna soha,
meg sem születtek,
s bennem alszanak.

BELSŐ VIDÉK

A belső Tisza-vidéken
születtem, s
a Tiszát először gépkocsi-
ablakból láttam,
felnőtt koromban.
Kiábrándítóan kicsinek
találtam, olyan volt,
mint egy kicsinyre méretezett
álom, de már
megérett bennem a gondolat,
hogy elég lesz
a klasszika-filológia szépségeiből.
Egy emberöltőt
ott éltem le,
valahol a partok mögött
az aljnövényben;
láttam lánkolni a folyót,
és hallottam többet beszélni
róla, mint ami bárkit
megillet.
Több esetben oly közel voltam
hozzá, hogy az erdők
illata már megérintett,
a szélben nád reszketett,
és egy szót súrolt bennem:
minden attól függ,
mit mond rá
a folyó, s a laposok teknőiben
meddig lopakszik odalenn
a föld alatt,
vagy a vízimadarak
hol húznak maguknak
határt.
Nem tudtam, hogy
a földkerekség vízre építkezik,
hogy a csontok

özönlő nyárban úsznak
a víz mélyein —
a talaj lépésről lépésre
omlik a lábak nyomán:
ideiglenes és véletlen
élet minden, ami fönt ül
a vizeken.
A hatalmas, hiábavaló
perpatvarok éveken át
a zsebkendőnyi földekért,
ha az aszály felkoncolta a termést,
és a kutakból
szürke iszapot okádtak
a kézifecskendők.
De ha a flóta
kigyúlt az éjben,
ha a flótát megfújta
Szeghegyen a sváb,
riadalom, át a Tiszán is,
az utakról a kereszték
a pléhkrisztusokkal felrepültek.
De csak Grétyiért
jöttek, a Grétyiért,
hogy Ludwig majd csinál
neki gyereket,
de a határdombról
meglátták a szomszédot,
akit a lelkek
a rétre kiszögeztek.
Ó, a nagyapák meg a nagyapáik,
kik éjfélkor keltek foglalni
földet, százholdas
sírokat maguknak,
és a szekérderékban az utakon
Amerikáról álmodoztak.
Amerika messze,
Amerikát a sós tenger nyalja,
itt meg keserű
víz borzong a lápokon.
Mi falja fel
a tüdőket a hideg falakon túl,
a kiábrándulás, úgy sejtéd,
elszántság
a szájak szögletében.
Beülhetek a faluba, úgy véltem,
és mindenről lehet véleményem,
földből házat döngölők
magam fölé,
hogy az ivadékoknak
legyen min marakodni —
a földből döngölöm,
mely hajlékot is ad.
Aztán beszíva nézhetek
kifelé az ablakon,
a világot figyelem, s az
attól fogva mozdulatlan,

és micsoda havat vagy hamut hord
a szél
ablakom elé?
Ülök majd, mint nagy répa
a földben,
fülem helyén két zöld
levél hajt;
vagy borjút kergetek
naphosszat, fát hasogatok,
és látomra a szederfáról
fölrriadnak a madarak.

---

piros ikrák – midizállomány

KOLIGER KÁROLY

SZENTSÉGTÖRÉS

logikusabb kiút
az úr ádám helyett
hamutálcát készít

HIÁNY

a kalárisból
kimaradt egy szem
amire a hit
a laktató okosság
az ősi erények
hiába törnek

egy falat az
eledelünkből

ez az egy szem
rázza a füzért
éhesen életünkkel
fizetünk érte

RAÉRŐ IGÉK

tessék
igazságot vegyenek

a megváltásunk
fogyasztói ára felszökött

HAMU ÉS TŰZ

a cigaretta történelében
forradalmi kérdés a tűz kire hagyjuk
hol tároljuk
magunk után
ha nem tagadjuk meg hamu marad
a hamutartó létjogosultság
mentesség
de nem menti meg lüzeinket
a tűz önmagában még
nagyobb kérdés
a hamu

BALLADA

utcasarkon
áll kezében
papírvitorla
sír
szél szél szél
sír a vitorla csönd
neszek
mérgező lég
úszik az utcán
a sarkon hiába
vár hiába a csönd a
neszek a mérgező lég
úszik az utcán és ellepi
a járdát az ablakok össze-
zsugorodott eldugult csövek
se víz se tűz se ég se szél
molekula nem törheti át és
eseménytelenül vacsoráznak
az emberek kezéből kihullott
a papírvitorla sír
szél szél szél sír
szél szél szél sír
sír a papírvitorla

MEGYÜNK

Anyám örök-termő ágyában nyugszik
Apám még él a gyerekük vagyok

Korom nem nagy a sorsom idős
Vérembe vészes madarak fészkeltek

Megyek a tojások felpattannak
Az út az utazás lényege kel ki

Szép tavaszunkon felhőkre kacagunk
A veszett sasokra fényeink villámot szórnak

Elengedhető elengedem a létrám
Vérem a kenyérbe szivárog megyünk

Megyünk megyünk felejtjük honnan
Kertünkbe költözött rigók fűttenek

HOBBY VERS

Leányok legények gyerekek jerlek a sarokra
Szekerünkre üres szekerünkre rakodjatok mind

Teknőt lócát üstöt és banyakemencét
Korsót tálat köpülőt régi-régi pénzt

Asztali citerát mozsarat ágyút fakanalat
Faragott tulipános ládát keresztet kolompot

Köcsögöt tányért gyöngyös csatokat
Szóttest szoknyát bundát hova lett múltunkat

Mindent mindent gyönyörű értékeinket
Szóljon a síp a dudu a furulya s énekeljünk

Népviselőbe öltöztetem a babám az engem
S vigan körültáncoljuk megrakott szekerünk

TANÁCSKÉRÉS

a kívülálló próféta ugorjon vízbe
ha úszó ha nem

---

vítazoslav hronec versei

A HAMU FELTÁMADÁSA I.

A te violaszín s halott tested,
Mozdulatlan arcod;
Szíved az obdukciós asztalon a kertben,
Míg a szél, akár az ő fehér keze,
Kis madárkatedrálisokat teremt a levegőben;

Szavaid, melyeket a tisztátlan lelkiismeret szül
A sziget miatt, amely a telihold tiszta tengeréből újjászületik,
A csonthalmaz és a koponya miatt,
Mely éjjelente a holdat ugatja;

Míndez,
Míndez —
Megtisztítja a hamut.

Pedig neki akartunk rugaszkodni és megőrizni
Ezt a kevéske vizet tenyerünkön —
Arcunk szépségét,
S meg akartuk tagadni
Az első délkört;
Helyünk túl szűk volt,
Még mikor a szentély romjainak bejárata előtt
Fáradt testünket a kariatidákkal azonosítottuk,
Kéklő sószemmel nyelvünk alatt
(Hogy homlokunkkal a tűzben
Felriadjunk
És elégjünk teljesen).

Éjjel neszezett a mocsár,
Mint nád az esőben,
Homok-szavakat árasztva
Szíved és mellének fehérsége közé,

De a feltámadott hamu,
De a még nem csitult sóhaj
A halálnak és a fájdalom
Szépségének küszöbén
Visszaadták hitünket a Jelképbe.

A rózsza már átváltozott. Az éjszakának
Jellegzetes szalma- és ki nem virágzott urna súlya volt.
Az éj nemcsak éj volt; az ő egyenlete volt az;
Az a te szavad volt. A sasfiókák, mint
Csupasz és éhes kísértetek, jártak az asztalhoz,
Melyen testednek kenyere és bora bomlott.
Az élők tenyerükbe írták:
„A mocsár e szókörben nyílik,
S a füst,
Vérrel megtetézve,
A megritkult nád mögött
A fűbe hull.”

De
Te
(Kihúzott derékkal)
Maradsz:

A te violaszín s halott tested,
Vörös szíved...

(És a hamvad.)

FIÚK I.

Sarjad a füstoszlop, mint fiatal tölgy, elfátyolozza
Az apa arcát fiának tiszta homloka előtt, kihívja az isteneket
S eszünkbe juttatja ismét a viharok urát,
Annyira, hogy látjuk az álmunkba fogódzott üvegszárnyak alakját.

Gyógyvirág lángjával gyullad a máglya a tavaszi
Napéjegylenlőségkor, fölöttünk hollós az ég;
A mérhetetlen nyugalom mélyén kezünket hamuba mártjuk, és
Két ujjal igazítjuk el az Ő kezének átizzott szőrét:

Ephialtust kopja találta, fehér fémből, amikor
Reggel a szentély előtt a madarak röptéből jósolta
Bronzszínű villámok csillagnyi halmozódását a sisakokban.

Mert csak eleven bokor teszi a vihart pompássá.
A tükör makacs hullámozásával, amely kisebbítl
A fiak és lányok tetteit, jóslat teljeseedik be, s visszhangzik,
[visszhangzik bennünk.

FIŰK II.

A testen rémkép fut végig, karcolás álomban; az öbölben
Illanón ringnak a szimmetrikus hajók. Ő
Önmagától van, és Senki, az istenség és az ember közti úton.

A költő címert visz feje felett, és benne nap,
Apró rézlángocska, mely bikának koponyájából született,
Hogy majdan tettekkel dicsérjék apám, ha visszatér.

Olvadunk, bomlaszt a bánat, mint a halálraítéltet,
Violaszín agyagból mellszobrot készítünk, az Övét,
Látókörrünket viharok határolják, sok csapás előjelei.

A csalódott csillag fényét veszítette, még mielőtt árnyékunkat
[vette volna.

KÉT TŰZ KÖZÖTT I.

Prolóógus

A víz tükrén evezőkarcolás, s hulláma beszél: el kell
Menni; gyertyafény mellett gyengéd ráncokat vájni körmünkkel
A fába, hogy végre elvérezzék a mogorva
Totem, amelynek tövében a halottakat égetjük.

Otthonunk köves hátán lila füst
Szivárog; égett hús szaga rakódik
A szobákra; a harcosok már érzik haláluk, akár a kutyák.
A szeplőtelen istenség fa-arccal mosolyog.

Íme, itt kezdődik a vég. A mocsarak reggeli
Párájába burkolva sziget felé hajózunk, mi,
Úszkös, átkozott csavargók. Ma reggel

Mélybe dobtuk az álmokat s a verseket: a
Madárarajok éhesek voltak. Csupán a víz köre maradt,
Meg a napkorong a láthatár felett és a szélmarta istenség.

KÉT TŰZ KÖZÖTT II.

Epilógus

Az ezüstnek ízével nyelvemen,
Összekuporodva, mint imát mormoló gyermek,
Ellenállok a vízióra pogány vizeinek
Átkozva a vénák lankadó játékát,
Csodálom saját vérem,
Mely sekély tócsákat
Karcol a homokba.

A sátor előtt holdfényben ég a kés,
Tisztára mosva a keleti fejedelemségek forrásaiban;

Hangyák nyüzsögnek meztelen testemen,
Sóváran szívva sebeim gennyét;

A harcosok a hallgatás játékát mimelik;
Miközben a fegyvernökök felnyitják az olajfák törzsét,
És az elégedettek hamvát a tengerbe dobják,
Hideget érzek
Két tűz között.

Ma estére, midőn a szél clindítja a hajókat,
Szabadulni kell a kuruzslók fekete ölelésétől,
Még egy éjjelt kell virrasztani a harcosokkal,
Kik tüzes acélt fennek lángoló rózsáimra.

Ma estére fogóval kell kihúzni a nyilvesszőket
Az elhalt testekből és élve kivárni
A solymászok
Jövetelét.

Fülöp Gábor fordításai

---

a szép keresése

---

két tűz között

Vítazoslav Hronec költészetéről

MIHAILO HARPANJ

Nincs költő, aki megkerülhetné az ember létezésének kérdéseit ebben az időben, amely oly konokul és végérvényesen szembefordult vele. Olykor-olykor szó esik még az abszolút lírizmusról, mint például az ún. szerelmi költészet tiszta formájáról. Ám a modern költészet aligha éri már el valaha is azt az eszményi, tökéletes harmóniát, amely a szerelem szellemi areájának határai közé bezárkózó szubjektum birtoka volt. A szerelem fogalmát ma már legtöbbször a fennmaradás fogalmával hozzák összefüggésbe. Ezért, úgy érezzük, épp ide illenek M. Yoursenar szavai arról, hogy nincs boldog szerelem, mert „amit birtokolunk, nem birtokoljuk többé”, s nem véletlen, hogy a szerelem, mint a lélek formája, épp a fájdalomban kulminál, a fájdalomban afölött, hogy nem létezhet egyidejűleg több alakban.

Amikor a szerelem jelenségére támaszkodó költészetnek erről a megvalósíthatatlan törekvéséről, az önnön világában és a rajta kívül álló valóságban való kiegyenlítődés lehetetlenségéről beszéltem, azt akartam hangsúlyozni, hogy az objektív térben és időben lehetetlen fellelni a bizonytalanságérzet túlhaladásának tiszta formáit. S ha első pillantásra úgy is tűnhet, hogy ez az introvertált viszony a valósághoz immunis a kor égető kérdései iránt, figyelembe kell vennünk, hogy voltaképpen olyan immunizációról van szó, amely végső soron egy kritikai dialógus, a külső világ ürességével perlekedő párbeszéd formáját ölti.

Az alábbiakban megkíséreljük ezekben a viszonylatokban szemügyre venni Vítazoslav Hronec fiatal jugoszláv szlovák költő verseit. Meglehet, hogy valaki majd azt gondolja: túlságosan tág relációkat választottunk, de mindenfajta elszigetelődés ezektől a legtágabb vonatkozásoktól igazságtalanul szűkíti egy-egy költői vallomás tényleges szellemi hatóteréről alkotható képzetünket. S akárhogy is, az élet hatótere egységes, nem osztható szférákra aszerint, hogy hol hatnak erősebben és hol gyengébben az alvilág erői, amelyek oly cinikusan eljátszottak Orpheusszal.

Vítazoslav Hronec mintegy tízéves költői működése egy aránylag szűk

környezetben, a jugoszláviai szlovákok irodalmának határai közt valósult meg. De most tegyük félre ezt a többnyire irodalmon kívüli környezetmeghatározást, amellyel egyébként a szlovák irodalmi kritikának akarva-akaratlan számolnia kell. Mert ez a legnagyobb merészség: nem érezni a határokat, amelyekbe lépten-nyomon belébotlunk. Talán épp ez az oka, hogy Hronec verselése viszonylag rövid időközökben oly ellentétes megvalósulási formákon lépett és lép át. Persze, egyikben sem érte el az alapgondolattal való azonosulás abszolút pontját. Hronec még kezdő, s ezért túl szigorúan fogalmaznánk, ha azt mondanánk, hogy költészetét a forma állhatatlansága jellemzi. Már első verskötetében, a *Csillagok, partok*ban, a valósághoz való viszony néhány megjelenítési módja változik benne. Ez, önmagában, még nem volna fogyatékoság; az igazi fogyatékoság — ha már említettük — abban van, hogy harcát a valóság lényeges arányainak felkutatásáért nem mindig érezzük kellően megalapozottnak. Itt a *Csillagok, partok* c. köletnek azokra a darabjaira gondolok, amelyek nem lépnek ki az empirikus valóságfelfogás síkjából (például az *Utazom* c. versben). Mindenesetre nem maradhat észrevétlen Hronec törekvése, hogy szintézist találjon az élet értelme és a verselés értelme között, ami már túlnövi a *Csillagok, partok* kereteit, és nem kismértékben módosulva és felerősödve folytatódik újabb verseiben. De azt a szót, amely a világ realitását összekötné a vers realitásával, Hronec mindeddig nem találta meg. Képletesen szólva úgy is mondhatnánk, hogy a költő görcsös küzdelmet folytat azért a szóért, azért a kifejezésért, amely kimenthetné a két tűz közötti szorongatott térségből, a romboló ellentmondások térségéből. Ám Hronec költői modora már eleve sejteti, hogy olyan költővel van dolgunk, aki sohasem lesz képes megoldani ezeket az ellentmondásokat, mert eddig még sohasem tudott ellentállni a szenzuális valóság-mag delejének. Noha látható erőfeszítéssel igyekszik felemelkedni egy tartós és elhatároló magatartáshoz a költői gondolkodás kalandjának gnoszeológiai értékét illetően, mégis a végső, közvetlen érintkezés a gondolat lényegével kívülesik fejlődési vonalán. Úgy érzem, Hronecre is vonatkozik Ivan V. Lalić verssora: „nem a befejezés fontos, hanem maga az utazás”. Hronec, a költő, ezen a képletes utazáson, amely önmagán kívül nem ismer más célt, számtalan ismeretlen alakzattal találkozik, s velük érintkezve részlegesen abszorbeálja egyes elemeiket. Valójában versalkotása közben teljesen kiegyenlíti az elsődleges költői indítékot a véletlenszerűen, asszociatív módon, a költő számára ismert formákon kívül eső valóságadatok folyamatos percipiálása alapján keletkezett motívum-egységekkel. Hronec nem irányítja verselését egy-egy szigorúan körülhatárolt tünetcsoportra, amelyek közelebb vinnék az ember lényének meghatározásához. Az erőteljes gondolati célirányosság hiányát fokozott metaforikus feszültséggel pótolja. Ott, ahol a megtett út szemmel látható gnoszeológiai befejezését várnánk el, újabb metaforikus csomóval találkozunk: a nyugtalanság még szélesebb résen át tódul be a versbe. Nem bölcséleti reflexió ez, hanem inkább a költői megismerés útjának szenzuális áttétele új meg új koordináták közé. Ezért a végső megismerés gyakran elveszíti sajátos jegyeit, mint amilyen például a sebezhetetlenség érzése az embertől elidegenedett térben. S a költő lényé már nem arra irányul, mint kezdetben, hogy kíméletlenül szembeszálljon az éjszaka ismeretlen erőinek világával; ehelyett az önnön világával való megelegedés állapota lép fel, párhuzam-

mosan a szembe áramló nyugtalanságokkal, amelyek mégis rákényszerítik, hogy kilépjen önnön képzeleteinek kagylójából. A metafora Hronec verseiben igen gyakran nem a valóság definiálására szolgál, hanem valamiféle utólagos valóság szerepét tölti be. Alapvető normáit a költő a maga leépített lénye szemszögéből fogalmazza meg, a költői egzaltáció állapotában túlságosan erős hangsúllyal aposztrofálja a megismerés folyamatait és önmaga keresését az új szituációkban; a háttérben azonban tartósan jelen van az összeütközés az ismeretlennel. Ez az intenzív mozgás a szubjektív térségben azt a látszatot kelti, mintha szüntelenül reprodukálná a költő lényét az időben, ám a kiürített külső térségben ez a mozdulat passzívabbá válik, nem lehet többé a létezés kérdéseivel való lényegi korrespondencia hordozója. A látlat egyszerre elmozdul az én és a nem-én szférái között határt vonó determinánsok javára. Talán ezért tetszik úgy, mintha a *Kerekek, csillagaim* című ciklus Hronec első verseskötetében éppen ebből a határszférából emelkedne ki, abból a szellemi térségből, amelyet sem az egyik, sem a másik valóság nem determinál: az önmagában való lét valósága és a világban való létezés valósága párhuzamos egzisztálásra törekszik. A *Kerekek, csillagaim* egy sajátos misztikát és metafizikát képvisel. Az idővel meghatározott élet misztikáját, a véletlen halál metafizikáját. Ám Hronec nem elégedhet meg az ember lényét fizikailag korlátozó egzisztenciális mezsgyék végleges és apriori adott valóságával. Összeköti a fizikai és a szubsztanciális időt, s ezzel közvetve felidézi azokat a történelmi nézeteltéréseket, amelyek egy meghatározott életforma eltűnésének ágensei voltak. A ciklus két ellentétes gondolati intencióra épül: Hronec reifikálja az embert, és ugyanakkor perszónifikálja a tárgyakat. Az embert reifikálva, jelképpé változtatja; a tárgyakat perszónifikálva, metaforikus értelmet ad nekik. S az egész folyamat a látott, a látvány formáját ölti:

Itt áll előttem
ez a rembrandti kép: a mécs csonkig ég,
s a kéz reszket a teleírt pergament fölött, míg
a fehér csillagpelyhek a mezőkön elrejtik
a menekülők nyomait

(IV utópia)

Hronec ebben a ciklusában, s ez jellemző újabb verseire is, a gondolatot vizuális képzettel próbálja kifejezni. Ezáltal a gondolat a jelkép síkján jelenik meg, és nem hat többé vallomásnak. Hatása a képben van, a történelmi esemény dinamikus képében. A képek egymásutánja, szemantikai funkcióját tekintve, nem egyéb, mint egyszerű tanúskodás az ember magányosságáról a külvilág vad káoszában. A *Kerekek, csillagaim*, azt a költői meggyőződést fejezi ki, hogy a valóságot elsősorban vizuálisan kell megformálni, tapinthatóvá tenni, reifikálni. Az életre keltett holt anyag vizuális képeit ebben a ciklusban nem nehéz nyomon követni, annál nehezebb összefüggésbe hozni őket az alaptémával, mert túlságosan önállósultak. Talán nem egészen tárgyaltan itt a következő kérdés: mi van e képek mögött? Üresség, homály, titokzatosság. Mivel a rajtunk kívül álló világ dimenziói definiálatlanok maradtak, a költő a saját dimenzió-képzeleteinkből sugárzó valóság illuminációját igyekszik elének varázsolni.

Úgy érzem, hogy olyan messze vagyok,
olyan messze ettől a szótól...

A szó, amely a gondolatot fejezné ki, amely életrekeltené a formákat, amely az életet jelentené önmagában, hatótávolságán kívül marad. Hugo Friedrich *A modern líra struktúrája* című könyvében Mallarméra hivatkozik, aki egy beszélgetésben kijelentette, hogy a költészet „Homérosz nagy kóborlása” után végleg eltévedt. És amikor megkérdezték tőle, mi volt Homérosz előtt, azt felelte: Orpheusz. „Mallarmé tehát, az idők távolából egy mitikus alakot idéz fel, az éneklés fogalmát, amelyben az éneklés még egyet jelent a gondolkodással, a tudás a titokkal.” (Hugo Friedrich: *A modern líra struktúrája*)

És mit tegyen a költő a magány térségében? Egyáltalán lehetséges-e bármiféle intellektuális korrespondenciát kezdenie, ha ez magában foglalja a nem-énnel való korrespondálás lehetőségét is?

Ezeket a verseket forgatva, ellenállhatatlan erővel csengtek bennem M. Yoursenar szavai, melyek, úgy érzem, megvilágítják az utat Hronec költészete felé is: „Hallgass rám, Khebész... halkan szólok hozzád, mert csak halkan szólva halljuk meg magunkat. Meghalok, Khebész.” (M. Yoursenar: *Phaethón vagy a szenvedély*) Vítazoslav Hronec költészete a maga legmélyebb értelme szerint akkor a lehangosabb, amikor a költő csak magának beszél. S ezt természetszerűen követi a további analógia: amikor magában beszél.

Az üledő szomjúság kínjától úzve, belefúrtam arcom a fűbe;
a ptypang
bús lámpása a homlokomhoz koccant...

A vastag metafora-réteg alatt a magánvaló lét tiszta vágyának növénye búvik meg. Egyedül lenni a nyelvvel, szóval építeni lényünket. Hronec a *Két tűz között* szonettjeiben hisz a teljes élettér kialakítására vállalkozó szó hatalmában. De a verset maga a gondolati determináció folyamata alakítja, útja nincs előre meghatározva. „A tűzbelépés előtt a lét lázát sugározta az Ő szülésre megnyíló sebe.” A belépés a tűzbe — még egy kísérlet a megsemmisítő magány mögötti tér fundamentális meghódítására. Mégis, hiányzik ezekből a szonettekben az ontologikus tett, amely szemantikai egészbe gyűjtené e polimotivizmus valamennyi költői elemét. A „két tűz között” lelkiállapota csak kontrapunktja a tényleges állapotnak, amelyeknek lényege a bizonytalanság, mert a gondolati forrás a megismerési folyamat középpontjából a perifériák felé tolódik el, azaz a lényeges tünetek, a „két tűz” tünetei lezárják a vers szellemi terének határait, de ezzel csak közvetve határozzák meg, csupán látszólagos jelenlétükkel determinálják az ember lényét. A költő, érthetően, arra törekszik, hogy a környező formákat igazi nevükön nevezze meg, de valómása csak akkor telik meg értelemmel, amikor kapcsolatot teremt a szenzitív és intellektuális szféra között. Így aztán Hronec egy harmadik szférát alakít ki — az üres térben és időben mozgó ember szellemi szféráját.

*

Hronec költészetének fonákját — a környezet lényeges dimenzióival való korrespondencia szempontjából vizsgálva — igen jól jellemzik Hölderlin szavai:

Ein Zeichen sind wir, deutungslos,
Schmerzlos sind wir und haben fast
Die Sprache in der Fremde verloren.

Úgy érzem, hogy ezek a szavak éppúgy vonatkoznak a jugoszláviai szlovákok egész irodalmi helyzetére.

Ács Károly fordítása

---

párizs és berlin

Részletek a „Napló” utolsó kötetéből

WITOLD GOMBROWICZ*

Ha a felnőtt elszakad az ifjútól, már semmi sem akadályozhatja meg abban, hogy mindinkább mesterségessé váljon.

Kapcsolatuk — bármivel legyenek kapcsolatban — előre meghatározott jelek segítségével történik, mintha telefonon keresztül közlekednének, mindennemű közvetlenség szigorú tilalom alatt áll. Feltételes reflex — ennyi az egész titok! Ha azt akarjuk, hogy Pavlov kutyájának elkezdjen csorogni a nyála, nem kell neki húst mutatni, elég a trombitaszó. Ha azt akarjuk, hogy ezek az urak elragadtatásba essenek, elég idézni egy Cocteau-verset, vagy mutatni egy Cézanne-képet — tüstént elragadtatásba esnek, mert a szépségre asszociálnak tőle, kicsordul a nyáluk, azaz tenyerük tapsra ingerlődik.

Ebben a mágikus világban, amely tele van jelekkel, szimbólumokkal, jelszavakkal, szertartásokkal, ceremóniákkal, formulákkal és gesztusokkal, igazán különös kalandjaim adódtak.

Hiszen tudtam én jól, már Párizsba érkezésem előtt, hogy itt egyre nehezebb beszélni, látni a könyveikből, egyre elnémulóbbak... de nem tudtam, hogy ennyire! A Brezával együtt elköltött reggeli másod- vagy harmadnapján elmentem vacsorázni pár íróval... s lelki szájam szélét nyalogatva, mert kitünő elmékkel! A kezdeti feltételes reflexek megteremtése, más szóval az üdvözlések, udvariasságok és bókok simán lezajlottak, és amíg a társalgás ennek a reflexnek a keretei közt folyt, ment is minden, mint a karikacsapás, vicceket meséltek, nevettem, ők is nevettek. De a végén kutya-kínomban, már-már fuldokolva a laboratóriumi kutyáktól, amelyek a szó szoros értelmében torkon ragadtak, és nyelöcsövemet marcangolták, szüntelen *quidproquo*-juk rémítő kínjai közt vonítva, kedvem támadt mégis mondani valamit... Uram teremtem, hát

* Witold Gombrowicz (1904—1969) lengyel író, a modern európai irodalom egyik legkiemelkedőbb alakja. Első nagy sikerét Ferdydurke c. regényével érte el 1938-ban, későbbi művei között fontos helyet foglal el „Menyegző” c. színdarabja, regényei (Pornográfia, Kozmosz) és három kötetben megjelent Naplója. Gombrowicz 1939-től a hatvanas évek elejéig Argentínában, majd Franciaországban élt.

olyan nagy bűn az, egyszerűen megpróbáltam közölni velük egy úgynevezett gondolatot... az életről vagy a művészetről... ahogy ezt nemegyszer megtettem Buenos Airesben a „Fregatta” című kávéházban. Elnémultak. Tökéletesen átadták magukat az evésnek és a hallgatásnak, hallgatás és evés töltötte ki a szimpózium hátralevő részét. Ettől egészen elbambultam, töröm a fejemet, mi az, csak nem sértődtek meg... de másnap Vladimir Weidlenél vacsoráztam, és a sajnál elmondtam neki, hogy és mint jártam, mire ő, hogy de hiszen Párizsban már nem szokás beszélni... Párizsban már csak azért beszélnek, hogy ne beszéljenek... példaként hozzátéve, hogy a Goncourt-díj zsürijének évi bankettjén, amit mindig egy bizonyos, elég előkelő étteremben rendeznek, kizárólag az ételekről szoktak beszélgetni, nehogy bármit is mondjanak a művészetről...

Nem kétséges, ha a férfi végleg elpusztította magában az ifjút, honnan merítsen akkor könnyedséget, hol az az erő, amely fékezni tudná testsúlyának szüntelen gyarapodását? Így van ez velük is: a dolgok kifejezése iszonytató nehézséggel jár, lehet, hogy az illető szeretne mondani valamit, de nem képes rá, mert az túl súlyos, túl mély, túl magas vagy túl finom... és hallgatással tiszteleg az önkifejezés nehézségének. Butorral találkoztam egy fogadáson, mondom neki, örülök, mert majd ha együtt leszünk Berlinben, jól kivitatkozunk magunkat, ha másról nem, hát a *nouveau roman francais*-ről. Válasz helyett az avangard vezére hangosan felnevetett — udvarias, de egyben elutasító volt ez a nevetés, tökéletesen hermetikus, egy doboz szardínia nevet így a Szaharában... irgalmas ég!

Párizs génusza nem merül ki a lázas tevékenységben, művek és gondolatok továbbra is születnek e legbátrabb városban, amely ma is az élen vágat, mint századokkal ezelőtt... mégis, azt mondanám, valami fájdalmas fonákság alakult ki a város és lakói közt, ez a génusz bennük valahogy antigénusszá változik, úgy is mondhatnánk, hogy mintha csak elbátortalanítaná őket a saját bátorságuk, megfélemlítené merészségük, engedelmissé tette volna lázadásuk, átlagosságba taszítaná rendkívüliségük... és most úgy járkálnak Szellemük körül, mint a szolgálaleányok a tehén körül, megetetik, megfejik, a tejét pedig eladják. Párizs, persze, Párizs — palota, de rám inkább palotai személyzet benyomását tették...

... igen, palotai személyzet benyomását. Párizsban, a kutyák ama városában, ahol ha trombitálsz, kicsurran a nyáluk, fura és perverz kalandokon estem át. Valamelyik éjszaka, egy jóízű bisztróból hazafelé menet, fejemben jó borral, megpillantottam a legcsodálatosabb barokk palota nyitott kapuszárnyait, s azt gondoltam... benézek... és bementem... és látom, hogy termek, szobrok, mennyezetek, címerek és aranyozás. Akkor kijött egy apró termetű, de rendesen öltözött emberke, olyan szerény, hogy gondoltam, ez biztosan a *majordómusz* vagy a komornyik. Kérem, hogy mutassa meg a termeket, ő hívja a feleségét, a fiait, először kijön az első fiú, aztán mindjárt a második, végül a harmadik, udvariasan mindent megmutogatnak, ahol valami poros, azt letörlik, lefűjják, ujjal érintik a szobrokat, képeket, lesöprik, leporolják... csak amikor már távozóban nyúlok a zsebembe, akkor mondja az emberke, ő, nem én vagyok a herceg, a feleségem hercegnő, ez a fiam örgróf, amaz gróf, a harmadik meg algróf. Csendben búcsúztam tőlük, amely csend kicsit olyan volt, mint a vízé a hordóban.

Kimentem az utcára, hosszan járkáltam, végül valahogy szobrok közt

kijutottam a Tuilériák kertjéhez — az éjszakai fényben bekerített a szobrok lágy és hajladozó, kergetőző és hajlékony, ügyes, sudár és karcsú meztelensége... csakhogy köből volt mindez, teljesen hideggé kövesedve, beismerem, ez paradox, hisz ez mozdulatlan mozgás, halott élet, hűvös meleg, s mindez halottan él a holdas éjszakákon... Micsoda varázslat, tűnődöm, micsoda paradoxon, de már nő a paradoxon és dagad, túlnő önmagán... és már elhatároztam, hogy a legjobb, ha nem időzöm tovább ebben a paradoxonban, a szobrok között, jobb lesz, ha elmegyek... El-indultam, először lassan, aztán mind gyorsabban, de a szobrok csak nem fogynak, egy egész köerdő... ide-oda fordulok, forgolódom... majd megállok, mint akinek földbe gyökerezett a lába. Kutyák! Látom: Aktaion márványból, egy perce sincs, hogy megleste a meztelen Dianát, s most menekül... de a kutyák már nyomában, vicsorogva, csattogó fogakkal, már meg is fogják és belemarnak!

De ó, szörnyűség! A túlmerész fickó halálos bűne, ami miatt menekülnie kell, s kutyák tépik szét, egyáltalán nem mozdult... Így maradt mindörökre, változatlan, mint jéggédermedt patak. S az élettelen bűn előtt Pavlovot hallottam felvonítani messziről, Párizs legszéléről... tom-pán vonított Pavlov a mozdulatlan éjszakában! Hazamentem.

A képzőművészetek egyre inkább legázolják irodalmukat — látni ezt a kritikából, ahol az irodalmi művek megközelítésében eluralkodott a képkiállításokra és a galériákra jellemző műfaj. A képzőművészetben a korok, stílusok és irányzatok uralkodnak a művész egyéniségén (amely szóban összehasonlíthatatlanul szabadabban fejezheti ki magát, mint képben) — a kollektivitás és az absztrakció e túlsúlya tűnik fel az irodalmi kritikában is. Mivel a képzőművészet közelebb áll a dolgokhoz, mint az emberhez, a festő és a szobrász tárgyakat csinálnak — tehát az irodalmi művet is mint tárgyat közelítik meg. Ezek a kritikusok egyre inkább a katalógus hatalma alá kerülnek, elsősorban katalogizálnak, csoportokhoz, irányzatokhoz sorolnak, a kritika mind objektívabbá lesz, egyre több benne az elmélet, a kritikus egyre kevésbé művész, mindinkább kutató és műértő, olvasott műítész és informátor.

A festészet és a szobrászat kritikusa úgy kell, hogy írjon ezekről a műfajokról, mintha alapjában idegen és külső dolgokról írna, s ez azért van így, mert a festői valörök szóban megfoghatatlanok, a szó és az ecset két teljesen különböző terület. Az irodalomkritika viszont szavakkal beszél a szóról, irodalmi eszközökkel az irodalomról. Ebből mi következik? Az, hogy az irodalomkritikusnak is a szó művészenek, társalkotónak kell lennie, nem lehet szó az irodalom „leírásáról”, ahogy — sajnos — le szokták írni a képeket, részt kell vennie az irodalomban, kritikája nem lehet külsődleges, csak a dolgok kritikája.

De mivel megfojtották magukban az ifjúságot, s vele a fiatalok szent birtokvágyát és vonzóerejét, világuk egyre külsődlegesebb lesz. Vagyis egyre objektívebb. A *nouveau roman francais* elszomorító lemondás az emberségről a világ javára, nincs benne egy szemernyi líra sem...

Vagy, meglehet, lírája túl egyoldalú. Olyan költészet ez, amely meg van fosztva attól, ami az ifjúságot líraivá teszi: a bájától, amely vonz és kényszerít; az új regény nem tud és nem akar tetszeni... meg van

fosztva a könnyedségtől, a kecsességtől, attól az eredetiségtől, ami nem válogat és nem precizíroz, csupán egyesít és egybemos... De ez a fiatal líra csak akkor lehetséges, ha az író tudja, hogy — többek között — a fiataliságnak is ír. Hogy a felnőtt ember — többek között — a fiatalemberért is van.

Szépség és költészet, amely kizárólag az ötven- és negyvenévesek között születik... hm, hogyan? Tudom is én. Jobb volna, ha a fejlődés minden fázisa egyszerre zengene bennetek — az csak az igazi zene! Nehéz a kortól elszakadva alkotni szépet, attól a kortól, amelyben a szép mércéje az ember.

Ellenkező esetben műveinkben meglesz minden elképzelhető erény, egyet kivéve: a vonzerőt. Elvesztik az olvasók vonzásának a titkát. Kitűnő irodalom lesz ez, de nagyon ellenszenves.

A francia irodalomról, vagy általában az irodalomról van szó? Folyton összekeverem Párizst a világgal.

*

Nem, nem írok Berlinről, magamról írok — ezúttal Berlinben vagyok —, nincs jogom hozzá, hogy bármi másról írjak. Ne téveszd szem elől témádat!

Megismertem még néhány művészt, akiket hozzám hasonlóan, szintén a Ford Alapítvány hívott meg. Csináltattam magamnak pár elegáns öltönyt. Befejeztem naplóm néhány fejezetét, amely utazásomat írja le Argentínából és párizsi tartózkodásomat. Közben egyre záporoznak a meghívások: koncertek, kiállítások, előadások.

Úgy tűnik mégis, hogy nekem, történelmietlen vendégnek, leginkább mégiscsak Az űzte el szememről az álmot... vagy hozta meg álmodmat... ami itt negyedszázaddal ezelőtt végbement. Az idill itt ugyanis karöltve járt egyfajta szörnyűséggel, amellyel kapcsolatban az embernek joggal támadtak kétségei, a mához tartozik-e vagy a tegnaphoz — mert végül is a ma a tegnaphoz indul ki, s vezetődik le. A berlini kutyák például rendkívül *korrekt*ek, egyöntetűen azok, s én mégis láttam, talán valahol a mélyben szendergő, teljesen elaljasodott kutyákat. A társalgásban nemegyszer elhangzott egy-egy hasonlóan borzalmas, a ma és a tegnapi pólusai között kifeszített szó — vajon csak álmodtam például (mert az időpontok összezavarása álomba kábít), hogy valaki azt mondta: „tudja, itt a közelben van egy kórház, ahová nyomorékokat zártak — életfogytiglanra, mert ül szörnyen torzak ahhoz, hogy akár a legközelebbi családtagnak is megmutassák őket. Családjuk úgy tudja, hogy elpusztultak.” Azt mondják: „ott a fal mögött volt Hitler bombabiztos óvóhelye.” (Volt vagy van? Mert akkor is van, ha már csak volt óvóhely). Mások azt hallom: — ő a háború, rossz évek voltak azok! Vagy: — A háború óta egyedül élek, férjem és fiam elpusztultak. — Elvittek egy börtönbe, és ott megmutattak egy közönséges, világos szobát, a mennyezetről vaskarikák lógtak, ezekre akasztották fel azokat, akik Hitler ellen harcoltak — de lehet, hogy nem is akasztásra, hanem megfojtásra szolgáltak a vaskarikák (mert nem értettem jól, néha egészen rosszul hallottam, mint ahogy ez előfordul a hegyekben, s a nagy folyókon, mindenütt, ahol a természet fantasztikus méreteket ölt). És újra: ez „volt”, amaz „még így van”... bár nem egészen, már kikezdte az

Idő. Hiszen látnom kellett ennek az oly igen rendes, oly mélyen erkölcsös városnak az utcáin nemcsak kutya-roncsokat, hanem ember-szörnyetegeket is, mert ugyan ki kezeskedhetne arról, hogy ennek az életmedett korú úrnak a jobb lába nem nehezedett-e akkoriban valakinek a torkára, végül is kiszorítva az áldozatból a levegőt. Bámulatos erejük, amivel legyőzik a múltat, okozza, hogy néha nehéz elhinneim... Ebben a városban az agyalágyult, kísérteties kutya vonítása a normalitás lenyűgöző igényével párosul.

Bűnök vagy erény színtere? Nekem, aki Argentínából jöttem, elég történelmietlen és a dolgokhoz hozzá nem szokott szemlélettel, mindig az volt az érzésem, hogy Berlin, mint Lady Macbeth, szüntelen mossa a kezét... És ilyen helyzetben az életbe most belépő nemzedék, ez a roppant tisztító s megújító hullám, amely mintegy mindent előről kezd s átcsap a múlton, döntő jelentőséget nyert — de ez a német ifjúság valahogy mindig kicsúszott a kezemből, mert kicsit németül, kicsit franciául bicebócazó párbeszédeink nem adtak módot az igazi közeledésre. Vele való találkozásaim közül leginkább még 1964 Újévének megünneplése rögződött meg emlékezetemben — egy fiatal festő műtermében, ahová görög barátom, Krisztosz Joahimidész révén kerültem. Mikor beléptem ebbe a félhomályos, emeletes műterembe és megláttam az északi ifjúságot, díványokon heverészve, vagy a sarokban álldogálva, azonnal tudatosodott bennem, hogy hozzá vannak láncolva kezükhöz; a kezek voltak a leg-erősebbek, azok töltötték be a szobát, sűrűsödve vagy elernyedve, erős, nagy, tiszta kezek, rendszeren lenyesegetett körmökkel, civilizált kezek. S a fejek úgy kísérték a kezeket, mint felhő a földet (nem volt ez új észrevétel, egyszer már megfigyeltem, még Argentínában, Roby Santucho hogyan sodródott-idomult saját kezeihez).

Bűnös kezek? Dehogyan, újak, ártatlanok... Újak és nem ugyanazok, de ugyanakkor mégiscsak ugyanazok... Mi a különbség? Nem ugyanolyanok a szemek, a haj, a száj, nem ugyanaz a nevetés? Egy arany-kék szőke fiatalember baráti mozdulattal pohár whiskyt nyújtott, de ez a kéz *onnan* nyúlt ki hozzám, azok a szemek *onnan* néztek rám... Valaki más vállamra tette a kezét, s tette ezt testvériesen, de a testvériség ugyancsak *onnan*, halált jelentett... talán bajtársi, de az is lehet, hogy ellenséges halált... S ugyanebben a pillanatban egy csudaszép lány mulatságosan megvonta a vállát, a szerelemről volt szó, igen, a szerelemről, de hiszen *amaz* is szerelem volt, az az erdő, a hódítón, szerelmes vágygyal kinyújtott kezek erdeje, *heil*, az alkotó kezeké! Ostobaság! Pusztulj! Lázalom! Milyen európaiak (ilyen Európával nem találkoztam Párizsban), nyugodtak és szabadok, nincs bennük egy szem sovinizmus vagy nacionalizmus, távlataik szélesek, világméretűek, igen, ez volt a legmodernebb ifjúság, amellyel valaha is találkoztam. Még csak nem is mentették a múltat, a félhomályban is lehetett látni, hogy *amaz* már nem az ő ügyük, ők már másfélék, újak. Elszakadni! „Gyere, gyertek, kit érdekel az ő Achillesük!” Olyan ez a nemzedék, mintha nem is szülte volna senki, szülők és múlt nélkül lebeg az űrben, csupán még mindig hozzá van láncolva a saját kezéhez — amely kezek igaz, hogy már nem ölték, hanem tervrajzokkal, számlákkal, termékek gyártásával, árutermeléssel voltak elfoglalva. És milyen gazdagok... különleges zakók, szép órák... az utcán parkoló kocsik...

Vagyis módfelett civilizált fiúk fényűzése Európa szívében... de

ugyanakkor szinte percenként gyilkos képzettársítások robbantak az agyamban. Hogy betömjek valamilyen rést német gagyogásomban, Goethét idéztem, „Hier ist der Hund begraben”, és mindjárt belekeveredtem az egészsze az eltemetett kutya, nem, nem is a kutya, hanem valaki, aki velük egyidős, ugyanilyen, mint ők, aki lehet, hogy éppen itt fekszik a közelben, a csatorna mellett, a házak alatt, itt, ahol a fiatalok halála nagyon gyakori lehetett a végső harcok napjaiban. Ez a csontváz itt lappangott valahol a közelben... S egyszerre csak felnéztem a falra, és megláttam, valahol fenn, majdnem a mennyezet alatt egy falba vert kampót, fenn a magasban, a meztelen falba verve. Vajon ez a fényűző és európai, múltjától elszakadt és önmagában létező ifjúság kitalálta volna, mi járt az eszemben? Tudtam, hogy nem akarnak velem „németek” lenni, mint ahogy én sem akartam „lengyel” lenni velük — és még az is lehet, ki tudja, hogy már egyáltalán nem is akartak németek lenni, csek a világba kivetett, mindent előlről kezdő fiatalok, akik a lehető legszélesebb távlatokra vágyódtak. De az a kampó mégis bele volt verve a falba! Whisky. Bor. Szendvicsek, sütemény, gyümölcs. Társalgás és flört. Mindig *valami másról* beszéltek. Brecht, Grass, az egyetem, utazások, Lessing. Ahogy közeledett az éjfé, úgy nőtt kíváncsiságom... mit csinálnak az Idővel? Mit csinálnak az Új Évvel? Mit kezdenek a perccel, amelybe betolakszik a Múlt meg a Jövő? És mi történt? Elütötte a tizenkettőt, kidurrantak a pezsgősdugók, s ők nevetéssel, jókivánságokkal és ölelésekkel elmosták magukban a veszélyes pillanatot. Utazol Görögországba? Láttátok Benrath kiállítását? Piers Read Angliában van. Meglátod, jövőre *Frau* leszek. Ez az újév Berlinben tökéletesen nyugodtnak, polgárinak bizonyult, bár az Idő és a Történelem kiiktatódott.

Tehát magánemberek voltak. S én, aki mindig is arra törekedtem életemben, hogy magán-lény legyek, nem tudtam ennek tapsolni. Világpolgárok. Európaiak. Csak az a falba vert, az a falba vert kampó... meg az a testvéri csontváz, a közelben lappangó halál... és a kezek, a kezek megfoghatatlan túlsúlya... Lenyeltem hát még egy whiskyt. Ott és akkor, a szerelmesen halálos felvonulásokon, ebből a fiatalágból kezeket húztak elő, raktak az élre, ő, a kezek erdeje, amely megelőz és előre visz... s ők előrenyújtott kezekkel meneteltek... de itt és most a kezek nyugodtak voltak, tétlenek, magán-kezek, de mégis, de újra megláttam, hogy oda vannak láncolva, a kezükhöz, hogy beleszorultak a saját kezükbe.

A német kezek Berlinben... titokban már régóta nézegetem őket... ezek a kezek nyugtalanítanak, mert efficiensebbek, mert komolyabbak, mondhatnám minden, ami német gyártmány, jobban sikerül... De ezeknek a kezeknek a teljes üressége, halálos csendje csak akkor vált előttem nyilvánvalóvá, amikor szemügyre vettem őket ezen a fogadáson, ezeknél az elárvult fiataloknál, ebben a romjaiból újjáépített és jellegtelen városban, amely most egyelőre... sziget... Egy sem volt köztük, aki meg tudott volna fogódzkodni valamiben. Goethe Németországnak nagy tradícióját túlságosan kompromittálta, ami rákövetkezett. Az új Európa jelszavai még nem elég élők. Amellett ők — most — féltek is a jelszavaktól, programoktól és ideológiáktól, sőt! még az erkölcsőtől is,

attól az aggályos német erkölcsötől, amely ördögi kilengésekhez vezetett. Hát akkor? Marad a munka. És tudtam, hogy mindnek van valami munkája, valami konkrét, vizsgák vagy hivatal, műhely, festészet vagy talán irodalom, termelés, termékek előállítás, technika, hogy ők kidolgoztak ezt meg azt, s közben át is alakítottak egyet-mást, s hogy egyelőre ez adott nekik értelmet, funkciót és szerepet... a kezek ürességében és csendjében... ebben a valószínűtlen Berlinben. Úgy láttam ezt a német ifjúságot, mint ökölcspást a külvilág arcába, hogy ebből megtudja, mi is ő igazán — mint a kintiség átalakítását, amely útnak ígérkezik a saját én megszerzéséhez. De hányszor ütöttek már a németek faltörő kossal a világba, hogy eljussanak saját énjük titkához. Ismétlem: ami a velük való érintkezésben leveri az embert, az annak a tudata, hogy itt komolyra megy a játék; íme egy egyáltalán nem másodlagos nép, amely az élen halad, tehát voltaképpen vakon nyomul előre — nem utánozva, hanem alkotva, úttörő módon szűz területekre hatolva be. Itt nem tudja senki, mi lesz belőle, de még azt se, mi lehet, vagy mi nem lehet belőle. Ó, az egzotikumok és hermetikus zártságuk (még akkor is, sőt elsősorban, amikor társadalmi életet élnek), tartalmaik, amiket nem lehet kifejezni, örületre emlékeztető önuralmuk, ez az emberiség, amely valamely eljövendő, ismeretlen emberiség kezdete, „funkcionalitásuk”, amelynek következtében a legközönségesebb öt német kiszámíthatatlan egységet alkot... ez nem olyan egyszerű... Megállj! Megállj! Távozz, lidércnyomás! Hiszen ezek a fiatal kezek teljesen nyugodtak voltak, magánkezek, mit is akartak hát? Autót, feleséget és gyerekeket, karriert... ezért dolgoztak... életüket a lehetőségekhez képest rendesen akarták leélni, ez minden. Kampó? Hullá a szomszédban? Kezek erdeje? Ezek csak kommentárok, amiket én fűztem hozzájuk.

És valóban, nem tudtam, mihez tartsam magam: még sohasem láttam ennél humánusabb és univerzálisabb gondolkodású, demokratikusabb és becsületesen, igazán ártatlan ifjúságot... ilyen nyugodt ifjúságot... De... a kezek!

*

Milyen különös és szép: ezek a nyugodt fejek, megfontolt tekintetek, ez a nyugalom, humorérzék... s ugyanakkor mindez a jövő felé üzve, vágatva. A német a németség rabszolgája. A németen a németség uralkodik. A németség felerősíti, taszigálja, kergeti és szárnyakkal ruhazza fel a németet. De ez nyugodtan történik.

A félhomályban láttam, hogy milyenek voltak egymáshoz, oldalról, vagy szemben, hogyan alkottak német tömörüléseket, s tudtam, hogy „egymás közt” könyörtelenek voltak... vagy talán csak védtelenek...

Termelés! Technika! Tudomány! Ha amannak a nemzedéknek Hitler volt az átka, mennyivel könnyebben válhat a tudomány a mai német fiatalok buktatójává. A tudomány, amely egyesíti őket az absztrakcióban és a technikában, bármit csinálhat belőlük...

Vajon ezek a fiúk képesek voltak-e rá, hogy felismerjék és felfogják drámájukat — amely nem illett bele megszokott napirendjük kereteibe?

Gömöri György fordítása

---

mai próza

Az asszony szó nélkül készülődik a vacsorához.

A gangban a fal mellett áll az asztal. Ilyenkor, júniusban már itt szoktak enni, ma mégsem itt, hanem bent, a konyhában kezdett teríteni. Az ember már jóval előbb bejött, és eldőlt a heverőn. Hanyatt fekve, csukott szemmel, szólanul pihent, mintha halálosan kifáradt volna valamiben, s megszólalni sem lenne ereje.

— Mit enne? — kérdezi az asszony hosszú tétovázás után a kihúzott asztalfiók mellől, miközben jobb kezével megint visszanyúl a fiókba, éppen csak egy pillantást vet le, amíg megmarkolja a kenyérvágókés nyelét, aztán oda sem néz, úgy, vaktában húzza elő, féloldalt az ember felé fordul, mintha nemcsak hallani, hanem látni is akarná, hogyan válaszol az neki. Jobb kezével az asztal abrosszal borított lapjára teszi a kenyérvágó kést, oda, ahol az előbb fölhajtotta az abroszt, hogy a fiókot félig kihúzhassa. Eddig a két kést meg a kenyeret készítette ki. A kenyérvágó kést nem engedi el, ahogy a nyelét a markában szorítja, kissé ránehezedik az asztalra, amely a konyha közepén áll, kék kockás abrosszal leterítve. Szemében kíváncsiság, keze bizonytalanul meg-megrándul egy gondolatnyira. Nem rakodik tovább, nem készülődik, nyilván azért, mert tudnia kellene, mit akar vacsorázni a férje. Az azonban nem válaszol a kérdésére. Mintha nem hallotta volna. Az asszony mélyet sóhajt, visszanéz az asztalra, ujjai szétnyílnak, a kés nyelére simuló tenyere, homorún behajlítva egy pillanatig még, a nyél fölött marad; bal kéz felől, az asztal sarkán a kissé égett végű fél vekni, a fiók fölötti részen, az asztal hosszával párhuzamosan lefektetve, de az abrosz felhajtott, felgyúrt szélétől beljebb egy már kissé hátrabicsakló, fekete nyelű bicska meg egy ennél valamivel hosszabb, de szintén öregnek látszó tompa hegyű kés; az asszony, mielőtt kezét a kenyérvágó késről fel-emelné, megint megmarkolja a nyelét, fölemeli, talán csak egy-két milliméterre az abrosz fölé, aztán beljebb teszi, vagy inkább taszítja, szintén az abrosznak arra a sima részére, ahova már nem ér a felhajtott

szegély; a széles pengéjű, fényes, rozsdamentes acélú, szinte semmit meg nem kopott fekete markolatú, élével és fokával is szabályosan ívelő, a négy fényes végű szöggel két oldalt a penge folytatásához erősen oda-szorított markolat szilárdsága miatt el nem koptathatónak látszó, pallosra emlékeztető kés kihívón, fenyegetően csillan meg az esti, az este előtti fényben, a már jócskán kopott és fényét veszített hátrabicsakló bicska és a fanyelű tompa kés mellett, amelynek nemcsak az éle kopott el, de a nyele is, mintha a sok mosogatás, a mosogatóvíz kezdte volna ki, a nyél felfelé fordított, a penge felőli vége az első szögnél letört; a bicska nyele, valamilyen gyöngyházutánzat, több helyen megrepedezett, a nyél penge felőli végét valamilyen sárgás fémmel, talán ötvözzel szegték el, ezt a két fémlapot is egy szög szorította a penge nyélben végződő folytatásához, vagyis erre a szögre volt erősítve a penge átfúrt, átlukasztott vége, ezen fordult meg, mikor becsukták vagy valamilyen célra behajlították; a fekete nyelet még másik két szög fogta át, de ezen, az elsőn volt vágáskor is a legnagyobb megterhelés, ezért ez nyakdult ki leggyorsabban, emiatt bicsaklott hátra a penge; a sárgás fémlapocskán látszik, hogy kalapáccsal többször megpróbálhatták összebb verni, hogy keményebben álljon, a félresikerült ütések nyomai közvetlen a fémlapocska mellett a gyöngyházutánzaton is meglátszanak, a fémlapocska alig egy körömmnyi nagyságú, s a kalapács sarka többször mellé üthetett; látszik azonban az is, hogy ez a kalapálás nem sokat segíthetett a már nyilván nagyon öreg bicskán, amely nemcsak előre- és hátrabicsaklik, hanem teljesen meglazult, oldalt is lötyög, a szög és a körömmnyi nagyságú két fémlapocska, az ezek meg a gyöngyházutánzat alatt húzódó egy-egy vaslemez sem tudja szorosra összefogni, s ahogy az abroszon fekszik, a pengének legalább egy milliméterrel az abrosz felett kellene vízszintesen húzódnia, az azonban, éppen mert kilazult, ahogy az asszony letette, végével az abroszra esett, ellentétben a kenyérvágó késsel, amelynek pengéje feszesen áll a nyelet képező két vastag lemez szorításában.

— Nem hallja — dünnyögi az asszony, inkább csak magának, aztán amikor leteszi a kenyérvágó kést, beljebb, az asztal közepe táján, de ezt is vízszintesen az asztal hosszára, talán azon a helyen, ahol az asztal lapja alatt a fiók véget ér, aztán betolja a fiókot, s visszaigazítja az előbb fölötte fölhajtott abroszszegélyt. Egy pillantást vet még az asztalon fekvő három késtre, majd az ember felé fordul. Mintha eszébe jutna valami, hirtelen visszafordul, a kések ott fekszenek kartávolságnyra tőle, de nem nyúl értük, tekintete megint visszasétál az ember felé. Az előbbi kérdésére még nem kapott választ. Nyilván szokatlannak találja az ember viselkedését, s mintha nem tudná, mitévő legyen. Csupa várakozó figyelem alacsony, vékony teste, ahogy kérdésére a választ várja. Még nem gyújtott villanyt, a nagygerendáról piszkosszürke huzalon lelógó, zománczott pléhtányérszerű lámpaernyő közepén ülő villanyégőből hidegen kéklenek az acélszálak. Az ember egy ideig nem válaszol. Még sem mozdul a kérdésre, az asszony azt hiheti, hogy alszik, s nem hallotta, mit kérdezett tőle. Csönd van. Semmi sem mozdul a konyhában. Sima víztükör. S egy csobbanás. Szokatlanul erős, türelmetlen, rémült, tiltakozó légyzúgás. Az asszony nem fordul hátra, éppen csak megrándul az arca. Az ablaktól távolabb, a konyhaszekrény mellett lóg a légyragasztó. Egyméternyi hosszú, három-négy centi széles sárgás-

pirosas, ragasztóval bevont vagy inkább átitalott, áttetsző papírszelet, egy rajzszöggel a gerendához erősítve, alsó végén hosszúkas, kerek dobozcska, ennek semmilyen szerepe sem maradt már, benne volt összegöngyölgetve a légyragasztó, de többé sosem teszik bele vissza. A légy mind erősebben zúg, s az ember talán nem is az asszony kérdésére, hanem erre nyitja föl a szemét.

Nem nagy a konyha, a heverő, amelyen az ember fekszik, alig két-három lépésnyire van az asszonytól, aki most elengedi az asztalt, könyékben behajlítva jobb kezét is derekához húzza, hasa fölött összekulcsolja ujjait. Pár pillanatig állva marad, figyel a ember arcát, a heverő az ablak alatt áll, a beáramló világosság mellett jól láthatja a szinte felpattanó szemhéjakat. Aztán nem tépelődik tovább, a konyha szürke cementlapokkal kirakott, rongyszőnyeggel leterített padlóján a heverő mellé lép, megigazítja a dohánybarna takaró fej felől felgyűrődött sarkát, aztán az ember tágra pattant szemét figyelve, vállára teszi a kezét, kissé megrázza, s mikor az, mintha csak most ébredne fel, pislogni kezd, csak akkor kérdi:

— Mit akarna vacsorázni?

Az ember, kezei tarkója alatt összekulcsolva, a kérdésre oldalt fordul, felé fordítja tekintetét, aztán hirtelen mozdulattal, térdben behajlítva, felhúzza lábait, majd leengedi a padlóra, nyilván csupa véletlenségből, éppen ráteszi őket a papucsára, így ül az ágy szélén, anélkül, hogy lába fejét a papucsba dugná. Csak egy pillantást vet az asszonyra, aztán leszegi fejét, összerántja szemöldökét, mint aki mélyen gondolkodik. Pár pillanatig marad ebben a helyzetben, aztán megint felemeli a lábát, s ahogy dől hátrafelé, úgy nyújtja ki; megint hanyatt fekszik. Nem is szól semmit. A szemét is lecsukja. Az asszony értetlenül nézi. Tehetetlenül megint megkérdezi:

— Mit vacsorázna?

Az ember nem nyitja ki a szemét. Csak mozgó ádámcsutkáján látni, hogy nyel egyet. Előrenyomuló tokája körülveszi betegesen kövér arcát, az őszes borostától kivert állát. Alig észrevehetően megrázza a fejét. Az asszony megint megéri a vállát:

— Nem is ebédelt — mondja neki. A ragasztóra akadt légy elhallgat. A nyitott ablakon át behallatszik egy parasztszekér zötyögése. A konyhaszekrényen egyenletesen ketyeg az ébresztőóra.

Az ember megint kinyitja a szemét, de nem fordul az asszony felé. Tekintete egyenesen a mennyezetre mered. A mennyezetet a gerendák egy-egy méternyi szélességű mezőkre osztják. A fölötte húzódó kisgerendák merőlegesen metszik az ágyon elterülő testet, míg a szintén szögletes alakú vastag nagygerenda párhuzamos az ágyával, és derékszögben metszi a kiskerendákat. A kiskerendák tartják a konyha mennyezetét, a nagygerenda pedig a két-két végükkel a falakra erősített kiskerendákat támasztja fel középen, úgyhogy ez valójában nem lapul a mennyezethez, mintegy tízcentiméternyi űr választja el, ilyen vastagok a kiskerendák. A nagygerenda ablak fölői oldalát erősen megvilágítja az ablakon beáramló fény, a belső oldala azonban árnyékos, sőt a vastag gerenda széles sávban árnyékot vet a mennyezet egy részére is. A nagygerenda fölötti üregekben most nem látni semmit. Régóta nem rakják már ide a házi szappant, a birsalmát, a diót. Az ember feje fölötti gerenda oldalába bevert kampós ácsszögön sem lóg semmi. Mint a

mennyezet, ez is fehérre van festve, látszik, hogy nem használják semmire. A nagygerenda megvilágított oldalán jól látszik, hogy valahol a közepe táján egy repedés húzódik végig, s hogy több helyen megrepedezett vagy lehullott a festék. Az ablak fölött, talán egy méterrel beljebb nagy, poros pókháló lóg, az ablakon át áramló levegő állandóan mozgásban tartja. Megint felzúg türelmetlenül egy légy, nyilván az előbb fölragadt utolsó szabadulási, tiltakozási kísérlete, el is hallgat, talán véglegesen. De gyorsan egy másik légy zúg el az ember feje mellett, szeme még mindig nyitva, mélyet sóhajt, a naptól és mosástól színehagyott zöld inge a mellkasával emelkedik föl és süllyed vissza. A légy visszarepül, és mintegy bukórepüléssel vágódik bele a hajába, itt ijedten zúgni, kapálódzni kezd, mire az ember hirtelen fejéhez kap, gyors mozdulatokkal, nyitott tenyérrel felborzolja a haját, fölemelkedik, az ágy szélére ül, ez csikorogva megint feljajdul; meztelen lábfejét most nem hagyja a papucs, anélkül, hogy lenézne, biztos, gyakorlott mozdulatokkal bújtatja bele. Fölnéz az asszonyra, mintha csak most venné észre, hogy itt áll mellette, hogy előbb kérdezett tőle valamit.

— Nem vagyok éhes — mondja. Hajlottan ül az ágy szélén, a konyhaszekrény mellett, a kőpadlón álló üres üveget nézi. Egyliteres fehér üveg, a címkéje, a dugója is hiányzik, s nem lehet megállapítani, bor vagy pálinka volt-e benne. Lassan ejtette ki a három szót, aztán nem szólt többet. Megköszörüli a torkát, köhög. Inge fölig begombolva, a nyaka sincs nyitva, ujjja sincs felgyűrve. Most maga elé néz, mintha a piros, fehér, kék és zöld csíkban szőtt rongyszőnyeg sávjait számolná. A csönd megint, mint folyadék az edényt kitölti a szobát, körülfogja a tárgyakat, megőrzi adott formájukat. Mintha az ajkaknak is nehezebb lenne szétnyílniuk ebben a töményebb közegben. Olyan volt ez a makacs csönd, mintha az ember előbb kimondott szavaiból áradó tiltakozás lenne.

— Dehogynem no! — mondja az asszony fölkapva tekintetét. A férje előtt áll, szemben az ablakkal, még ahogy az előbb a heverő mellé lépett. Lassan visszaereszti tekintetét. Előtte az ember hajlott, de széles, erős, válla, kopaszodó feje, őszes haja.

Az ablakkal szembeni fal mellett a konyhaszekrény, világoskékre festett, alul kétszárnyú ajtós, fölül keskenyebb tolóüveges régi bútordarab. Tetején rózsamintás fehér porcelán petróleumlámpa. Az ember föl-emelkedik az ágyról, lapos léptekkel idecsoszog, nyögve lehajol, kinyitja az alsó ajtó jobbra nyíló szárnyát, ahhoz, hogy benézessen, még mélyebbre kellene hajolnia, ez azonban nehezebbre eshet; az asszony utána fordul, némán figyeli a mozdulatait, fáradt tekintetében aggodalom, reszkető jobb kezét fölemeli, ajkai szétnyílnak, mintha mondani szeretne valamit, de félne is megszólalni; az ember benyúl a szekrény aljába, anélkül, hogy benézne, megtalálja, és kiveszi a literes üveget, bal kezével fogja, a hüvelykujja szorítja a behajló tenyeréhez, fölegyenesedik, maga elé tartja, s megfogja a csak felehosszába bedugott dugót, vastag, goromba ujjjaival csak nehezen tudja kihúzni, az asszony megrökönyödve nézi, és rosszállóan ingatja kis fejét, amikor látja, hogy az ember jobb kezébe fogja az üveget, száját az ajkai közé illeszti, másik végét magasra emeli, s önti magába a pálinkát; hosszan iszik egyfolytában, anélkül, hogy egyszer is levennie szájáról az üveget, a szekrény felé fordulva áll, háttal az ablaknak és az asszonynak, az inge hátán izzadság-

foltok fehértenek, fejét kissé hátraveti, az üveg alját följebb emeli. Mikor az ivást befejezi, az előbbi mozdulatokkal bedugja az üveg száját, aztán lehajol, megint csak annyira, hogy a kezével benyúlhasson, de mielőtt az üveget betenné, meggondolhatja magát, ismét fölegyenesedik, lábával, a térde hegyével belöki a szekrény ajtaját, ez úgy marad, nem nyílik ki vissza, az üveget pedig fölteszi a szekrény párkányára, a keskenyebb fölső, üvegrész elé. Nyilván arra számít, hogy nemsokára megint inni fog, s akkor ne kelljen megint a szekrény alját nyitogatni.

— Elmész te? — kérdi az ember hirtelen az asszony felé fordulva, mintha egy már előbb megkezdett párbeszédet folytatna.

— Hova? — lepődik meg az asszony.

— A Miskához — törli meg keze fejével a száját.

— A Miskához? — kérdi az asszony most hangosabban. A szomszéd-ban visitani, ordítani kezdenek a disznók.

— Hát.

— Minek?

— Jöjjön el reggel.

— Reggel? — kérdi kis szünet után az asszony, s nem csukja be a száját, úgy maradnak az ajkai, mintha érezné, hogy mondania vagy kérdeznie kellene még valamit.

— Hát — mondja rá gyorsan az ember, mintha meg akarná előzni a kérdezősködést. Úgy beszél, mint az az ember, aki eltökélt magában valamit, de titkolni akarja, nem szívesen beszél róla, mert attól tart, hogy lebeszélük.

— Vacsorázzunk előbb! — erősködik az asszony, s az asztal felé mutat, mely tőle balra áll, elől, jobbra a gáztűzhely, zománcozott, fehér teteje a falhoz támasztva, a tűzhelyen csak egy edény, egy talán kétliteres kék lábas. — Megmelegítsem a borsót?

— Elmész? — kérdezi kitartóan.

A hangok, a szavak, mint feldobott kődarab az ablaküveget, széttörrik a konyha megalvadt csöndjét.

— El? — kérdezi megint az ember.

— Főzzek tojást? Együnk kolbászt? — kérdezi az asszony, s aztán mintha utólag jutna eszébe: — Vagy igyunk tejet?

Hangja lágyan csengő, kérlelő.

— Jó. Akkor majd én elmegyek! — mondja indulatosan, s körülnéz, mint aki indulni készül.

— Ugyan. Dehogy — siet lebeszélni az asszony. — Maradjon csak!

Az asszony leoldja köténytét, s reszkető kézzel teszi a szék támlájára. Lopva még egy pillantást vet az ember felé, mintha szólni is akarna, de nem mond semmit. A konyhaszekrényen álló csörgőórára néz. Hét óra múlt. Megfordul, lehajol, úgy tekint körül, mint aki keres valamit. A gáztűzhely mellett egy kopott széken zománcozott fehér lavór, mellette, lenn a padlón kék vízeskanna, az asszony mellé lép, megmarkolja a fülét, nyögve, kissé megemeli, mint aki azt akarja megtudni, van-e benne, kell-e menni a kútra, éppen csak megbillenti kissé, a kanna aljának csak a füle felőli része válik el, emelkedik fel a padlótól, aztán visszaereszti, elengedi a kanna fülét, magában mintha dűnnyögne is, de nem lehet, érteni, hogy mit akar mondani.

— Nincs az még ilyenkor otthon — egyenesedik föl. Az ember az ablak előtt áll.

- A Miska?
- Az hát.
- Meghagyod valakinek. — Éles, kemény a hangja.
- Mit? — a konyhában fülledt meleg, tömény ételszag.
- Hogy reggel jöjjön el.
- De mit mondjak, hogy minek?
- Tudja, tudja már.
- Elmennek? — szoknyája ráncai között benyúl zsebébe.
- El.
- Az ügyvédhöz? — Előveszi zsebkendőjét.
- Az ügyvédhöz.
- Vele? — Törli arcáról az izzadságot, s megáll a keze.
- Vele. — Mind érdekesebb, egyre türelmetlenebb.
- Mégis? De... — Mintha nem merné folytatni a kérdést.

Még mindig az ablak előtt áll, kifelé néz, a kérdésre sem fordul meg, csak bólint egyet. Aztán sóhajtva megfordul, leül az ágy szélére, panaszos csikorgás, két kezével a térdére támaszkodik, előre hajol súlyos felsőtete ránehezedik, tenyere térde fölött tapad a nadrágjához, hüvelykujjai belülről szorítják a combját, a másik négy ujjja a külső oldaláról. Vastag lábán feszül a cajgnadrág.

— Hát... — kezdi az asszony, de elcsuklik a hangja, talán az indultól nem tudja befejezni a mondatot.

— Elég volt — mondja az ember, s ismét eldől a heverőn. A ragasztóra akadt légy nem zúg többé. Megint sóhajt, aztán mintha valamire dühös lenne, feláll, ismét az ablak felé fordul, kinéz, kíváncsian, figyelmesen, kissé előredőlve, talán azért, hogy jobban láthasson valamit. Az ablakon is sűrű szövésű szúnyogháló, kívülről, a gangból erősítették az ablakkerethez, fölül a jobb sarkában egy klikker nagyságú lyuk keletkezett, kiszakadtak, eltöredeztek a drótszálak, s a legyek itt kényelmesen besétálhattak. A téglalap alakú aprószemű dróthálót középen egy világoszöldre festett három-négy centiméteres lécz választja ketté, melynek közepére kétszárnyú kallantyút erősítettek, ezzel zárják a becsukott ablakszárnyakat. Az ember szemöldökét összeráncolva előbb az elválasztó lécz jobb, majd a bal oldalán tekint ki az udvarra; a gangdeszkát láthatja, rajta egy literes bögre, kék-fehér pöttyös, a zománca több helyen leverődött, ezeken a helyeken feketéllik a rozsdás pléh, mint a megsérült bőrfelületen a vastagra képződött, var, távolabb, az udvaron balra az üres göré sarka látszik, esőverte, napszikkasztotta, megszürkült lécek sora, vastag, nagyterherbírást tartógerendák, oszlopok, jobbra egy beteges, sárga levelű cseresznyefa koronája, aztán hátrább a szomszéd ház fehérre meszelt, repedezett fala. A fal tövében egy ráf nélküli kocsikerek, a szétszáradt fejőszék. Az ember, talán mert nem láthatja azt, amire kíváncsi, elégedetlenül fordul vissza a konyha belseje felé, egy pillanatra az asszonyon áll meg a tekintete, zsebkendője még mindig markában van, de nem szól hozzá, némán megint a konyhaszekrényhez lép, s a pálinkás üvegért nyújtja a kezét.

— Csak siess vissza — mondta előbb, aztán iszik, s visszatesszi az üveget. A lámpa ki tudja mióta áll már ott érintetlenül, a cylinder hajlatait vastagon belepte a por.

— Mért iszik annyit? — kérdezi az asszony halkán, évelődve, a tűzhely mellett áll, a kék lábasról leemel a fődöt, föléhajol, úgy néz bele, a

födöt továbbra is jobb kezében, az ujjai között tartja, aztán visszateszi a lábas tetejére, leborítja megint a délről maradt zöldborsófőzeléket; csak aztán néz félénken pislogva az emberre. Az most sem teszi be a pálinkásüveget a szekrénybe, ott hagyja a párkányon, ahova az előbb is állította. Mikor először elővette, félig volt, most talán három deci maradt az alján.

— Tudja, hogy nem szabad — teszi hozzá könyörögve az asszony, mintha megbánta volna azt, amit az előbb mondott, mintha attól tartana, hogy megsértette vele az urát. Az megköszöri a torkát, talán marja a pálinka, aztán az asszony felé fordul, a jobb kezét is fölemeli, mint amikor szólni akar neki, de hirtelen visszajeti, fejét pedig ijedten az ablak felé fordítja; a gangból nagy csörömpölés hallatszik be: egy galamb rászállt a gangdeszkán álló pöttös bögre szélére, a bögrének — üres volt — megbillent az egyensúlya, és csörömpölve esett a köre, a galamb ijedt szárnycsattogással tovarepült.

— Fene egye meg — dünnyögi megint az asszony.

— Milyen galambok ezek? — kérdi az ember.

— Ezeké — int az asszony rosszállóan a szomszédház felé.

— Azelőtt is mindig idejártak.

Ő is rosszállóan csóválja fejét.

— Hát. Csak akkor még volt a góréban kukorica. Azon éltek.

— Most meg itt éhetetlenkednek.

— Megszokták, hogy mi tartjuk el őket.

— Most majd leszoknak róla. Majd fölállítok én egy csapatót.

— Előbb kellett volna. Előbb — hangsúlyozza az asszony, s várja, megérti-e az ember a célzásait, de az már nem figyel rá, talán a pálinka álmosítja el, megint lefekszik, s ahogy eldől, máris behunyja szemét. Bal kezét könyékben behajlítva a feje alá teszi, jobbjá nyitott tenyérrel a gyomra fölött pihen. Hatalmas, erős teste végigér a heverőn. A légy megint a feje körül zúg. Jobb lábát fölemeli és átteszi a balon, bokában keresztezik egymást. Mintha megint megalvadna a csönd. A szomszédból behallatszik, hogy hosszan elbőgi magát egy tehén.

Az asszony hétován áll az ajtóban, a szűnyogháló előtt, nem indul, talán azt várja, hogy az ember visszahívja. Visszanéz, látja, az ember kinyitotta a szemét, s tekinget, mintha őt keresné, mintha neki akarna mondani valamit. Hirtelen fölül.

— Ne — emeli föl a kezét —, erről ne szólj neki. De lehet, hogy — mintha megint eszébe jutnának a galambok — nem is az övékéi.

Nem mond többet semmit. Nem vár sem helyeslést, sem ellentmondást. Mikor visszadől, megint megcsikordul az ágy.

— Jó — mondja az asszony, megszorítja kendőjén a csomót, és sietve elindul. — Jó, de akkor is ki kellene irtani őket — mondja a galambokra. Mögötte csattanva csapódik be a szűnyogháló kerete, mint mikor a galambokra zuhan rá a csapató. Az ember összerезzen.

A gangban lelassítja lépteit, aztán megáll, tekinget, mintha valami munkát keresne, okot arra, hogy még maradhasson, hogy ne kelljen elmennie. De hiába tekinget, itt már nincs semmi sürgősen elintézni való dolga.

A gang végében három egymásra rakott nagy papírzsák, a töménytakarmány, egy kibontva, fele elfogyott. Az alig használt vödör üresen áll, nincs benne se víz, se moslék, belseje is kiszáradt. Főlöszleges, szük-

ségtelen tárgyak. Hátral az udvaron nem kárálnak, kolkodácsolnak a tyúkok, többé nem kukorékolnak a kakasok. Csöndet áraszt a ház, az udvar. A hátsó szoba ablakában kalapács, harapófogó meg egy kis olajos üveg. A takarmányzsákok előtt a falhoz támasztva egy öreg kerékpár. Kormányáról lepattogott a nikkell, vázáról a festék. Hátsó sárhányója hiányzik, a fogaskerékről szakadtan lóg a lánc. A gang első részében, a konyhaajtó és az utcai kapu közt az asztal, hosszában áll szorosán a fal mellett, két végénél egy-egy szék. A viaszos vászon terítón vastag falú, nagy, füles pohár, nincs benne víz. Belülről is száraz. Átlátszó, sima üveg, csak fölül és alul, ahol a fülét a pohárhoz erősítették, hegesztették, forrasztották, csak itt martak körül egy-egy félcentiméteres csíkot.

Az asszony a gangdeszka mellett áll, egy tartóoszlop előtt, az asztal irányában, háttal az utcai kapunak, még mindig a takarmányzsákokat nézi, talán nem is nézi, egyszerűen csak ezeken pihen a szeme. Tekintete sokáig mozdulatlan. Mintha érzéketlen volna a külső hatásokra. Megcsörren a szőlőlevél, mintha valamilyen tárgyat ejtettek volna le közé. Oldalt fordul, de nem vesz észre semmi különösöt. A sűrű levélzet között mozdulatlanul lógnak alá a zöld szőlőfürtök. A gangdeszkan, az oszlop mellett egy elkoszosodott szélű fehér kistányérban vastagra duzadt, nedvességtől átitatott, de lassan már kiszáradó papírlap: légyirtó. A tányérból már elpárolgott a víz, nem öntöttek bele újra. Magán a négyzet alakú papírlapon, a tányér szélén, a deszkan és a gang kövezeletén is döglött legyek fekszenek. A gang padlóját nyolcszög alakú lapocskákkal rakták ki, jócskán kikoptak már, több el is töredezett, közüket sem öntötték be malterrel. A repedezett gangdeszkan, a két oszlop között még egy tárgyat látni: egy félliteresnyi hosszúságú befőttesüvegben három-négy szál leanderág, töveztetni tehették ide őket, nyilván már nagyon régen, az üvegben alig maradt s megzöldült a víz, az ágakon szürkészöldre fakultak a hegyes levelek. A légypiszkos, gerendás mennyezeten rajokban lapulva feketéllenek a legyek. A konyhából köhögés hallatszik, az ember száraz, gyötrő köhögése. A két utolsó oszlop között a kijárat, a soroglya most bekallantyúzza. Az utcán kocsik zötyögnek, csikorognak, utánuk felszáll a por, látszik, hogy ömlik be a kerítés fölött az udvarba, aztán a lugason átszűrődve előnti a gang belsejét is. Fojtogató, tömény porszaggal telítődik meg a levegő. A konyhából megint zaj hallatszik. Mintha léptek zaja volna. Az asszony — talán megijed — hirtelen az utcai kapu felé fordul, egykettőre a kapuban terem, erősen lenyomja a nyagda kilincset, a kapu deszkáján apró, felkunkorodott szélű lapocskákká repedezett a vastag olajfesték, az alacsony deszkaüszöb is megkopott, széthasadt. Az asszony itt is megáll, behúzza, becsukta már a kiskaput, a kilincset is elengedte, de mintha még mindig nem határozta volna el végérvényesen, hogy el fog menni, mintha még mindig ingadozna, tépelődne afölött, mitévő legyen. A szomszéd érkezik haza parasztszekéren.

— Kaput! — kiált be a bejárat előtt megállítva a szekerét. A derékban misling. Érezni a frissen vágott gyöngye kukoricaszár édeskés szagát.

Bentről, a kapu mögül megint nesz hallatszik, mintha ajtócsikorgás lenne.

— Ejnye — csóválja évelődőn fejét az asszony, s benyit vissza, behéz a gangba. A tetőről turbékolás hallatszik, talán a galamb jut megint az

eszébe. Az előbb nem válaszolt az ember megjegyzésére. Most, hogy be-
néz, mintha okot keresne arra, hogy még mondjon valamit. De hiába te-
kinget, a gangban senkit sem láthat. Az embert nyilván elnyomta a pá-
linka.

Hajlott háttal, maga elé nézve lépked. A foghíjas, öreg téglajárda
gödreit figyeli, gondosan kikerüli őket csoszogó, lapos járása közben, ne-
hogy megbotoljon. Csak az utcakereszteződéseknél áll meg, fejét jobbra-
balra fordítva kémleli, közeledik-e autó, kocsis. Az Árpád utca sarkán a
fűszeres éppen húzza le a redőnyt. Még világos van, de az üzletajtó fö-
lött már világít a meztelen villanykörte. A bolt melletti háznak lebont-
tatták a tetejét, a régi ablakokat kidobták, csak a puszta falak meredez-
nek, az ácsok most emelik föl a hatalmas horogfákat. A ház előtt ren-
geteg törmelék, eltorlaszolja a járdát.

Átvág az úttesten, egyenest csoszog tovább egészen a Kossuth Lajos
utcaig. A takarmánykeverővel szemben is új házat építenek egy nagy
kertben, az alja terméskő, a nagy ikerablakok fölé most helyezik be a
szemöldökfát. A sarkon megáll, a hentesüzlet előtt nagy vörös marha-
combot cipel be egy kipirult arcú, fehér köpenyes férfi a hátulról fel-
nyitott hűtőkocsiból. Elmegy a hentes mellett, nem néz be, balra fordul,
a járda belső oldalán, a fal tövében akar haladni, de hirtelen megáll,
megvárja, amíg a hentes megint kijön, s megkérdi tőle:

— Töpörtyűjük nincs?

— Nincsen, mama — mondja az.

Megfordul megint előre, s maga elé nézve lépked; sűrű ráncú, bő
szoknyája majdnem az aszfaltot súrolja.

— Nagymama! Nagymama!

A túloldaltól kiabál egy ötéves forma kisfiú. Az asszony csak megy a
hársak megnyúlt árnyékában, nem fordul a hang felé, mintha nem hal-
laná.

A kisfiú átszalad az úttesten, egészen közélről szólítja, de az asszony
csak akkor áll meg, amikor hátulról megfogja a kezét:

— Nagymama! Nem hallod!?

— Ó, szerbusz — lepődik meg az asszony, egy pillanatra felderül az
arca. — Hát te mit csinálsz? — kérdi, és megint elkomorodik. Fogatlan
szája szigorúan elvékonyodik.

— Itt... játszunk.

— Az anyád otthon van?

— Igen.

Az asszony a választ hallva elgondolkozik.

— Az apád? — kérdezi aztán.

Egy kőfaragóműhely előtt állnak, bent az udvaron vastag dörgéssel,
majd vékonyan sikongva felzúg a köszörűkő, s az asszony nem értheti
tisztán a gyerek válaszát. Idegesen vállára teszi a kezét, hangosabban
újra kérdezi:

— Az apád? Az is?

— Nem. Az elutazott — rázza a fejét a gyerek.

Az asszony elengedi a fiú vállát, szeme felvillan, előrenéz, végig a
város központja felé vezető utcán. Egy férfi és egy nő jön vele szem-

közt. A fiatalasszony bal felől karolja a férfit, aki egy kolfert cipel, nehéznek látszik, lehúzza a vállát. Nyilván az állomásra sietnek.

— Jól van. Menj csak, játsszál tovább — mondja, és megindul.

Elhalad a traktorjavító műhely mellett, aztán a négyablakos zöld oldalházhhoz érve lelassítja lépteit. A ház felé fordul, úgy tesz, mint aki az ablakokon akar belesni. Az utolsó, a bejárat melletti ablak előtt megáll. Csak két lépésre van a kaputól, de nem megy odáig, nem nézi meg, hogy nyitva van-e. Teljesen az ablak felé fordul, föltekint, balra látszik a feketére rozsdásodott pléhtábla, sem az utca nevét, sem a házszámot nem lehet leolvasni róla. Az állomás felől vonatfütty hallatszik. Aztán az erős nyomás alatt kiszökő gőz sistergése. Az asszony nem fordul meg, csak a fejét fordítja vissza arra, amerről jött, szembe a lemenő nappal, az állomás felé. A gyerek még mindig ott áll a járda szélén, leeresztett kezekkel, elámulva néz utána, ahogy észreveszi, hogy ő visszafordult, tétova léptekkel hátrál, mintha elszegyeellte volna magát.

— Mért nem mész vissza játszani — mondja az asszony, szemét hunyorgatva összehúzza, de halk, gyöngé hangja aligha juthat el a gyerekgig. Visszafordítja fejét, a félig bespalettázott, félig nyitott, kétszárnyú ablakon át fény szűrődik az utcára, az ablak magasabban áll, mint az asszony feje, s ha fölneéz is, nem látja, tartózkodik-e valaki a szobában; jobb kezét fölemeli, de nem kopogtat be, leereszti vissza, fejét most a város felé fordítja, talán arra gondol, hogy sietnie kellene, mert még vagy negyedórai járásra van innen Miskáék háza, aztán gondolkodás nélkül, mint aki elszánja magát valamire, megveri az ablak csukott szárnyát; kicsit vár, de bentről nem hallatszik semmi nesz, mintha senki sem tartózkodna a szobában; az asszony megpróbál lábujjhegyre állni, hogy jobban belásson, aztán megint megveri az ablakot.

— Ki az? — hallja nemsokára bentről a kérdést és az ezt kísérő lépéseket.

Nem válaszol mindjárt, felemelt fejjel, az ablakra meresztett tekintettel vár.

Előbb az árnyékot veszi észre, aztán a félrehúzódo függöny mögöl a lánya alakját az ablakban.

— Ne haragudjon — áll meg mellette egy idősebb férfi, kezében útitáska, most érkezhetett a vonattal —, nem tudja, hol van a Savo Kovačević utca?

— Savo micsoda? — néz az emberre.

— Savo Kovačević.

— Nem tudom — rázza a fejét. Az ember tanácstalanul továbbmegy, ő megint fölneéz az ablakra.

— Mit akart? — kérdezi a lánya.

— Valami utcát keres — legyint.

— Jöjjön be, nyitva a kapu — mondja a lánya az ablakból.

— Nem. Nagyon sietek — mondja. A szorongás mintha elszorítaná a torkát, alig hallani a szavát, de szemében sötét fény ragyog.

— Hova siet? — kérdi a lánya az ablakból, arcáról még nem tűnt el a meglepetés. Bőre sima, szeme pihentnek látszik.

— Mennem kell — csap a kezével az asszony, és egy féllépésnyit közelebb lép az ablakhoz. A lánya nem szól, csak lejjebb ercszkedik, kikönyököl az ablakon, hogy közelebb kerüljön az anyjához, jobban hallja a hangját.

- Hát hova megy?
- Elküldött a Miskához! — pislog zavartan.
- Van valami baj?
- A vész — elgondolkodva, szinte akaratlanul ejti ki száján a szót, aztán hirtelen oldalt néz, mintha félne, hogy észreveszik.
- Milyen vész? — kérdi, aztán fölgyenesedik, majd idegesebb hangszúllyal: — Mért nem jön be, no?
- Nem — csap megint a kezével. — Mind le kellett ölni a csirkéket. A szomszédból átjött a pestis, mire észrevettük, már késő volt. — Az utolsó szavakat alig hallhatóan ejti ki.
- Mért nem oltották be őket? — Visszaereszkedik.
- Egyszer már be voltak. Most kellett volna megint. Tegnap kijött az állatorvos, még beoltotta őket, de ma reggel azt mondta, hiába, nem lehet rajtuk segíteni. Egy nagy gödröt ástak a kert végében, odadobálták bele. Összefogdostuk őket, s az apád egy tuskón a baltával lecsapkodta a fejüket. Csupa vér lett, mindent összefröcskölt. Aztán leöntötték őket mésszel. — Arcán, homlokán mintha mélyebbek lennének a ráncok.
- Hány volt?
- Kétszáz darabot nevelünk március óta. Március elején kaptuk őket a keltetőből.
- Borzasztó. S mind?
- Két idős férfi közeledik feléjük, az asszony mintha megijedne tőlük, alig hallhatóan súgja:
- Mind egy szálig. Nemsokára tojtak volna.
- Szörnyű, hogy nem lehetett őket megmenteni — mondja, majd hirtelen így: — S most minek megy a Miskához?
- Odaküldött — válaszolja röviden, szégyenlősen.
- De minek?
- Az asszony leereszti tekintetét. Talán kifáradt a nyaka az erőltetett fejtartástól.
- Elhatározta.
- El?
- El. Odaadja neki magát.
- Mikor ezt kimondja, megint fölnéz, de csak egyetlen pillanatra. Háta mögött, fönn a villanydróton csicseregnek a fecskék. Épp hogy kirepült a fészekből az első költés.
- Oda?
- Oda.
- Megint fölnéz, de a lánya nem válaszol mindjárt. Megvárja, amíg a város felé eldübörög az autóbusz. Csak amikor zúgása elhallgat, akkor mondja.
- Jól van. — Alig hallhatóan ejti ki a szavakat, inkább csak az ajkai mozognak.
- El kellene, hogy gyere.
- Mikor?
- Most. Mindjárt.
- Tudja, hogy nem lehet.
- Most nincs itthon.
- De ha megtudja, agyonüt.
- Hát de nincs itthon.
- Úgyis megtudja.

— El kellene, hogy gyere. Most. — Szeme elhomályosodik, mintha megtelne könnyel. Ajkai reszketnek.

— Anyám, tudja, hogy... — elfullad a hangja.

— Minek ez a nagy harag? Úgysem élünk mi már soká, aztán minden...

— Tudja, mit mondott: be ne tegyük oda a lábunkat többet!

— Terád nem haragszik.

— Most sem értem küldött. A Miskát kéreti.

— Nagy hit van benne, nem engedi a büszkesége.

— Mindig ilyen volt.

— Ezért kellene, hogy elgyere.

A lánya az ablakban megtörli a szemét.

Az asszony folytatja:

— Talán, ha meglátná. A gyereket is.

— Én nem könyörgök már neki sem.

— Az urad beszél belőled.

— Őt is nagyon megsértette.

— De az is mit üzent neki!

— Utána, mikor már megalázta.

— Csak azért tette, mert téged nagyon szeretett. Te voltál a mindene.

Nem tudta elviselni, hogy elveszít.

— Éppen azért nem lett volna neki szabad, hogy...

— Fájdalmában nem tudja az ember, hogy mit csinál.

Mintha most jutna eszébe, jobb kezét az ablakpárkányra emelve, még hozzáteszi:

— Most ezt is csak azért teszi. Menjetek el, látogassátok meg.

— Nem lehet, anyám, tudja, hogy nem lehet. Azok után...

— Mért kell mindig felhánytorgatni azt, ami volt?

— Nem lehet elfeledni.

— Nézd a gyereked. Őmiatta legalább. Azért kell megtennem.

A kezét visszahúzza az ablakpárkányról, a lepattogott festékdarabkák az ujjaira ragadtak, öklével megdörzsöli a szemét.

— Annaira magára hagyjátok — szipogja tehetetlenül, aztán szoknyája zsebébe nyúl, előhúzza a zsebkendőjét, hogy letörölje vele a szétmaszatolt könnyeket. A járdára hullva csörög a fémpénz.

— No — hajol le dűnnyögve.

— Mi az? Kirántotta a zsebkendőjével?

— Ki hát. Gondoltam, ha lesz, veszek töpörtyűt. Azt nagyon szereti.

Lehajol, majdnem kétrét görnyedve keresi, merre gurult a pénze.

Először a fal tövét fésüli át a tekintetével. Nagy darabon lehullott a vakolat, a pincenyílásról hiányzik az egyik ablakszárny, a másiknak leszakadt a felső sarokvasa, lábával félrenyomja a fal és az aszfalt érintkezési helyén kinövő bokros porcfű kövér szálait, rémült hangyák szaladnak szerteszéjjel; a pénzt nem látni, a járda kissé kifelé lejt, s valószínű, hogy a pénzdarabok is a lejtő irányába gurultak, megfordul arccal az úttest felé, háttal a lányának, még lejjebb hajol, bal kezét könyékben behajlítva hátán keresztbe teszi, előtte nagy darabon megrepesztett az aszfalt, mintha valami nehéz tárgyat ejtettek volna ide, apró mozaikkockákra töredezett, a repedésekbe beleszáradt a sár, mintha malterrel öntötték volna be a mozaikkockák közötti üregeket; tekintete

végigbotladozik egy görbe repedésen, amely a fal tövét összeköti az aszfalt külső szegélyével, az élükre rakott sárga téglasorral.

— Oda kigurulhatott az, a fű közé — mondja az ablakból a lánya. Az asszony mélyet sóhajtva kiegyenesedik, visszanez a lányára, az ablaküveg visszaveri a napfényt, gyorsan elfordul tőle.

— Lehet, hogy a csatornába gurult bele — motyogja, s a város felé, a saját árnyéka után lép kettőt, itt a kaputól kiindulva egy csatorna vágja keresztül az aszfalt szalagját, valamikor fémlap borította, ezen folyt ki az udvarról a víz az utcára. A vaslemez már elkallódott, csak a három pánt maradt meg, amely egyenlő távolságban átköti a csatorna két partját, s amely a fedőlemezt tartotta, ma már semmire sem szolgál, mint ahogy maga a csatorna sem; régen eltömődött földdel, senki sem tisztítja, kotorja ki, itt is kinőtt a sötétzöld porcfű meg a sárga virágú kutyatej; mintha valami azt sugallná neki, hogy csakis itt kell lennie az elgurult pénzének, letérdel a csatorna mellett, kezével hajtja szét a fűszálakat, úgy keresi rövidlátó szemével, egészen közel hajolva, de csak nem találja a fényes fémdarabokat.

— Ugyan már, anyám — szól le a lánya az ablakból, hangjában nyugtalanság, mintha szégyellné, hogy az anyja itt előtte görnyedve keres valamit az aszfalton. — Várjon, majd én! — egyenesedik fel, nyilván, hogy maga is kijöjjön segíteni a keresésben. Mielőtt azonban erre sor kerülne, futva megérkezik a gyerekek, s kifűlva kérdezi:

— Nagymama, mit keres?

— Elgurult a pénze. Segíts megkeresni — válaszol a gyerekeknek az anyja, aztán az asszonynak szól erélyes hangon: — Maga meg keljen fel!

Az asszony engedelmeskedik, kezére támaszkodva, nyögve fölegyenesedik.

— Ide gurulhatott — mutatja a fiúnak, a csatorna felé intve. Az állomás felől jön egy fiú, megáll, szó nélkül nézi, mit keresnek.

— Vagy inkább amoda ki, a fű közé — mutat a lánya a járda külső szegélye, az azon kívül húzódó virágágyak felé. A fiú fürge tekintete most itt kutat a pénz után. Az aszfalt sárga téglaszegélye néhol ki sem látszik a föld alól, talán tavasszal, amikor ásták a virágágyakat, vagy később, amikor kapálták őket, akkor került vigyázatlanságból a föld a szegélyre, itt letaposták és megkeményedett.

— Itt van — kap egy fénylő tárgy után a fiú, az asszony és lánya felvillanó szemmel odanéz, de mielőtt fölemelné, látja, hogy nem pénz, csak sörösüveg kupakja.

— Jaj, hát mennyi volt, majd én adok helyette — megint az asszonyhoz a lánya.

— Á, nem kell. Úgsincs töpörtyű — mondja szomorúan az asszony. — Megyek is, mert sosem érek oda — néz föl a lányára reményvesztett tekintettel. A fekete szoknya zsebéből kifehérlik a begyűrt zsebkendő csücske.

— Dehogynem! Itt van e. Várjon csak! — szól le a lánya, aztán eltűnik az ablakból, nyilván a pénzért megy, mikor visszajön, az anyja megint a járda szélén görnyedve kutat az elgurult pénz után, mintha még mindig reménykedne abban, hogy sikerül megtalálnia.

— No, jöjjön — nyújtja ki a kezét, a markát összecsucskva.

Az asszony fölegyenesedik.

— Hagyjad, kisfiam — mondja a gyerekeknek.

Két piktör megy el előttük, egy kerékpárt tolnak, nagy kétszárú lét-rát tettek rá hosszában, azt fogják, az egyik a jobb, a másik a bal oldalon. A csomagtartóra vödröket akasztottak. Nemcsak a cipőjük, ruhájuk, de a kerékpárjuk is masztatos, festékes.

A nap elmerül a házak mögött, árnyékba borul az egész utca. Nehéz motorkerékpár robog el a központ felé, kipufogója füsttel és erős benzinszaggal itatja át az állott, meleg levegőt. A kerékpár csörömpölve a kifolyócsatornába zökken.

— No, jöjjön — kérleli megint az asszonyt a lánya.

— Akkor... — néz föl a lányára, aztán mintha meggondolná, nem fejezi be a mondatot, töprengően lehajtja fejét, s mikor ismét fölnéz, így folytatja: — Jó lenne, ha még ma este eljőnnének. — A közelben becsapódott egy gépkocsi ajtaja.

Nem várja meg, mit válaszol a lánya. Megindul, előrebukva, lecsapott fejjel megy tovább. Az úttesten, alig néhány méterre balra szürke gépkocsi áll. Eddig észre sem vette. Hallani, ahogy erőlködik, fel-felzúg, de nem gyújt, nem indít a motor. Egy-egy sikertelen kísérlet után a sofőr újra próbálkozik, de csak hiába.

A nap már nem süt be az utcába, alkonyati szürkület ereszkedik le a házak közé, de nem csökken a hőség, a napközben átforrósodott aszfalt árasztja magából a forróságot. Mint mikor a fűtés után a kemence kiadja a meleget. Távol, az ég alján a még alig látszó felhők szegélyét véresre festi a lebukó nap.

Homlokán előrébb húzza a fekete kendőt, aztán megállás nélkül siet Miskáék házához.

A Jézus Szíve templom utcájában már lassabban lépked, kifulladt, kapkodva szedi a levegőt. Ahogy a Miskáék alacsony kis ablakú, roskatagnak látszó háza elé ér, még be sem nyit, már a kapuban hallja Miska hangját. Az udvaron tárgyal valakivel. Az asszony lenyomja a kilincset, de a sűrű szőlőlugastól nem látni ki az udvarra.

— No, én nem adom — tisztán hallatszanak a szavak —, az anyjuk kínját!

— Akkor mit csinálsz vele? — kérdezi a másik.

— Kiviszem Bogarasba.

— Lehet, hogy már ott sem adják meg értük. Mindennap esik az ára.

— De, most vitték ki az öcsémék. Mindjárt adják a pénzt is.

— Akkor meg reggel vinnünk kellene. Még meg nem gondolják. Mert ezek itt a szövetkezetben csak egy hónapra fizetnek.

— Hát kellene, csak...

Csak most vehette észre, hogy az asszony hangtalanul csoszog a gangban a saroglya felé. A lugas az utcai kapu felől a legsűrűbb, beljebb ritkul, a folyosó belső végénél pedig nem marad belőle semmi.

— A disznókról beszéltek? — kérdezi az asszony.

— Hát — mondja Miska —, el kellene már vinni őket, de nem tudjuk, hova lenne jobb.

— Na, akkor majd jövök — indul a másik ember.

— Jó — lép utána, hogy kikísérje.

— Maradj csak — legyint az.

— Azért kifáradtam — pislog az asszony az oszlophoz dőlve. A gang a földtől az ereszig teljesen nyitott.

— Jaj, hát mért nem ül le — tol alá az ember az asztal mellől egy széket. Nyagda, kopott, billegő támlásszék.

— A Piros? — érdeklődik az asszony felesége iránt. Előrehajolva ül a szürke faoszlop mellé tolt széken.

— Kint van a bosztánban.

— A bosztánban? — kérdezi vissza az asszony, talán mert az akol oldalára felágaskodó, egymás hátát taposó disznók ordításától nem érthette tisztán az ember szavait.

— Ott. Szedi a borsót. Jaj — vakarja meg ismét a tarkóját —, nem is tudom, mit csináljak. Érte is ki kell mennem — s a nagy kapun belül álló motor felé int —, de a disznókat is meg kell itatnom, mert kitörik az aklot.

Az asszony szorongva aggódó szemekkel figyeli. Az ember egy-egy elcsúszott mozdulatából talán már előre választ szeretne kapni a még ki nem mondott kérdéseire.

— Megyek is én mindjárt, csak azért jöttem, hogy mondom, mit csinálsz reggel?

— Reggel?

— Reggel hát. De hallom szállítani akartok.

— Muszáj lesz elvinni őket. — A ház előtt sorakozó három vödörhöz lép. Mindegyik tele van moslékkal. A középsőn keresztül fektetve egy fél méter hosszú, fából faragott keverőkanál. Lehajol, megmarkolja a vékonyabb végét, belemártja a napon megsavanyodott moslékba, s keverni kezdi. A vödör széléről riadtan szállnak föl a legyek.

— Muszáj? — dől hátra az asszony, de a szék megbillen, az egyik lába rövidebb, a kövezet is egyenlőtlen, s nyilván megijed, hogy hanyatt esik, megint gyorsan előrehajol, visszaáll az egyensúlya.

— Muszáj lesz. Az ára is esik. — Jobb karját könyékben behajlítva maga elé emeli, ujjait szétfeszítve felfelé fordítja hatalmas tenyerét, aztán még hozzáteszi: — Meg hely sincs már itt nekik...

Az asszony hallgat, maga elé néz, úgy bólogat, mintha egy gondolatban folyó párbeszédhez helyezelne.

— Szük itt már minden — magyarázza Miska, kapkodja tekintetét, hol az asszonyra néz, hol hátra az istálló meg az ól felé —, a malacokat sem tudom hova tenni, meg a borjak is ki akarják már dönteni az istálló oldalát. Nyomorúság ez — legyint lemondón.

— Akkor nem érsz rá? — kérdezi az asszony hirtelen, mintha álomból riadna föl.

— Nem — mondja gyorsan, határozottan, aztán bizonytalanabban folytatja, talán mert maga is bántónak találta a hangját. — Mért? Akartak valamit? — elengedi a keverőkanalat, az megáll a sűrű moslékban, csak a fogástól, a tenyér csiszolásától fényes felső vége látszik ki; a két szélső vödörnek hiányzik a füle, kiszakadt a vödör oldalából, helyére, a felső perem alatti két-két lyukba gorombán összesodrott drótszalakat erősítettek, ezek mint vékonyabb drótkötél, lapos ívben hajoltak át a vödör fölött, a vödörök külső falán odaszáradt, moslékmaradványok. — Kellett volna? — emelkedik föl az ember, gyűrött inge alja hátul kicsúszott a nadrágjából. A karját, a nyakát, az arcát barnára sütötte a nap. Rövid,

fekete haja égnek áll, állán két-három napos erős fekete szakáll, bajusza hegyesre vágva.

— Kellett volna... — mondja az asszony határozatlanul.

— Micsoda? — lép közelebb az ember csípőre tett kézzel. — Később nem lesz jó?

Látszik, egyre inkább idegesíti a szakadatlan tartó, megerősödő disznóordítás.

— De. Talán... Ímmel-ámmal mondja az asszony. Aztán fölkapja fejét: hátul a fészertől egy tyúk szaladt ki riadtan kotkodácsolva, szárnyával csapkodva az udvar közepére.

— Ezzel meg mi lett — nevelt az ember —, már mind elült.

— Biztos megijesztette valami.

— Persze, a malacok.

— Kint vannak?

— Hát. Nem tudom már hova tenni őket...

— A tyúkok is ott alszanak a fészertől alatt, ugye?

— Ott, ezek meg be-bemennek, a kakasútló alatt összeszedik a tyúkszart.

Miska idegesen megint a vödörkhöz lép, megmarkolja a keverőkanalat. Az asszony föláll, talán kipihente, kifújta magát, közelebb megy a feleshez, mintha óvatosságra lenne szükség, körülnéz, s halkabbra fogva a szót, mondja:

— Azt akarta, hogy reggel gyere el.

— Holnap?

Az asszony csak bólint, s figyelmesen nézi, hogy kavarja az ember a moslékot.

— Ja — kapja föl Miska fejét, mintha most értette volna meg, miért jött az asszony, miért hívja.

— Hát nem tudom — mondja mélyet sóhajtva —, nem tudom, mi legyen. Beleszakad az ember a dologba!

Mintha valami titokzatos öröm jelent volna meg, bujkált volna az asszony szemében a tétovázó szavakra. Hátranéz, visszaül a székre.

— Mondjam neki, hogy szállítotok, nem bírsz jönni? — kérdezi sietve.

— Hát... mondja — válaszol anélkül, hogy fölnézne, tovább kavarja a moslékot. Távolabb, a rögtönözve összetákolt góré mellett nagy kék vándling, ebben a baromfinak szoktak keverni.

— Vagy... — bizonytalan hangsúllyal folytatja — eljössz utána? — A volt gyermekfürdető teknő most itatóvályútló szolgál.

— Nem is tudom — húzza föl megint a szemöldökét, s tanácstalanul megrántja a vállát —, igazán nem tudom, mit csináljak.

— Nem?... Hát... — Az asszonyt szemmel láthatóan meglepte ez a válasz, s nem tudta mivel magyarázni. Nyilván örül neki, de zavarja is, hogy nem tudja, nem is sejti, hogy mi történt, mi áll az ember megváltozott magatartása mögött.

Az akolban a disznók szüntelenül ordítanak.

— Hát mi történt? Olyan sürgős lett? — kapja fel a tekintetét, tárja szét a karját, a csodálkozás.

Most mintha az asszony nem tudna felocsúdni a meglepetéstől. Szeme kerekre tágl, tekintete merev.

— Hogy? — áll föl, de meggörcbült háta nem egyenesedik ki. Állán

állandóan reszket egy nagy szemölcsből kinőtt hosszú fehér szőrszál. — Hogy? Hát már nem akarod?

Az előbb talán megőrült annak, hogy Miska, a feles nem kap az alkalmon, hogy így talán még marad idő arra, hogy az ura meggondolja magát és ne írasson rá mindent, ne hagyja rá magát a felesre, most mintha attól ijedt volna meg, mit is szól majd az ember, ha megmondja neki, hogy visszautasították azt az áldozatot, amit ő följánlott. Áll csak, me-rev mozdulatlansággal néz a felesre, de gondolatban már nyilván az urát látja maga előtt.

— Hát tudja... — Hímel-hámol, mintha még nem döntötte volna el magában, hogy mondja-e vagy sem, vagy mintha nem is tudná, hogy mit lenne jobb mondanía. — Tudja, magam sem tudom, hogy lenne jobb. Éppen az éjjel beszélgettünk a Pirossal. Hívnak ide a cukorgyárba munkásnak, aztán... — Most a másik vödörbe nyomja bele a kanalat.

— Ja — ejti ki az asszony a szót. Aztán még egyszer vonatottan, csodálkozva: — Jaaa... Persze, persze — bólogat lassan.

— És oda is holnap kellene mennem.

— Na jó — kapaszkodik meg az oszlopban —, menj, etess, nem tartalak föl tovább.

Még mindig alig csökkent a hőség. Kókadtan, porosan fonnyad az utcai akácok lombja. Ahogy a kapun kilép, föltekint végig az utca hosszán, mintha a visszaindulás előtt fel akarná mérni, mekkora út áll előtte. Távol, az utca végén, a látóhatár peremén egyre emelkednek a gubancos felhőgomolyok.

— Erre is mennyi építkezés — legyint kezével a túloldal felé mielőtt továbbmenne.

A gangban az asztal mellett csak két szék van. Mikor az asszony hazaér, látja, hogy az egyikén, a kapuval szemközt, az ura ül, a másikon egy magas, sovány öregember, aki a kapunyitásra megfordul, hogy lássa, ki jött. Az asszony is nyilván csak most ismeri fel a szőlőszomszédot.

— Hát maga? De régen járt már nálunk — közeledik feléje.

— Tárgyaljuk éppen, hogy mi legyen.

— A szőlővel?

— Hát. Még mindig kötözködésig érő víz van rajta. Az idén már nem lesz belőle semmi.

— Ki is megy az már. Befullad ebben a melegben — teszi hozzá az ember.

— Nincs szerencsénk vele — ingatja fejét az asszony.

— Most már szépen termett volna.

— Nincs szerencsénk — ismétli az asszony, aztán felgyújtja a vilányt.

— Nem tudom, mit csináljunk vele — mondja a vendég.

— Na, én ugyan rá se megyek többet!

— Nem?

— Nem én!

— Akkor mit csinálsz vele?

Az ember nem válaszol mindjárt, egy pillanatig az asszonyra néz várakozóan, mintha tőle akarná megtudni, mit kell mondanía.

— Nem bírjuk mi azt már — mondja csakugyan helyette az asszony.

Az ember megint az asszonyra pillant, mintha meglepte volna ez a válasz, s magyarázatra lenne szüksége. Az a konyhába megy, széket hoz magának, s leül a két ember közé, az asztal mellé.

— Hát igaz — bólogat a vendég is, aztán mintha a régi időkre emlékezne: — Ide jut az ember — mondja mélézón, majd élénkebben: — Pedig elnéztem néha, milyen gondossággal nyesőzted, gereblyéztied a sor-közoeket. Este soha el nem jött onnan, úgy, hogy előbb minden sort be ne gereblyézett volna — magyarázza az asszonynak. Jobb kezével az asztalra könyököl, mutatóujját kinyújtja, egy-egy mozdulattal külön hangsúlyt ad a szavaknak. — Aztán, mikor már készen volt a munkával, néha félórát is guggolt egy-egy tőke mellett, mintha minden szőlőszemet, levelet külön megnézett volna...

Elhallgat, s az ember mintha csak ezt várta volna, megfogja az asszony karját, türelmetlenül kérdi tőle:

— Jön?

Az asszony előbb a vendégre néz, talán azt akarja, azt szeretné az arcáról leolvasni, hogy tudja-e, ő hol és milyen ügyben járt, aztán talán mert az ember még mindig nem eresztette el a karját, mintha sürgetésnek engedne, gondolkodás nélkül csak ennyit mond:

— Nem.

— Nem? — Az ember visszahúzza a kezét, hátradől a székén. Szemben vele, a lugast tartó huzalon egy megrozsdásodott, kis tejszűrő lóg. Évekkel ezelőtt akaszthatták oda.

— Nem ér rá.

— Nem kell neki?

— Szállítanak.

— Éppen reggel?

— Muszáj neki.

A vendég némán figyel a párbeszédüket.

A szomszédból rothadt trágya szaga érződik.

A közelben felvisít egy malac. Élesen, mint a késszúrás.

— Hát akkor majd beszélgetünk még — áll fel a vendég. Menjünk, mert már húzzák az Űrangyalát. — Harangozni kezdenek. Indulni készül.

— Jó — mondja az ember meglepetten, mintha most kapcsolna vissza az előbbi gondolatokhoz. — Jó — ismétli, és nem marasztalja.

Mindketten kikísérik a kapuig. Mikor elmegy, az asszony becsukja a kaput, és ráfordítja a kallantyút. A kulcs is a zárban áll, de, mert a félfá megvetemedett, már régóta nem lehet bezárni a kaput.

— Ma már ne jöjjön senki — mondja.

— Nem kell neki, mondod? — csoszog az ember is a konyha felé. — Meddig harangozik ez...? — dűnnyögi, mintha idegesitené.

— Nem ér rá, mondtam.

Megfogja az előbb kihozott széket. Visszaviszi a konyhába.

— Nem? — áll meg az ember.

— Nem — mondja az asszony a konyhaajtóból, anélkül, hogy visszafordulna. Aztán bent is felgyújtja a villanyt.

— Hát tudod te, mi ez?! — megáll az asztal mellett, a bal kezével ránehezedik, leszeggett fejjel, behajlított bal térddel áll, arca kipirul, hangja erélyes. — Nekem egy egész élet kellett ahhoz, hogy ezt összedjsem, ő azt is sokallja érte, hogy egy reggel, hogy egyetlen reggel...

Nem fejezi be. Elcsuklik a hangja. Kezével lemondón legyint.

— Jöjjön már vacsorázni — hívja az asszony. A konyhában úgy áll az asztal, félig megterítve, ahogy ott hagyta.

Az ember nyel egyet, elengedi az asztalt, bemegy a konyhába, nem válaszol az asszonynak, csak eloltja a villanyt.

Másnap délután két óra felé az asszony a gangban ül az asztal mellett, és az ember nadrágját foltozza. A kapucsikorgásra öltés közben megáll a keze, hátrafordul. A lány a jött.

— Meggondoltad mégis? — örül meg a jövetelének.

— Hát. Megyek a munkáról, és...

— Az urad tudja? — teszi le a nadrágot.

— Nem. Az apám?

— Nem tudom, hova ment. Reggel, mikor én fölébredtem, már nem volt itthon. Pedig... — óvatosan leveszi a szemüvegét.

— S azóta nem jött?

— Nem.

— Hova mehetett?

— Nem tudom.

— De... hogyhogy?... — Idegesen, csodálkozva forgolódik.

— Mit akartál vele? — kérdezi nyugodtan az asszony.

Az állomásról idehallatszik egy hosszú vonatfüty.

— Mit? Hát jöttem... — A lány egyre idegesebb lesz. — De hol van?...

— Mit akartál vele? — ismétli az asszony.

— Mért nem segít? Mondja, hol keressem.

Csak kettőt lépett előre, s a saroglyában állt. Innen néz ki az udvarra. Beárnyékolt szeme, lehajló ajkai szomorúságot kölcsönöznek az arcának. Kapucsikorgás hallatszik, mindketten megfordulnak, a kapu sarkig kinyílik, de az üres keretben nem áll senki, csak a szemközti ház egyik fele látszik. Az asszony és a lány összenéznek, de nem szólnak egymáshoz semmit.

Néhány pillanatig állnak így némán. A fiatalasszony aztán visszafordul, s a gangdeszka mellett állva kinéz az udvarra.

— Nem maradt egy se? — kérdezi, s kerek arca most mintha becsettnek látszana a sűrű lugas árnyékában.

— Nem. — Az asztalnál marad, nem csukja be a kaput.

— Hogy nem lehetett őket megmenteni?

Az asszony nem felel, a kezében tartott szemüveget leteszi az asztalra, föláll, és a lány felé indul.

— Mikor annyiféle gyógyszer van már! — folytatja.

— Azt mondják, nagy vész van.

A lány mellett áll, de nem néz föl rá, az udvart figyeli, úgy folytatja, mintegy önmagának bólogatva hozzá:

— Későn vettük észre. Későn. — Most rövidlátó szemével hunyorogva néz föl a lányára, aki, talán mert szemrehányást, vádat érez az anyja tekintetében, zavartan, védekezően lehunyja a szemét. Mikor ismét kinyitja, még mindig az anyja várakozó tekintetét látja maga előtt.

A nyitott kapun át az utcáról beáramlik a levegő, de ez sem enyhíti a fülledt, fojtó hőséget.

---

olvadás

HORNYIK GYÖRGY

Délelőtt tíz óra tájban elterjedt a hír, hogy az oroszok továbbvonultak.

A bérház alagsorában megjelent egy harisnyasapkás férfi, kezében kannával, majd néhány perc múlva egy borzas hajú fiatal nő, rongyos kabátba burkolózva. A harmadik emeleti erkélyen egy kövér asszony perzsaszőnyeget dobott a vasrácsra és porolni kezdte ugyanolyan makacs egyhangúsággal, mint azelőtt, nagytakarításkor.

A bástyatornyos villában csend volt. A mosókonyhában nyolcan ülték körül a szalonból lehozott kecses lábú asztalt: négy férfi, három nő és egy gyerek. A kályha izzó forróságot árasztott, de senkinek sem jutott eszébe, hogy felkeljen és kinyissa az ajtót vagy az ablakot.

A fekete kendős fiatalasszony körülpillantott a mellette ülők arcán.

— És most mi lesz? — kérdezte egészen halkan.

A gyerek lecsúszott az öléből, és ugrándozva rohanni kezdett az asztal körül.

— Vége a háborúnak! Vége a háborúnak! — énekelte cérnavékony hangján.

— Maradj nyugton, Józsika — szólt rá a fiatalasszony.

A gyerek tovább nyargalt az asztal körül, de most már nem énekelt.

— Mondjon már valamit — nézett a fiatalasszony az asztalfőn ülő zömök férfira.

— Mit mondjak. Tudnivaló: vége a háborúnak — szólalt meg kelletlenül a férfi.

— Vége van, tudom. Mindnyájan tudjuk. De mi lesz most?

— Hogyhogy mi lesz most? — kérdezte a mellette ülő katonaszökevény. — Talán fél valamitől?

— Nézd csak, hogy kinyílt a csipája! Még ő henceg! Amikor a pincében kuporogtál, akkor is így gondoltad? — förmedt rá a zömök férfi.

Hallgattak. A madárcú öregasszony megadóan bólogatott, a házmeszterné ijedten pislogott a zömök férfira, a katonaszökevény az ajtófélfát bámulta erősen, az ezredes az asztalon dobolt, csak az öreg tanár ült derűs egykedvűséggel a helyén.

— Azért kérdezem — szólalt meg ismét csendesen a fiatalasszony —, mert minden elfogyott. Tegnap este főztem meg az utolsó marék babot.

Az ezredes abbahagyta a dobolást. — Azt akarja mondani, hogy krumpli sincs már?

— Az utolsó szemig mind elfogyott — felelte a házmesterné.

— És olaj? — kérdezte tovább az ezredes.

— Az is — mondta a fiatalasszony.

A katonaszökevény felállt. Nagyot nyújtózott, ásított, majd odavette:

— Akkor böjtölünk.

Az öreg tanár továbbra is derűsen figyelte a társaságot.

— Körül kellene nézni, talán akad valami itt a környéken — szólalt meg hosszú szünet után a zömök férfi.

— Nem rossz ötlet — állt fel az ezredes.

— De vigyázzatok, ne menjetek messzire — mondta a madárcú öregasszony. — Maga is megy, professzor úr? — kérdezte a tanártól.

Az öreg felemelkedett a székről.

— Maga csak maradjon, fater, az asszonyokkal — szólt hátra a katonaszökevény.

A zömök férfi is felállt, és elindultak kifelé. A házmesterné felugrott, mondani akart valamit, aztán félrefordult.

A fekete kendős fiatalasszony némán bámult utánuk.

A házmesterné kinyitotta az ablakot, aztán fölemelte a vizesdézst a sarokból, és a kályhára tette.

— Minek az? — kérdezte a tanár.

— Hátha hoznak valamit — felelte. Elővette a seprűt, és összesöpörte a kályha előtt heverő hulladékot, kinyitotta a tűzhely ajtaját, és bedobta a szemetet.

— Mi lesz ezzel a szegény gyerekekkel? — nézett a madárcú öregasszony az asztal körül szaladgáló kisiúra.

A fiatalasszony ölébe vonta a kisiút, fésűt vett elő a zsebéből, és megigazította a gyerek haját. Az öregasszony elmerülten nézte őket.

— Megnézhetnénk még fönt valamelyik szekrényt — szólalt meg a házmesterné. — A nagysága, isten nyugosztalja, mindig eldugott egy kis ennivalót.

— Gyerünk — állt fel a fiatalasszony, és a házmesternével együtt kilépett az ajtón.

A madárcú öregasszony fázósan összehúzta vállán a rojtos kendőt, odament az ablakhoz és becsukta.

A gyerek leguggolt az asztal alá, és mutatóujjával láthatatlan alakokat rajzolt a padlóra.

Jó félóra telt el, mire a férfiak visszaérkeztek. A zömök szótlánul levette a sapkáját és leült, az ezredes némán követte, a katonaszökevény meg zsebre tett kézzel nekitámaszkodott az ajtófélfának.

— Semmit sem találtunk — szólalt meg hosszú idő után a zömök. — A fene egye meg, a patkányok mindent széthordtak. A csarnokban egy rohadt káposztalevél sincs.

— Legalább bagónk lenne — szólalt meg a katonaszökevény az ajtó mellől.

Nyílt az ajtó, és belépett a két asszony. A házmesterné egy kis zacskót

szorongatott a hóna alatt, a fekete kendős fiatalasszony meg egy fadobozt a bal kezében. Porosak voltak, a hátuk tele vakolattal.

— Csak egy kiló lisztet találtam, de az is tele egérpiszokkal, még kell szitálni — tette le a zacskót az asztalra a házmesterné.

— Ennek meg maguk fognak megőrülni — nyújtotta át a fadobozt a fiatalasszony a zömök férfinak. — Szivar!

— Na végre — lépett közelebb a katonaszökevény.

A zömök felnyitotta a dobozt és körbekínálta.

— Négyen dohányzunk, a maradékot négy részre osztjuk, rendben? — nézett kérdően a többiekre.

— Természetesen — bólintott rá az ezredes. Megropogtatta a szivart, megnyálazta, a kályha elé guggolt, parázson meggyújtotta, mélyet beleiszivott, majd felegyenesedett. Ízlelgette a füstjét, megvizsgálta a hamuját.

— A gyűrű hiányzik róla, de garantálom, hogy Regalitas — szólalt meg kis idő múlva.

A tanár szótlanul szivarozott, és a láthatatlan ábrákat rajzoló gyereket nézte.

— Mennyit tud belőle kisütni? — kérdezte a madárcú öregasszony a házmesternétől, aki időközben szitát kerített valahonnan.

— Hát nem fogunk jóllakni, az biztos. Azon gondolkozom, ne főzünk-e belőle inkább valami sűrű levest. Sónk még van egy kevés. Mit gondol? — fordult a fiatalasszonyhoz.

— Ahogy a többiek akarják — hajolt le a gyerekhez.

— Az a baj, hogy nincs hús — vette ki a szivart a szájából a tanár. — Az nagy baj.

— Nem fogunk tán éhen halni csak azért, mert nincs hús! — mondta a katonaszökevény, aki még mindig zsebre dugott kézzel támaszkodott az ajtófélfának.

— Két hónapja vagyunk itt együtt, s azóta a gyerek egy falat húst sem evett — mondta higgadtan a tanár. — Nézzék, milyen sápadt.

Hallgattak, a fiatalasszony félrefordult.

A házmesterné időközben megszitálta a lisztet.

— Eredj, hozz vizet — szólt oda a katonaszökevénynek.

A fiatalember szótlanul fogta a vödröt és kiment.

A zömök férfi a sarokban heverő bútordarabokhoz lépett, kivett közülük egy széklábat és aprítani kezdte.

A katonaszökevény belépett az ajtón. A teli vödröt odavitte a kályha mellé, aztán megfordult, hátratólta fején a micijét, és ravaszul vigyorogva a tanárhoz lépett.

— Van már hús, professzor úr.

— Komolyan mondja? — nézett rá hitetlenkedve a tanár.

— Van ám, méghozzá itt, az orrunk előtt, kint a kertben — intett a fejével az ablak felé.

— Hogyhogy? — ugrott fel az ezredes.

— Emlékszenek, amikor két hétig itt táboroztak a tűzerek?

— Mi az, hogy emlékszünk? Mindennap főznöm kellett rájuk, a fene egye ki a belüket, és még engem is... — mondta a házmesterné és elvörösödött.

— Egy nap találat érte az egyik lovukat, azt a csillagos homlokút, ugye?

— Igen, igen, emlékszem — szólalt meg a madárcú öregasszony izgatottan. — Szegény állat, kínlódott egy darabig, aztán végeztek vele.

— És mi lett a lóval?

— Mit tudom én — vetette oda a házmesterné dühösen.

— Látja, én tudom. Amit birtak, megettek belőle, de az egyik hátsó lába megmaradt, azt itt hagyták a kertben. Most láttam a patáját, leolvadt róla a hó.

Az ezredes eloltotta a szivarját, gondosan letisztogatta a végét, és zsebre dugta a csonkot.

— A lóhús igen tápláló, vérszegényeknek lóhúst ír elő az orvos... Én nem kedvelem különösen, de ha más nincs...

A madárcú öregasszony felkapta a fejét, és a katonaszökevényre nézett:

— Mondd, fiam, mióta áll az ott kint?

— Hát van vagy egy hónapja.

— Akkor megette a fene az egészet — szólt közbe a házmesterné.

— Miért? — kérdezte a zömök férfi.

— Megbűdösödött, megrohadt, talán már kukacok is vannak benne — fordult mérgesen a kályha felé.

— A hó alatt? Ugyan már, hisz olyan hideg volt, hogy még a verejtek is ráfagyott az ember homlokára — nézett az ezredes a tanárra.

— Nézzük meg — állt fel a zömök, és megindult kifelé.

A kert mélyén, a nyárfa tövében kis domb emelkedett, közepéből egy patás ló láb nyúlt ki ferdén. Lassan csordogált róla a hólé.

— Ez volna — bökött rá a katonaszökevény.

— Hát nem valami étvágygerjesztő — fintorgott az ezredes.

A katonaszökevény és a zömök letérdelt, és kaparni kezdte róla a havat. Kezüik pillanatok alatt vérvörösre változott.

— Mi az? — kérdezte az ezredes. — Már ennyire bomlik?

— Fenét — állt fel a zömök, felmarkolt egy kis havat és letörölte vele a tenyerét. — Ez valami festék, vagy mi a nyavalya — tette hozzá beszúsan.

— Persze, most jut eszembe — állt fel a katonaszökevény is. — Amikor ide hozták, valamit ráöntöttek egy kannából. Nem mertem megkérdezni, hogy mit.

— Hát akkor mit csináljunk? — kérdezte a zömök és leverte nadrágjáról a lucskos havat.

— Vigyázzunk, emberek, lehet, hogy mérég! — figyelmeztette őket az ezredes.

Az ősz tanár csak állt és hallgatott.

— Mit szól hozzá, professzor úr? — fordult feléje a katonaszökevény.

— A gyerekeknek hús kell — szólalt meg a tanár rövid idő múlva. — Vigyük be.

Kiásták és ledörzsölték róla a vörös festéket. Baltával lecsapták a láb-szárat a patával együtt, a combot pedig bevitték a mosókonyhába.

— Meg lehet enni? — tette le a tészta a házmesterné.

— Még nem tudjuk — mondta az ezredes.

— Hát akkor minek hozták be? — hajolt megint az asztal fölé. — Hogy itt bűdösödjön?

— Megfőzzük — mondta a tanár csendesen.

— És ha meg van mérgezve? — kérdezte az ezredes.

A fiatalasszony és a zömök férfi föltette a combot a sámlira, majd a konyhakéssel feldarabolták. Megmosták a húst, beletették a dézsába, vizet öntöttek rá, beledobtak egy kis sót, feltették a kályhára, és lefődték.

Dél körül már az egész helyiséget betöltötte a puhuló hús szaga. Az ablak bepárásodott — a madárcú öregasszony időnként tisztára törölte.

Megterítették, és körülülték az asztalt.

A házmesterné kiszedte a hús felét egy fazékba, hozzáöntötte a levét, és az asztal közepére tette.

Némán bámulták a gőzölgő fazekat.

Egy darabig csend volt, aztán megszólalt a tanár:

— Szedjen nekem, Ilonka.

A házmesterné kérdően nézett a többiekre.

— Szedjen nekem, ha mondom — nyújtotta a tányérját a tanár.

— De professzor úr... És ha tényleg meg van mérgezve? — fordult hozzá a madárcú öregasszony.

— Akkor pechem van, de legalább jóllakok — felelte a tanár.

— És...? — kérdezte a fiatalasszony.

— És semmi. Akkor maguk nem esznek belőle.

— De miért éppen maga? — kérdezte a házmesterné.

— Én hetvenkét éves vagyok. Nekem már úgysis mindegy. Vagy van itt valaki, aki idősebb nálam? — nézett rájuk mosolyogva.

Hallgattak.

— Szedjen nekem, Ilonka.

A házmesterné tétovázva megfogta a levesmerő kanalat.

Némán bámulták, hogyan eszik az öreg tanár. Nyugodt, kimért mozdulattal emelte szájához a kanalat, ráfűjt a gőzölgő húsrá, és beleharapott. Megforgatta szájában a falatot, és lenyelte.

Amikor kiürült a tányér, még egyszer kért. A gyerek is követelőzött, de leintették.

A tanár kényelmesen kikanalazta a tányért, aztán hátradőlt a székén. A házmesterné elébe tett két pogácsát.

— Köszönöm — háritotta el —, úgysis dupla adagot ettem. Jó volt — törölte meg a száját. — Most ideadhatod a szivaromat — szólt oda a zömöknek.

Az felugrott, odalépett hozzá, megkínálta, és parazsat hozott a kályhából.

Az öreg tanár lehunyt szemmel, élvezettel szívta le a szivar füstjét. — Most várjanak még egy órát. Ha addig nincs baj, ehetnek. Én addig ledőlök — mondta, majd eloltotta a szivarját, zsebre vágta, felállt, a sarokban álló heverőhöz lépett, lefeküdt, és fálnak fordult.

A madárcú öregasszony levette a vállkendőjét, és betakarta.

Némán ültek és vártak. Az ezredes előhúzta a zsebóráját, és kitette maga elé az asztalra.

A gyerek is elszunnyadt a fiatalasszony ölében. Vértelen szája szegletén kicsordult a nyál.

Hallgatagon nézték az egyenletesen lélegző öregembert. Később a katonaszőkevény felállt, zsebre tett kézzel az ablakhoz sétált, és kibámult a kertre. A zömök öklét az asztalra helyezve megmozdíthatatlanul ült szé-

kén, az ezredes nyírott bajsztát harapdálva hol zsebórájára, hol az alvó tanárra pillantott. A házmesterné nesztelenül törülgette a tányért.

Hosszú idő múlva az ezredes felpillantott:

— Kihült?

— Ki — mondta a házmesterné.

— Felteheti, már csak tíz perc van hátra.

A házmesterné feltette a fazekat a kályhára, és megpiszkálta a tüzet.

A tanár megfordult álmában, és felnyögött.

— Sokat evett — mondta a zömök.

Megkönnyebbülten körülülték az asztalt. A házmesterné szedett, mindenkinek egyformán, a kisfiú tányérjára tette a legjobb falatokat. Aztán felébresztették a gyereket.

Elsőnek a zömök emelte szájához a kanalat, aztán a többiek.

— Egy kicsit még meg kellene sózni — mondta halkán az ezredes, és tányérja fölé hajolt.

---

arsenije njegovan zarándokútja

(Részlet a regényből)

BORISLAV PEKIĆ

Épp hogy sikeresen tető alá hoztam forradalmi üzleti koncepcióm eszmepalotáját — s azon töprengtem, hogy még jobban megközelítsem-e, kissé távolabb a kőmeandertől, amely csupán indítéka volt építési töprengéseimnek, egyébként azonban semmilyen tekintetben sem elégített ki —, amikor magam körül mindenütt valami furcsa, egzaltált mozgást vettem észre. Ó, észrevettem volna korábban is, ha nem foglalnak le annyira a számítások, annál is inkább, mert az emberek nagy garral siettek mind egy irányba, a vasúti töltés felé, meglehetősen messze attól a helytől, ahol, mint mondtam, úgy lekötött a munkám. De az út is valósággal el volt torlaszolva vörös tűzoltó tartálykocsikkal és zöld műanyag ponyvakkal letakart katonai teherautókkal. Addig nem volt semmilyen megfelelő indítékom, hogy csatlakozzam ehhez a vad mozgáshoz, hát még hogy megengedjem, hogy magával ragadjon és elsodorjon, mint örvény a forgácsot (ezáltal természetesen nem kerülhettem volna el e végrendelet írásának okait, de legalább a lelkiismeretem tiszta lenne, mert az, ami ezután következik, Isidorom, egy Njegovanhoz és egy háztulajdonoshoz méltatlan módon megterheli), ám a polgárok nyugtalansága, a katonaság jelenléte, különösen pedig a tűzoltóknak a fecskendőkkel való foglalatoskodása arra mutatott, hogy valami pusztító tűz közeledik nyugat felől — habár érdekes módon sem füst, sem égésszag nem kísérte —, tűz, amely a bérlők csendes bomlasztó munkája és a bombázás mellett házaim legnagyobb és legalattomosabb ellensége volt; megdermesztett már annak a pusztá gondolata is, hogy esetleg szembekerülök vele, megállítottam hát egy izgatott járókelőt, aki függetlenül a nyakába akasztott fényképezőgéptől, tisztességes embernek látszott, és megkérdeztem:

— Bocsásson meg, uram, megmondhatja-e, mi történik a töltés mögött?

Az ember kedvesen, de értetlenül nézett rám.

— S'il vous plait? ... Je regrette bien ... Je ne parle pas serbe.

— Oh, excusez-moi, je voulais seulement demander qu' est-ce que se passe la-às derrière la dique?

— Une révolte, Monsieur — mondta az ember lelkesedve. — Une révolte!

— Quelle révolte?!

— Une révolte magnifique!

— Mon Dieu! Encore?!

Hát megint?

Az első pillanatban nem hittem el, az ember alkalmasint tévesen volt értesülve, külföldi, a nyelvet sem tudta, így hát ezt a kavarodást nagyon könnyen fordítva is értelmezhetette, semmiképpen sem volt zavargásokról szó, hanem, gondoltam, valahonnan hatalmas tűz fenyegeti a várost, és most, hogy megfékezzék, megindultak ellene a tűzoltók és katonák.

De a hatalmas tömeggel már én is megindultam a töltés felé.

Szerencsére a zimonyi oldalon egyetlen házam sem volt, akarom mondani, engem személyesen nem veszélyeztetett a tűz, tehát mivel amúgy is képtelen volnék végignézni az épületek tehetetlen megsemmisülését, halogatás nélkül a visszatérésre határoztam volna el magam, ha háztulajdonosi tapasztalataimból nem tudtam volna, mennyire kiszámíthatatlanul szeszélyes a tűzvész — annak ellenére, hogy egy leheletnyi szél sem fúj, amely szította volna —, így hát célszerűnek tartottam, különösen, mióta üzletileg ismét angazsáltam magam, hogy a helyzetet közelebbről is megszemléljem és megtegyem a saját védelmi intézkedéseimet, ha — ne adj' isten! — úgy ítélném meg, hogy a tűz a házaim felé terjed.

— Mondja csak, fiatalember, nagy a tűz?

— Milyen tűz? Lázadás ez, öreg, lázadás!

Valóban meg voltam döbbenve.

— Azt akarja mondani, hogy ott zavargások vannak?

— Fenéket zavargások, elvtárs! Mi lelte magát? Mennek Belgrád ellen!

Még mindig abban a reményben, hogy félreértésről van szó, megszólítottam egy másik kíváncsit is, aki sántikálva sietett a töltés felé:

— Az isten szerelmére, uram, az előbb azt mondták, hogy a csöcselék be akar hatolni a városba? Igaz ez?

— Igaz, igaz — mondta meg sem állva. — De nem fog sikerülni nekik, az apjuk istenit...

Hozzá igazítottam lépteimet.

— Senki se lenne boldogabb nálam — mondtam —, de honnan tudja ön, hogy nem?

— Katona voltam.

— Az én megboldogult bátyám is katona volt. Talán hallott róla? Djordjije Njegovan, generális? Én Arsenije Kirilo Njegovan vagyok, és házakkal foglalkozom.

— Én ezredes voltam — mondta az ember. — Rohamtüzérségi üteg parancsnoka.

Semmit sem értettem a katonai alakulatokhoz, de túlzottan közvetlen beszédmodora és viselkedése ellenére is, amit — Djordjijéhez szokva — az ezredes helyőrségi nevelésének tulajdonítottam, az ember bizalommal töltött el, s ebben a zűrzavarban, amennyire csak tudtam, a közelében

maradtam, annál is inkább, mert a beszélgetésből azt a benyomást szereztem, hogy teljesen osztozik undoromban mindaz iránt, ami a töltés zimonyi oldalán történik.

Időközben a mögöttünk levő polgárok az aluljáró felé taszítottak, amelynek kockakő ívén a BOAC ÖSSZEKÖTI A VILÁG MAJDNEM MINDEN ORSZÁGÁT felirat állt, azt azonban, hogy botomra támaszkodva egyre közelebb szorultam a töltéshez, nem lehetett pusztán az ő akaratuknak tulajdonítanom, sem pedig a mögöttünk levő útkeresztezésként egymást követő lökésekben meg-megújuló mozgás tehetetlenségi törvényének, de amikor már a kapaszkodón sodortak felfelé, elhatároztam, hogy a saját szememmel állapítom meg, meddig jutott a királyi adminisztráció tehetetlensége a tulajdonosi érdekek védelmében, ez a tehetetlenség, amelyet — mindhiába — egyszer már nyilvánosságra hoztam a bankokról, a bankárságról és a bankokráciáról szóló beszédemben, mert egy háztulajdonos számára, aki olyan nagyszabású építkezési vállalkozás küszöbén áll, amelyet én a Település felé haladva elképzeltem, a legfontosabb az volt, hogy ne kelljen aggódnia pénzbefektetéseinek jövőjéért.

És mégsem valószínű, hogy éppen ez magyarázza óvatlan közeledésemet ahhoz a helyhez, amelytől menekülnöm kellett volna, sehol sem megállva menekülnöm, ahelyett, hogy feléje törekednék, mint ahogyan a muslinca törekszik a láng felé; valószínűbb, hogy része volt ebben annak a titkos reménykedésnek is — minden erre utalt —, hogy ott, a vasúti töltés mellett elégtételt kapok azért a gonosz támadásért, amelyet Március Huszonhetedikén ellenem a csőcselék elkövetett, s hogy itt, egyszerűen szólva, végre meg leszek bosszulva.

A vasúti töltés átszelte a homokos talajú rétet, és a túloldalon a bogáncssal benőtt poros síkságra ereszkedett, amelyen, mint valami elhagyatott építőhelyen rozsdás armatúrák tárcsái, betoncsövek, összetört létrák, gerendák és traverzek, szakadt cementeszakok és összetört téglák úsztak.

A vasútvonal mentén és az aluljáró ívében sisakos katonaságunk sorakozott, itt-ott hármas sorban vont kordont, hogy lezárja a város felé vezető utakat.

— Nem jó ez így — mondta az ezredes, miután megszemlélte a helyzetet. — Teherautókkal kell az utat lezárniuk, barikádokat kell csinálniuk.

Kihúztam a távcsöveget a vászontokból, és Zimony felé irányítottam. Az első pillanatban semmit sem láttam. A lencsék más távolságra voltak beállítva, homályosak voltak és áthatolhatatlanok. Ahogyan a kis korongot tovább forgattam, mint sűrű téli ködből, úgy merültek fel előttem ŐK, élükön a zászlóvivővel, aki vörös lobogóval hadonászott; úgy tűnt, hogy én magam vonzom és csalogatom őket, hogy abból a ködből meginduljanak rám, s nem saját gyilkos akaratukból mozognak, már Negyvenegy óta, már a Pop Luka utca lejtőjén nekilendülve, így hát a kis korong gyors visszaforgatásával ismét visszaküldtem őket a névtelenségbe. A mutató- és hüvelykujj ereje, amelyek között a lencsebeállító kis kereket tartottam, akár egy pillanatra is, de erősebb volt mindettől a katonaságtól, amely a töltés alatt varakozott éles, madárhangú füttyszóknak engedelmessé. Többé már semmi sem mozdult azon a helyen, ahol az imént még álltak — s aztán újból megjelentek,

ismét azzal a zászlóssal az élükön, előrontottak maguktól, habár óvatos voltam és meg sem érintettem a távcső kis kerekét. Kétségtelen, nem távolítottam el őket eléggé messzire, csak néhány lépésre vetettem vissza őket a ködbe, amelyből most ismételen rám rontottak. Erélyesen megfordítottam a kis kereket, s ők még egyszer eltűntek. Ezúttal azonban rövidebb idő múlt el, míg a vörös zászló újra előbukkant a ködből, ahová visszaküldtem. Tudtam, hogy ezek az időközök egyre rövidebbek lesznek, s hogy távcsövem nem fogja megállítani őket. Ezért többé nem is igazítottam rajta. Álltam a töltésen, mint valami karzaton, és vártam.

Hamarosan megjelentek. Feloszlatták a lencse tehetetlen ködöt, és előrenyomultak. Egyre többen és többen voltak. Mintha a beteges fátyol, amelyből hangtalanul előbukkantak, sohasem szűnne meg termelni őket. Vitték a vörös zászlajukat és a jugoszláv zászlókat is, csak most zsidóbolsevik csillaggal, mintha a hatalom már az ő kezükben volna, s képesek lennének meghatározni jelképét. Valami képeket is vittek meg transzparenszeket, amelyeket a távolság miatt nem tudtam kivenni. Meg hát szükségem sem volt rá. Előre tudtam, mi áll rajtuk. ŐK mindig ugyanazt követelték. ŐK az én házaimat akarták. ŐK ezt akarták 1941 márciusában is. ŐK ezt akarják 1968 júniusában is!

— Nem látom — mondtam —, mi van a plakátjaikon.

Az ezredes felém nyújtotta fekete fémpáncélos ormótlan távcsövét.

— Itt van az enyém — mondta.

— Biztosan erős.

— Tüzérségi. A legerősebb, ami van.

— Köszönöm — mondtam —, akkor túl közel lennének hozzám.

Az ezredes ferde pillantást vetett rám.

— Emígy is közel lesznek — mondta.

A mögöttem álló ember, akinek a melléhez voltam nyomva, hangosan kiköpött. Nyakamon éreztem a leheletét.

Az ezredesnek igaza volt. Nemsokára már a távcsövem sem tudta távartani őket. Most már pusztá szemmel is fel lehetett ismerni a képeket, amelyeket botokon vittek. Az egyikén Lenin volt, a bolsevik vezér. A többieket nem ismertem, de tudtam, hogy ugyanahhoz a társasághoz tartoznak. A transzparenszen túlnyomórészt vörös festékekkel pingálva ez állt: SZABADSÁG, IGAZSÁG, JOG!... LE A KORRUPCIÓVAL!... (Ez ellen nem volt semmi kifogásom, noha nagyon szerettem volna, ha még ez is ott áll: és a bankársággal). ELÉG A MUNKANÉLKÜLISÉGBŐL!... ÖSSZE VAGYOK VERVE!... (én is voltam, gondoltam, miközben azt a bekötött fejű fiatalembert néztem, aki ezt a feliratot vitte) BELÉNK LÖTTEK!... SZABADSÁGOT A MUNKÁSOKNAK ÉS AZ EGYETEMISTÁKNAK!... A FORRADALOM MÉG NEM ÉRT VÉGET!... (Előbb meg kell kezdődnie, kutyakölykök, előbb meg kell kezdődnie és csak akkor érhet véget, de úgy látszik — gondoltam —, meg is kezdődött.) LE A VÖRÖS BURZSOÁZIÁVAL!...

Igen, jegyezd meg ezt, kedves Isidorom, az egyik transzparenszen az is állt, hogy: LE A VÖRÖS BURZSOÁZIÁVAL! Talán azt akarták mondani, hogy véres, és azt mondták, hogy vörös. Számukra a burzsázia vörös volt. Számukra Arsenije Njegovan véres volt! Arsenije, akinek az ősei verejtékükkel és ügyességükkel emelték fel ezt a hálátlan várost. Arsenije, aki lemondott a keresetéről, mert nem akart olcsó és ronda bérházakat bérbe adni, Arsenije, aki az embereknek elengedte a házbért,

és akinek a kőművesei a legjobban fizetettek voltak az országban, ez az Arsenije véres volt és ezt az Arsenijét kellett kihúzni a házából és mint veszett kutyát bunkósbotlal árokba dönteni.

Egyszerre a tudatomba hasított valami, amire korábban izgalmamban nem figyeltem fel; a talpfán álltam két sín között, mint Szolovkinóban, alattam haladt el a sínpár, az esőtől fényes sínpár, a helységben mindenütt lövöldöztek, nem emlékszem már többé, hogy a Vörösök törtek-e be Szolovkinóba és a Fehérek menekültek, vagy pedig a Fehérek hatoltak be a városba és a Vörösök vonultak vissza, csak arra, hogy egyenletesen csattogó kerekekkel lassan siklott felém a hajtány, alapzatába egy cölöp volt szúrva, amelyen egy dróthurokra öt ember volt akasztva; az egyenlőtlenül elosztott teher alatt a hajtány arra az oldalra billent, amelyre a cölöpről a testek lógtak; imbolygott, mint a hajó, amelyet vaságyazatából a vízbe engednek; elment mellettem zakatolva, olyan gyorsan, hogy nem is érkeztem elolvasni a kivégzettek nyakából lógó feliratot és így megtudni, hogy ki és miért ölte meg őket; ezután nekiindult a vasútállomás mögötti enyhe lejtőnek, és szakadatlanul gyorsulva beleveszett a szürke ukrán sztyeppbe.

A lázadók a katonai kordon előtt álltak, és énekeltek. Nem vagyok biztos benne, hogy a dal szövegét szó szerint idézem, de körülbelül így hangzott:

Napkelet, napnyugat ébredj!
Lángol az Észak, a Dél,
Harcra dübörgnek a léptek,
Támad a hős csapatél.

De még nem támadtak, csak kavarogtak, mintha a láthatatlan hátsó sorok erejét testükkel átvinnék az első sorokra, olyan hévvel, amely a kordonból felhangzó kemény figyelmeztetések ellenére sem csillapodott.

— Én nem tárgyalnék velük — mondta az ezredes, és levette szeméről a távcsövet. — Érted? Én rendre tudnám tanítani őket... csak engednék.

A mögöttünk álló ember ismét kiköpött.

— És mit tenne maga, he? — kérdezte.

— Megtámadnám őket, ember, hát mi mást? Oldalról keríteném be a sort azon a mezőn át balról és azon az építőhelyen át jobbról, az embereket hátra is küldeném, hogy bevárják őket, körülfgognám a sort, és megtámadnám. Szétzúznám őket, még mielőtt magukhoz térnének.

— Könnyű támadni — mondta a mögöttünk álló ember —, de miért nem adják meg nekik azt, amit követelnek!

Kénytelen voltam beavatkozni és az ezredest támogatni.

— Az isten szerelmére, uram — mondtam egészen izgatottan —, de —, de quoi en parlez vous, hát nem látja, hogy mit követelnek? A mi vagyunkat akarják!?

— Csak a jogtalanul szerzett vagyont — mondta az ember szárazon.

— Az egyedüli jogtalanul szerzett vagyont a bankároké, uram — az én terepem volt ez, amelyen senkinek sem adhattam semmilyen előnyt. — A bankok azok. Mindig is azt állítottam, hogy ezek az átkozott zsidó bankok a fejünkbe kerülnek, és ha engem kérdeztek volna, a hitelpolitikát sem az ő közvetítésükkel folytatták volna, hát még hogy törvény-

nyel, igen, uram, állami törvénnyel engedélyezzék nekik, hogy mint közvetítők a tulajdonosok befektetéseinek keressenek... ordre de propriétaire, a munkásemberek azon fajtájának befektetéseinek, amely, akár Antaiosz erős vállán, már évszázadokon át viseli a társadalmi fejlődés minden terhét... És kérdelem én, mi fejezheti ki méltóbb módon egy nemzet képességét a fennmaradásra, mint birtokos osztályának életképessége, és nyomban bátran válaszolunk... rien, rien, du tout absolument rien!... amiért az a megtiszteltetés ért, hogy kiálljak...

— Nem tárgyalnék én velük, de nem ám! — ismételte meg az ezredes — de megadták a szabadságot, s így most mindenféle söpredék garázdálkodik az országban!

— ... hogy kiálljak az üzleti körök legtekintélyesebb gyülekezete előtt, de akkor, az igazat megvallva, nem is akartak meghallgatni, a Pop Luka utcában sem hallgatott rám senki, meg itt sem, miként sajnálattal megállapíthatom, senki ügyet sem vet a szavaimra... az emberek, uraim, süketek és vakok Arsenije Njegovan figyelmeztetéseire, naivul fennkölték az igazság előtt, amely maga is süket és vak lévén önző indítékaira, a természetek erejével és makacsságával fogja szétrombolni a fundamentumokat...

— Ezek itt mind bérencek — mondta az ezredes felháborodva.

— Moszkvai bérencek! — tettem hozzá.

— Nemcsak moszkvaiak. Van belőlük sokfajta.

A mögöttünk álló ember kiköpött.

— Te meg mit köpködsz folyton, he? — kérdezte az ezredes. Nem tudott megfordulni, az embert hát oldalról méregette. — Nem vagy talán velük?

— Senkivel sem vagyok, csak mondom. Ha minden úgy lenne, ahogyan kell, nem is lázadnának. Hát ezt mondom. Köpni meg csak úgy... Köphetnékem van!

— Hát mielőtt másodszer köpnél, olvasd el jobban azt, ni! — az ezredes arra a transzparensz mutatott, amelyen a LE A VÖRÖS BURZSUJOKKAL felirat állt. — És kik azok a „vörös burzsujok”? Tán csak nem én vagyok? Mert házam van, talán azért?

— Háza van?! — Őszintén megörültem, hogy egy ilyen komoly órában van mellettem valaki az én járadékos osztályomból, s habár az ezredes nem olyan ember benyomását keltette, aki hivatásszerűen foglalkozik házakkal, mégis, íme most, a töltés alatt történő események miatti közös felháborodás mellett a vagyon is egyesített bennünket.

— Ott van ni... Balra. Az a sárga, kétemeletes... Szép, ugye szép?

Vettem a távcsövet, és a megjelölt ház felé fordítottam. Az épület valójában utálatos volt, minden szempontból, amit figyelembe kellett venni, hogy igazságos ítéletet hozzunk; zömök volt, sivár és erősen kifestett; a keleti eunuchokra emlékeztetett, és kétségtelenül azok közé a házak közé tartozott, amelyekre soha ügyet sem vettem volna, kivéve természetesen dühből, de az övé volt, és büszkeségéből ítélve, amellyel róla beszélt, a szívéen viselte. Ez természetesen még egészen primitív stádiuma volt a birtoklás érzésének, még nagyon távol volt attól a kiegyensúlyozó tudattól, hogy ő, az ezredes, ugyanolyan mértékben tartozik a házhoz, amilyen mértékben az őhozá, s különösen távol attól, hogy ezt a felismerést a közös életre alkalmazza, amelyben a birtokló és a birtokolt a funkciók tökéletes azonosításáig jut el — s az, amit birtokol, mint aho-

gyan már megírtam, egyszersmind őt is birtokolja, a birtoklott pedig egyszersmind birtokló is —, itt azonban a büszkeség, a gond és a félelem már a nevelés közös ügyén munkálkodtak, s társulva már készek voltak arra, hogy egy napon az ezredes úr háztulajdonosi, egyelőre, igaz, még kezdetleges érzelmét addig az üdvös átalakulásig fejlesszék — üdvös rám, rá és osztályunkra nézve is —, amely nélkül a magántulajdon nem tud fennmaradni, hát még megalapozni éppen most kezdődő civilizációját!

— Gyönyörű, ezredes! — mondtam, s levettem a távcsövet a házról; szinte rosszullet fogott el, míg néztem. — C'est une vraie perle!

A hátunk mögött álló ember még egyszer kiköpött. Úgy éreztem magam, mintha Fedor Njegovan mellett állnék.

— S ez a csöselék majdnem romba döntötte! Kövel betörték minden ablakot! Egy sem maradt ép! Aztán felgyújtották a tűzoltótartályt, és úgy égve a miliciára lökték!... És most még tárgyaljunk is? Én mindnyájukat... csak ha megengednék nekem.

— Ez politikai hiba — mondta a hátul álló ember.

— Ez városrendezési hiba, uraim — kiáltottam fel. — C'est une faute urbanistique! A munkásnegyedek körbefogták, mit is mondok, szinte présbe szorították a város kereskedelmi szívéét, meggondolatlanul megengedték, sőt ösztönözték a proletariátus koncentrációját, a szegénynegyedekben és ipari övezetekben — a lázadások és destrukciók ezen örökös fészkeiben... Un moment!... Eleve visszautasítom a megjegyzést, hogy ezt az elosztást a gazdaságosság szükséglete indokolta meg. Tagadhatatlan, hogy a gyárig való szállítás kifizetődése és a peremvárosi alacsony házbérek idézték elő ezt a szerencsétlen koncentrációt, de hát akkor, uraim, miért nem voltak következetesek, miért nem helyezték el ezeket az embereket a Soleri-féle zárt kúpokban?

— Mit szarik ez? — kérdezte az ezredes.

— Soleriről, uram, róla beszélek... Paolo Soleriről, arról az ember-ről, aki méhkas-hoz hasonló várost tervezett, vagy hogy pontosabb legyen, kúpszerű hangyabolyról belső csatornákkal! Mivel a lakás, a munka és a társadalmi élet egy helyre összpontosul, ez a fenséges város alkalmas arra, hogy teljes ellenőrzést gyakoroljanak felette. Kijáratok könnyen ellenőrizhetők, termékei pedig átvehetők annak a veszélye nélkül, hogy velük együtt forradalmi eszmék és indulatok szivárognának ki... Egyszerűen, igazi város a munkások számára... Si l'on avait appliqué les plans de Solerie, cela ne nous serait pas arrivé, je vous en garantis, messieurs!...

A töltés alatti tömeg egyszerre csak megbolydult, és énekelni kezdett:

Fel, fel, ti rabjai a földnek,
Fel, fel, te éhes proletár!...

Végső ideje volt tehát, hogy visszavonuljak; mindenről nyugodtan el kellett gondolkodnom, s habár előre tudtam, hova vezet ez a töprengés, nem is sejtettem, hogy csak ezután kerül sor a végrendeletírásra és az elhatározásra, amelyet most, hévvel ugyan, de higgadtan véghezviszek. Egy dolog azonban minden kétségen kívül állt: sohasem kerül sor Arsenije 30 000 lakosú városának megépítésére, s az én házaim sem érik

meg, hogy még egyszer megérezzék magukon a háztulajdonos igazi kezét.

A mögöttünk álló csatlakozott a kórushoz:

És nemzetközivé lesz holnapra a világ!

— És te mi a nyavalyának kezdte énekelni?! — az ezredesnek, noha a sineken szorongott, valahogy mégis sikerült megfordulnia, és profiljaik most, oldalnézetben, úgy fedték egymást, mint kopott öreg pénzen. — He?

— Miért ne énekelném az Internacionálét? Kommunista vagyok!

— Én is kommunista vagyok, és mégsem énekelem... ezekkel. Én, elvtárs, harcoltam ezért az országért!

— Én is harcoltam, elvtárs!

— Miért?

— Ezt én is kérdezem!

Habár egyetlen szót sem értettem, amit váltottak — s őszintén szólva, nem is törekedtem rá, mert mindez, úgy látszik, már fejekbe is került —, mégis megpróbáltam közelélni:

— De uraim, türtőztessék magukat!

Ők azonban már öltre mentek. Erősen fojtogatták egymást, amennyire a szűk hely megengedte, s engem közben a töltés széle felé nyomtak, de nem arra az oldalra, amelyen, természetesen nem szívesen, de mégis nyugodtabban gurultam volna le, hanem a homokos rét felé, ahol a feldühödött csöcselék nyomása alatt majdnem ugyanabban a pillanatban felszakadt a katonai kordon.

Alig sikerült még egyszer felkiáltanom:

— Mais s'il vous plait, Messieurs!

(valahányszor izgatott voltam, vagy valamely megpróbáltatás előtt álltam, meg olyankor is, amikor nem tudtam hirtelen eligazodni, tájékozódni, a francia nyelvhez folyamodtam, talán azért is, mert Grenobleban jártam iskolába és érett emberként ezen a nyelven kezdtem először gondolkodni)

és már zuhantam is lefelé a lejtőn, elveszítvén ellenőrzésemet a mozdulataim fölött; nincs bizonyítékom annak az állítására, hogy ők ketten szándékosan löktek le, noha semmi esetre sem tenném tűzbe a kezem annak az embernek az ártatlanságáért, aki érthetetlenül nyílt rokon-szenvet juttatott kifejezésre a lázadók iránt, túlságosan le voltak foglalva a vitával, mindenesetre nem is tartottak vissza, másrészt pedig — ezt természetesen csak utólag állapíthatom meg — épp csak csúsztam az árok felé, miközben kezemben keményen szorongattam a botot meg a tokot a távcsővel —, másrészt, mondom, amikor megkezdődött a leszámolás, az emberek ott hátul attól tartottak, hogy valamit elszalasztanak belőle, hevesen előre nyomultak, és az első sort, amelyben én is álltam, meglökték; úgy hiszem tehát, hogy nem az egyedüli nézelődő voltam, aki ebben a döntő pillanatban megpróbálta elkerülni, hogy a gyors légkalapácsokként emelkedő és ereszkedő lábak alá essen, amelyek tapostak mindent, ami alattuk volt. Most már úgy hiszem, hogy a töltés tövében nem is álltam volna meg, s minden erőfeszitésem hiábavaló lett volna, ha a lejtőn csúszva egyszerre nem kerültem volna vissza a kegyetlen múltba, s nem éreztem volna, hogy esek a vállakról, amelyek

tartottak, miközben a Pop Luka utcában a bankok és bankárok becstelenségéről beszéltem, és hogyha nem teszek valamit és nem kapaszkodok meg valamiben, ismét a lábak alatt találom magam, ezáltal azonban, tekintettel előrehaladott éveimre és megbízhatatlan erőnlétemre, semmilyen kilátással a felépülésre. Szóval, ennek köszönhetem, hogy felegyenesedtem a vasúti töltés alámosott tövében, anélkül, hogy nagy kár érte volna testemet, s a sétabot meg a tok is a távcsővel még a kezemben volt. Még a cvikkeremet sem törtem el. De kalapom többé nem volt. A kalapot elvesztettem. Leesett a fejemről, mielőtt még magamhoz tértem és megakadályozhattam volna, legurult a zűrzavar kellős közepére. Nagy, merev búr karimája volt, könnyen gurult hát, egy darabig kísérni tudtam a tekintetemmel, mert fekete volt és szembetűnt túlzott nagyságával. És méltóságteljességével is, természetesen. Csodálatosképp senki sem lépett még rá, senki sem állította meg, csupán küszködés közben sarkukkal lökdösték, s a kalap, mint valami fekete, bicegő madár, rugalmasan ugrándozott a homokon.

(Ez kétségtelenül apróság, ez az én kalapom. Apróság, habár a többi kalap között nagyon is nagy volt. Általában véve az én életemben az apró dolgok sohasem játszottak semmilyen szerepet — épületekkel foglalkozó háztulajdonos nem törődhet apróságokkal —, mégis kötelességek megemléteni, hogy az események, legalábbis ami engem illet, ki tudja, hová vezetnek, ha az a fekete búr kalap nem esik le a fejemről és nem gurul le a gyepre, s ez az egyedüli oka annak, hogy itt annyi meg nem érdemelt teret szentelek neki, mégpedig olyan helyzetben, amelyben az iszony és az undor furcsa érzelmeivel felismertem AZT, amit egyébként cselekvő történelemnek neveznek. De lehet, hogy azért is, mert nem ez az első eset, hogy elvesztettem.)

Függetlenül tehát a történelemtől, amely a kalapom fölött készült, egyelőre kölcsönös verekedéssel, bizonyos ideig még figyeltem: ellenállt bizony, nem adta meg magát csak úgy egykönnyen, ijedt varjúként feketélt itt-ott a lábak és a ledöntött testek között, de közben úgy viselkedett, mint valami élőlény, mintha lelke volna, amely irányítaná, erőlködött, hogy kiszabaduljon szorongatott helyzetéből.

Büszke voltam rá.

Így követtem mindaddig, amíg egy ormótlan sarok alatt meg nem állt — összenyomva. Elkeseredetten emeltem fel a tekintetemet. A vörös zászlós volt az. Tartotta a vörös zászlót, pedig verték. A katonák kört formáltak köréje, és botokkal ütötték, de az a marha nem engedte ki a zászlót a kezéből. Hadonászott vele, mint valami husáanggal, és távol tartotta magától a katonákat. Mindenütt körülöttem, ahogyan a megboldogult Djordjije mondaná, kézitusa folyt. De én a katonáknál nem vettem észre valami különös lendületet. Kiabálták ugyan, hogy ROHAM! és ÚSD! VÁGD!, de még nem lőttek. A szuronyokat sem használták. Én természetesen nem voltam szakértője az ilyen összetűzéseknek, és egyáltalán nem voltam beavatva abba, hogy mely eszközök a legmegfelelőbbek a forradalom elfojtására, míg azonban meghúzódva guggoltam az árokban, egyre az forgott a fejemben, hogy ezekkel, amelyeket erre az alkalomra választottak, nem tudják megállítani a csöcseléket. Nem mondom, a katonák ütötték a hátukat, belenyomták bakancsaikat a gyomrukba, kíméletlenül gázolták őket — mindazt, ami a réten történt, nem is láttam, részint, mert a testek minden pillanatban eltakarták

előlem a látóhatárt, részint, mert mindennek ellenére nem törődtem az erőszak látványaival — ám mindez nem sokat segített. Sőt még az a zászlóvivőjük sem esett el. Véres volt, de tartotta magát a lábán, és meg-meglódította a zászlót, mint valami fejszét. Közélről verték őt a katonák, s megpróbálták az árokba szorítani, ahol a helyszűke miatt nem védekezhetett volna a zászlóval. Felém lökdösték és ütötték a testét, amely görcsösen össze-összerándult ugyan, de nem adta meg magát.

— A la tête, frappez-le su la tête! Üssétek a fejét!

Most egy magyarázatot adnék, és szeretném, ha hinnének nekem, szükség van ugyanis arra, hogy ismertessem a legenyhébben szólva is méltatlan beavatkozásom okait en une bagarre — noha ez természetesen rám tartozott, mert kimenetelétől függött vagyonom és személyes státusom biztonsága, mégis a módszer tölem egészen idegen volt —, mert én vitathatatlanul feldühödve a katonák tehetetlenségén, hogy dülőre jussanak azzal a senkiháziival, aki a vörös zászlót tartotta, s ennek tetejében még a kalapomat is személyesen összegázolta, harsányan felkiáltottam: — Fejbe! Üssétek fejbe! — habár nyilvánvalóan semmi kilátás sem volt arra, hogy tanácsom eljusson a megfelelő fülekhez, olyan hangosak voltak a jajkiáltások, a parancsszavak, a káromkodások és a harci felkiáltások. Semmi okom sincs, hogy leplezzem, igen a katonáknak szurkoltam — hisz tőlük függött a sorsom és házaim sorsa —, de mindemellett azt mondanám, hogy ez inkább szenvedély nélküli biztatás volt, úgyszólván egy üzleti vállalkozás, mint pusztá élvezetből való részvétel. Követ azonban nem dobáltam. A katonák és a lázadók kövel dobálták egymást, ezt személyesen láttam, de az, amit magamról megfelelkezve használtam, valójában csak közönséges kis kavics volt. A gyermek tenyerénél nem nagyobb kavics. Egyébként bárki, aki valaha is járt azon a töltésen, amely alatt guggoltam, jól tudja, hogy ott nincs kőbánya és hogy csak néhány kavics volt a kezem ügyében. Velük is csak azt az embert dobáltam, aki a vörös zászlót tartotta.

Úgy látszik azonban, hogy újabb, erélyesebb parancsok hangzottak el, vagy pedig a katonák önszántukból magukhoz tértek, tény az, hogy olyan hősi hévvel rontottak a csőcselékre, ami az én Djordijjemnek bizonyára tetszik, ha látja, s minden bizonnyal arra készítette az elégedetlen ezredest, hogy rehabilitálja a katonai stratégiát, mondom, az erő, amellyel összecsaptak, akkora volt (nem állíthatnám minden kétséget kizáróan, hogy lőttek-e, vagy pedig a dőrej a teherautókra mért botütésektől származott), hogy a támadók meginogtak, visszahátráltak, aztán pedig nyomukban az őket üldöző katonákkal örült futásnak eredtek, a pusztán át, amelyen csak a sérültek és az ájultak maradtak, s közöttük meg az armatúra között — az én összetaposott kalapom.

Némi erőfeszítéssel felálltam, és elindultam, hogy fölvegyem.

Igaz, mondhatnánk, hogy ez a pillanat, a senki földjén, nem volt éppen a legmegfelelőbb, s helyesebb lett volna, ha valahogy azt nézem, miként távolodjak el onnan mielőbb, ahelyett, hogy egy közönséges kalap körül bajlódjak. Nem vitatom, ez lehetséges. Valójában nem is a kalapról volt szó. Nem is igen érdekelt. Mindazok után, ami érte, nem is számítottam rá, hogy isten tudja mennyire hozzá méltó állapotban találok. Tulajdonképpen elvről volt szó. Nekem minden társadalmi és erkölcsi elv szerint jogom volt arra, hogy vagyonomat visszakapjam. A

kalap csekély, akkor már úgyszólván semmilyen értéke nem volt fontos. Habár mindezek után nem maradt belőle semmi, vagyis semmi, ami rendeltetését szolgálta volna, az ENYÉN volt. Az elidegeníthetetlen tulajdonjog szerint hozzám tartozott. Talán a rendezetlen körülmények miatt túl is tehettem volna magam ezen az eseten — senki sem vehette volna szememre, hogy elálltam vagyonom visszaszerzésétől —, de igen világosan megértettem, hogy még a legcsekélyebb apróságban sem szabad engednem, ha azt a nagyot is meg akarom tartani. Mert minden ezekkel az apróságokkal kezdődik, minden átalakulás, minden forradalom, minden rossz a világon, s olyan észrevétlenül, titokban. Talán még azt is mondhatnánk, hogy minden forradalom a kalappal kezdődik, a méltóság jeleinek megsemmisítésével, a signum leszakításával! Vissza kellett szerezni. Ismét a saját helyére kellett tenni. Az a fekete alakatlan tárgy, amely a meggyötört testek között nyugodott, számomra nem volt csupán közönséges búr kalap, hanem az ellenség szeme előtt az én becsületemet, méltóságomat, legalitásomat és sérthetetlenségemet képviselte.

— Mi az, öreg, akarsz te is a pofádra?

A katona, aki elébem állt, véres zsebkendőt nyomkodott az arcára.

— Akarsz, he?

— Az, amit ön megütni szándékozik — mondtam méltóságteljesen —, csupán szándékozik ugyan, de vajon sikerül-e, azt még majd meglátjuk, eddig, uram, hetvenhét éven át száj volt, amely sohasem mondott ki és nem is próbált kimondani valami méltatlan dolgot, hát még hazugságot, s ez a száj, uram, megbocsátva ezt az ön állapota miatt, közli, hogy őt büszkén viseli Arsenije Kirilo Njegovan, háztulajdonos a Kosančičev Venacról, aki CSUPÁN A SAJÁT KALAPJÁT AKARJA — azt, ott! Itt vannak a dokumentumaim! Viola!

Sajnos nem érkeztem megmutatni neki. De még a kalapig sem sikerült eljutnom. A csöcselék időközben összeszedte magát, ismét előretódult, és pillanatok alatt visszaszorította a katonaságot a töltés felé, úgyhogy a tolongásnak éppen a közepén találtam magam. De én ezzel nem törődtem. Tudnivaló, hogy ilyen körülmények között a leghelyesebb dolog nem engedni az eseményeknek, megtartani a függetlenségüket és a magunk belátása szerint viselkedni. Ezért folytattam a kutatást a kalap után, amely, szegény szerencsétlen, másodszor is a feldühödött lábak sarka alá került. Csak a kalap járt az eszemben, mivel ebben a kegyetlen és gyászos órában ő volt Arsenije Njegovan veszélyeztetett méltóságának az egyedüli záloga.

A szakadt cementeszákon, egészen összegörnyedve, egy fiatalember feküdt; tartásából ítélve eléggé meg lehetett sérülve, de a szemét nyitva tartotta, szóval észnél volt, melléje húzódtam hát, és megkérdeztem, nem látott-e valahol egy nagyobbfajta kalapot, un chapeau de Boers!?

Nem válaszolt, mintha nem is hallotta volna. Igaz, a zaj is akkora volt, hogy lehetetlenné tett bármilyen normális konverzációt. Kénytelen voltam a kezeimhez folyamodni, hogy minél hívebben leírjam a kalapot, amelyet keresek.

— Fekete, nagy, búr?

Nem tudom, mennyi ideig járkáltam így körbe-körbe, a zürzavar által akadályoztatva a tájékozódásban, valószínű, hogy egész idő alatt egy helyben forogtam a kalapot keresve, s hiába kérdezősködve azoktól, aki-

ket a harc hevülete nem szédített meg teljesen; nem tudom azt sem, hogy kommunikálásom addig hogyan folyhatott következmények nélkül — persze, csak a komolyakra célok, mert ütlegetek azért kaptam —, csak tudom, hogy egy pillanatban meglöktek, megtántorodtam, s attól a megtántorodástól kezdve többé nem voltam egészen az események menetében, mivel pedig az, ami az esést követte, annyira zűrzavaros volt és nevetséges, furcsa módon egybefűződő, hogy inkább hasonlított beteges lázalomra, mint valóságra, még most sem tudok magáról az élményről, sem pedig a benne való *tényleges* részvétemről valami megbízható és legális tanúbizonyságot nyújtani, amikor viszonylagosan nyugalomban írom le. Ha azonban mégis meg kellene említenem valami tapasztalatot, amely a legközelebb lenne ehhez a szörnyű élményhez, s ha legalább kerülő úton is megvilágítaná, akkor az kétségtelenül csupán az az önkivület lenne, amelyben a Kosančičev Venacon fekvő a halállal viaskodtam, miután a csendörök összeverten kivittek a Pop Luka utcából.

Valóban megöltem volna, ezüst agárfejű botommal agyonvertem volna azt a bolsevik zászlóst (abból a vörös szövetszövetszövetségéből, amely a kezében maradt, s még mindig itt fekszik előttem az asztalomon, mondhatnám, hogy érintkezésben voltam vele, de ez még semmiképpen sem jelenti, hogy rá is rontottam), egyszóval megtámadtam-e, amikor némán, de feltűnően nyersen és ellenségesen megtagadta a közreműködését a kalap felkutatásában, habár pusztulásáért — öntudatlanul ugyan, de mégis — ő volt a felelős? Vagy pedig, amikor a kalap után érdeklődtem, a zászlót oly eszelősen lengette, úgy térdem állva, mert már térdre rogyasztották, s ezzel kihívott, megijesztett és annyira megrémítet, hogy a botot önvédelemből emeltem fel és a tarkójára ütve a földre döntöttem? Mindez valóban ott, az aluljárónál történt, vagy pedig sokkal-sokkal korábban, még Tizenkilencben, amikor ez az ember, vagy legalábbis hozzá hasonló valaki, a hajamnál fogva kivonszolt K. Sz. Pamjatin úr nagykereskedő házából, amelybe a pogrom és likvidáció sötét óraiban rejtőztem, és K. Sz. Pamjatin úrral meg barátaival együtt, akik bundába, prémes felöltőbe és köpenybe voltak burkolva, az utcai front előtti árokba döntött, s miközben még a sárban térdeltem, fejem fölé emelte a bunkósbotot, aztán a bunkósbotot elragadtam tőle, az iszapba löktem, s ezzel a doronggal ütöttem, ütöttem, ütöttem...?

Most, volt, ahogy volt, minden esetlegességre késznek kell lennem, ilyen értelemben tehát:

Ad. 8 rendkívüli legátummal, minden változtatás lehetősége nélkül meghagyom, hogy ha végrendeletem végrehajtói előtt egy lomposan öltözött, fekete hajú, nagy termetű ember jelentkezik, piros szemölcsessel a bal arcán, s aki kifogástalanul be tudja bizonyítani, hogy 1968. június 3-án, déltájban vagy valamivel később a zimonyi aluljárónál tartózkodott VÖRÖS ZÁSZLÓVAL a kezében, hogy ennek az embernek, ha annyira megsérült, hogy képtelen pénzkeresetre, pénzbeli kártérítés fizettség olyan összegben, amelynek nagyságát egyrészt Golovan ügyvéd úr, e dokumentum szignatáriusa részéről, másrészt pedig rokonom, Isidor J. Njegovan műépítész-mérnök részéről kötendő megállapodás határozza meg; ha azonban bármilyen véletlen folytán a nevezett személy nincs életben, s minden fent említett feltétel kielégíthető, a megszabott kártalanítási összeg folyósíttassék egyenes ági örökösöknek. Ha azonban valamilyen kártérítési követelés merül fel valamely más oldal-

ról, vagy valamely más időből, tekintetbe ne vételessék, hanem minden ilyen követelés erélyesen visszautasíttassék oly okból, amely e végrendekezést nem érinti.

(Mert, igazság szerint, *akkor* én voltam az, akit indíték nélkül megtámadtak — emellett még állampolgára sem voltam annak az országnak —, tehát mindaz, ami ebből az esetből származhatott, ha egyáltalán megtörtént, az önvédelem természetes jogából eredt.)

Ültem a rakpartra ereszkedő hét lépcsőfok egyikén, a zsebkezdőn, amelyet felülről a harmadik lépcsőfokra terítettem, a cipőimet pedig az ötödikre tettem, de hogy miként kerültem oda, nem tudnám megmondani, még ha akarnám is. De nem is fontos, mindezek után sok minden többé nem is olyan fontos. Még maguk a lépcsők sem voltak olyanok, ahogyan elképzeltem, hogy közelről miként festenek. Amióta megépültek, nézegettem őket távcsőn át az ablakomból — onnan, a Kosančičev Venacról a megszürcült borostyán közt úgy csillogott, mint világosbíbor pecsétviasz —, és lám csak most van alkalmam, hogy megérintsem szürke, érdes kérgüket. Valahogyan ködös volt minden a szemem előtt. És minden körös-körül, különösen az, ami közel volt hozzám, valahogyan zavarosnak és lágynak tűnt. Ez azért volt, mert cvikker nélkül maradtam. A cvikkerem is tönkrement. A sétabotom itt volt a lábaim között, meg a zacskó is a távcsővel a zsebemben, de a cvikker nem volt. És persze a kalapom sem.

Még nem éreztem az aluljárónál történt incidensben való részvételem következményeit, igaz, biztosan kaptam ütések a testemre, de ott a lépcsőkön még frissek voltak a zúzódások, s nem kínoztak úgy, mint most. Az, amit valójában éreztem, csak fáradtság volt. Egészen megkínzott, kimerült és bágyadt voltam, mint szívroham után. Egyébként nagyon is nagy szerencsém volt, hogy ez utóbbi nem következett be, mert üzleti sétám izgalmas körülményei általában véve kedveztek neki. Ez a fáradtság nem aggasztott, hanem egyszerűen csak megalázott, nem volt miért a birtok egykori körüljárására hivatkozni — a háztulajdonosi inspekciók, mint ahogyan fivérem, Emilijan főtisztelendő mondta volna —, aminek rendszerességére és módszerességére olyan büszke voltam: először is a háború előtt még fiatal voltam, teli lendülettel, önbizalommal, és habár manapság sem vagyok híján a munkalendületnek, az önbizalmam mintha csappanni kezdett volna, s az évek maguk is elvégezték a többi; aztán meg egyetlen inspekcióm alkalmával sem jutottam olyan helyzetbe, hogy azt éljem át, amit ezen a végzetes júniusi dél-előttön tapasztaltam.

De hát mit is tapasztaltam én, mi is történt valójában?

És valóban megtörtént-e mindaz, aminek végrendeletemben óvatosságból a mindenképpen nehezen hihető, de mégis lehetséges feltételezés korlátozott státusát adtam?

A zsebembe nyúltam, hogy elővegyem a zsebkezdőm és letöröljem a verejtéket homlokomról. Meleg volt, nekem pedig hiányzott a kalapom. E tekintetben a kalap nagyon hiányzott. Ha megőriztem volna, minden bizonytalansággal nem izzadnék ennyire, meg egyébként is nagyobb biztonságban érezném magam. A zsebkezdőt ugyanabban a pillanatban tapogattam ki a zsebemben, amikor felmerült bennem a kérdés, hogy

hát akkor micsodán is ülök? Ha a zsebkendőm a helyén volt, min ültem? Erőlködve felemelkedtem, és kihúztam magam alól egy szöveta-darabot, amely rendesen szét volt terítve a lépcsőn. A szövetet durván le-szakították egy nagyobb darabból és — égővörös volt. Égővörös és nagyon olcsó, a minőségéből ítélve. Az Ő zászlójukhoz tartozott, ahhoz a zászlóhoz, amit Ő vitt.

Ez csak azt jelenthette, hogy azzal az emberrel közvetlen érintke-zésbe kerültem és hogy ezen érintkezés alkalmával a zászló darabja a kezemben maradt.

Ebből pedig ismét semmilyen ésszerű alapon nem lehetett arra követ-keztetni, hogy közöttünk tusakodás következett be. Ez a vörös rongy más módon is hozzám kerülhetett. És még ha volt is tusakodás — nem volt könnyű féken tartania magát az embernek abban a zürzavarban —, ennek még nem kell azt jelentenie, hogy én támadtam meg. Inkább úgy lesz, hogy ő rontott rám, és akkor én őt szükséges önvédelemben megütöttem a botommal.

Ő akkor a homokra zuhant, de kezéből nem engedte ki a zászlót, majd felemelkedett, s úgy térden állva felém fordította bal arcát, amelyen két vékony vérerecske csordogált a közöttük levő szemölcsből egy duzzadt barna szigetcskét alkotva, s én akkor ismét megütöttem a bottal, ez-úttal azonban nem hátulról a tarkóját, hanem az arcát és a feje tetejét.

Ütöttem, ütöttem, ütöttem...

De mikor volt ez? És hány év múlt el azóta?

Az előszobában a fogas tartójában a többi sétatbot és esernyő között állt az a bot is, fogantyúja helyén egy kutyafejjel. Odatettem, mihelyt a sétából visszatértem, és azóta többé nem volt a kezemben. Most egy rövid időre abba kellene hagynom a munkát, felállni az asztaltól, fölvenni és megvizsgálni — hogy tudjam, mihez tartsam magam. És azonban nem mertem ezt megtenni. Lehet, hogy majd később. Mindenképpen később meg fogom tenni. Ha majd a végrendelet végére érek és többé semmi sem marad hátra abból a munkából, amelyet magamnak szántam — azonkívül, hogy a bűtort a bejárati ajtóhoz toljam és várjak.

Ablakom ragyogott a házak sötét háttérében. Mint aprócska nap a kő-világűrben. A világosság meg-megszűnt, kialudt és felgyulladt benne, mintha titkos jeleket küldene, hogy visszahívjon oltalmába, amelyet oly sok éven át nyújtott nekem, s ezek a rezgések úgy pattogtak ki belőle, mint szikrák, mihelyt a fejem elmozdítottam az egyedüli helyzetből, amelyben fénye tartós volt.

A távcsővel annyira közel hoztam, hogy úgy tűnt, kezemmel is meg-érinthetem csillogó üvegét, amikor azonban a távcsövet letettem, a csa-lóka látomás eltűnt, az ablak ott ragyogott tovább a part túlsó oldalán. Megértettem, hogy mindig így volt ezekkel a haszontalan készülékekkel. Színlelték, hogy segítenek, pedig valójában csak félrevezettek. Mind-ezek a távcsövek, amelyeket használtam, függetlenül erejüktől és már-kájuktól, összefogtak, hogy becsapjanak. Ravaszul megerősítették téves meggyőződésemet, hogy a tárgyak, amelyek felé irányítom őket, közel *vannak*, hogy ismerem és megértem őket, pedig ezek a tárgyak éppoly távol maradtak tőlem, mint azelőtt. Lehet, hogy még távolabb.

A dolgokat azonban úgy kellett venni, amilyenek. Arsenije Njegovan mindig így vette őket. Ez volt gazdagságának igazi alapja. És még ha visszájára is fordul a dolog, így kell őket fogadni. Különösen akkor.

És már ott a lépcsőn tudtam, mit kell tennem, már összeállítottam a tervet. Először egy kicsit ki kell csinosítani, rendbe kell hozni magam — nem voltam éppen roncs, de külsőm éppen korrektnek sem volt mondható —, és azután haza kell mennem és hozzálátnom a munkához. Katarina bizonyára még nem tért vissza a városból. Mademoiselle Foucault kíséretében elment autóbuszjegyet venni a fürdőbe, ahová már a következő reggelen el kell utaznia, és elintézi az úttal kapcsolatos többi ügyet is. Egész távolléte alatt Mademoiselle Foucault gondoskodik rólam. Minden más alkalommal az ilyen megállapodás a rólam való gondoskodásról dühbe gurított volna, de most a váratlan fordulat következtében, annak az átkozott történelmi eseménynek a következtében tökéletesen megfelelt szándékaimnak. Semmiképpen sem kívántam, hogy Katarina is a Kosančičev Venacon legyen, amikor megtörténik, amire méltóképpen szándékoztam felkészülni, Foucault kisasszony pedig nem érdekelt. Katarina tehát — gondoltam a lépcsőn pihenve — elutazik, fogalma sem lesz semmiről. És még ha tudomást is szerez a zavargásokról, ami valószínű, abban a távolságban, ahol akkor lesz, nem tudja majd felfogni horderejüket. Meg hát ezek a zavargások sem fognak éppen olyan gyorsan terjedni. Ellenállást fejtenek ki majd velük szemben, és habár nem bízik végleges hatékonyságában, ez mégis feltartóztatja majd őket legalább annyira, amennyire szükség van ahhoz, hogy a Kosančičev Venacot ne kaparintsák meg azonnal.

Órára néztem — most is ezen ellenőrzöm az időt, ami még hátra maradt számomra az írásra —, és megállapítottam, hogy haza kell indulnom, ha nem akarom, hogy Katarina megelőzzön. Mielőtt visszatettem volna a zsebembe, meghallgattam, hogy dobog a kicsiny szív, amely a rubinokkal körülvett arany burkolat alatt egy törpe bolygórendszer modelljére hasonlított. A gépezet kifogástalanul működött, habár az óra még apámé volt. Fedelébe, a belső oldalon, ez az ajánlás volt bevésvé: „KIRIL S. NJEGOVAN ESPERESNEK, A DRINAI HADOSZTÁLY ELSŐ GYALOGEZREDE KATONAI LELKÉSZÉNEK A HITÉRT ÉS ISTENFÉLELEMÉRT, AMIT BELÉNK PLÁNTÁLT, ÉS KIVÁLÓ LÖVÉSZI KÉPESSÉGEIÉRT, KUMANOVO, ŽIVOJIN T. MAKSIMOVIĆ, EZREDES.”

Az emlékére szíve magabiztosan és keményen dobogott. Az enyém azonban egyszerre csak tétovázni kezdett és meg-megállt. Ez volt a második eset, ugyanegy napon, hogy kihagy. A mellkasom alatti nyugtalanság hamarosan hangyamód lehúzódtott a kezeimbe, amelyek kínosan reszkettek, miközben pislogva, hogy feloszlassam a ködöt a szememről, és levegő után kapkodva szétszakítottam a celofán orvosságos zacskót.

Siettem lenyelni a pirulákat, pedig erre valójában nem volt semmi okom.

Hornyik Gyögy fordítása

---

kisérlet

---

folytatásos optimista vers

FEHÉR KÁLMÁN

EVOLÚCIÓ

Demokrácia
Emokrácia
Mokrácia
Okrácia
Krácia
Rácia
Ácia
Cia
Ia
A
Ia
Cia
Ácia
Rácia
Krácia
Okrácia
Mokrácia
Emokrácia
Demokrácia
Emokrácia
Mokrácia
Okrácia
Krácia
Rácia
Ácia
Cia
Ia

REVOLÚCIÓ

A
Ia
Cia
Ácia
Rácia
Krácia
Okrácia
Mokrácia
Emokrácia
Demokrácia
Demokráci
Demokrác
Demokrá
Demokr
Demok
Demo
Dem
De
D
Demokrácia
Emokrácia
Mokrácia
Okrácia
Krácia
Rácia
Ácia
Cia
Ia
A

ELHAJLÁS BALRA

Demokrácia
Demokráci
Demokrác
Demokrá
Demokr
Demok
Demo
Dem
De
D
De
Dem
Demo
Demok
Demokr
Demokrá
Demokrác
Demokráci
Demokrácia
Emokrácia
Mokrácia
Okrácia
Krácia
Rácia
Ácia
Cia
Ia

KÁBELRÁGÓREKORDER

demokrácia
demokráci
demokrác
demokrác
demokráci
demokrácia
demokrácia
demokrácia
demokrácia
emokrác
mokrá
ok
o
okr
okrácia
mokrácia
demokrácia
demokrácia
demokrácia
okrácia
okrácia
demokrácia
demokrácia
demokrácia
emokráci
mokrác
okrá
kr
r
k
r
k
r
kr
okr
ok
o
okrácia
demokrácia

SZEMÉLYI KULTUSZ

ad
iade
ciadem
áciademo
ráciademok
kráci demok
okráci emokrá
mokrác mokrác
emokrá okráci
demokrác mokrácia
emokráci emokráci
mokráci demokrá
okráciademokrá
kráciademok
ráciademok
áciademo
ciadem
iadem
ad

PAPÍRSÁRKÁNY

ad
iade
ciadem
áciademo
ráciademok
kráciademok
okráciademokrá
mokráciademokrá
emokráciademokrá
demokráciademokrá
e emokráciademokrá i
m mokráciademokrá c
o okráciademokrá á
k kráciademok r
r ráciademok k
á áciademo o
c ciadem m
i iade e
a AD d
A
B
Ű
R
O
K
R
Á
C
I
A

RAJZSZÖG

demokráciademokrácia
demokrácia
emokráci
mokrác
o'krá
kr
kr
kr

ELGÖRBÜLT RAJZSZÖG

demokráciademokrácia
demokrácia
mokrácia
krácia
ácia
cia
cia
cia
ia
a

SZALTÓ MORTÁLE

demokrácia
mokrácia
krácia
ácia
cia
ciaciccciacicia
cia ia ia
cia i a
ácia
rácia
krácia
okrácia
mokrácia
emokrácia
demokrácia
mokrácia
krácia
ácia
cia
cia
ciaciccciacicia
cia ia ia
cia i a
cia i
ácia
rácia
krácia
okrácia
mokrácia
emokrácia
demokrácia

ERŐszakhaTalomkorlátlanEGÉSZSÉGtelEndikTatúraTÁBORNOKkatonaszU-
RonyháborUUUU

demokrácia
demokráciademokrácia

A
AIA
AICIA
AICÁCIA
AICÁRÁCIA
AICÁRKRÁCIA
AICÁRKOKRÁCIA
AICÁRKOMOKRÁCIA
AICÁRKOMEKOKRÁCIA
AICÁRKOMEDEMOKRÁCIA

ISONVTEJTEK

---

drámai szövegünk

---

aida nem énekel

Színmű 2 részben

KOPECZKY LÁSZLÓ

Szereplők:

OLTÁRY
OLTÁRYNÉ
KATI
Dr. VADNAY
GUBICS
DÁVID
LIZI NÉNI, Vadnay felesége
Dr. STEIN
VERÉB
FEKETE
HERCEGNÉ
FENYVES
FOTORIPORTER
KÉMÉNYSEPRŐ
TŰZOLTÓ
I., II., III., IV., V. AMATŐR SZÍNÉSZ

Történik Oltáryné lakásán napjainkban

I. RÉSZ

1. KÉP

Szoba a toronyház második emeletén. Minden csupa csipke. Szemmel láthatólag túltengenek a női kezek. Baloldalt ajtó, szemközt kétszárnyú ablak, jobboldalt elfüggönyözött rész, alkalmasint a konyha.

(Kati a pamlagon ül, Oltáryné a hintaszékben. Feszülten figyelik a faliórát. Az asztalnál dr. Vadnay okiratba merülve. A baloldali ajtó felől időnként tompa zajok.)

Dr. VADNAY (leér a lap aljára, megfordítja) Van még az ügygel kapcsolatban más okirat is?

KATI (némán feláll, a stilszekrényhez megy, kihúzza a fiókját, és annak a tartalmát dr. Vadnay elé borítja az asztalra)

Dr. VADNAY (hüledezve) Ez mind?!

KATI (bólint)

Dr. VADNAY (beletúr) Ehhez jó hosszú időre lesz szükségem, míg áttanulmányozom.

(Az óra négyet kongat)

(Oltáryné és Kati egymásra néznek)

OLTÁRYNÉ (sóhajt) Lesz ideje bőven.

Dr. VADNAY (felhorokan) Hogy gondolja, asszonyom! Száz más dolog van.

OLTÁRYNÉ (jelentősen) Kénytelen lesz elhalasztani.

(Az ablakban egy fejjel lefelé lógó fiatal-ember jelenik meg: Dávid)

DÁVID Katikám, bennem bizhatsz... Örökké foglak szeretni...

(Eltűnik)

Dr. VADNAY (megszédül, megrázza a fejét) Lá t t á k ? !

KATI (nyugodtan) Igen... Dávid, a tornatanár, a harmadik emeletről.

Dr. VADNAY Így szokott udvarolni?

KATI Csak ha nem tud bejönni.

Dr. VADNAY És most mért nem tud bejönni?

KATI (szárazon) Mert befalazták az egyetlen ajtót... (mutatja) Ezt...

Dr. VADNAY (nevet) Ezt? Hiszen fél órája ha van, hogy bejöttem rajta.

OLTÁRYNÉ Ó, az ilyesmi nem tart sokáig egy ügyes kőművesmesternek... Azt üzenték: pontban négykor lezárják az ügyet. (Az ajtóhoz lép, kinyitja. A kijárat friss falazással elfalazva) Tessék... le z á r t á k !

Dr. VADNAY (elájul)

OLTÁRYNÉ (párnát rak a feje alá, gyengéden pofozgatja) Ügyvéd úr!... Ügyvéd úr!... (Felnéz Katira) Most mi lesz?

KATI (vállat von) Ha a szoba falát egyszer lebontják, kettő helyett, három csontvázat találnak.

OLTÁRYNÉ (a szívéhez kap) Te azt hiszed, hogy...?!

KATI (dühösen leinti) Talán tudsz repülni?... Ha egyszer lemászunk, vagy levisznek bennünket, mehetünk a

híd alá... Teljesült a Gubics vágya... Kiüldözött ben-
nünket. Berakhatja az aranyhalait...
Nem, anyám, én nem mozdulok innen!

OLTÁRYNÉ S ha itt halsz meg, azt hiszed nem hozza az arany-
halait — másnap?

KATI Férjhez megyek Dávidhoz... A lakás az özvegy fér-
jemre száll.

OLTÁRYNÉ Igen... A pap majd létrán jön fel.

KATI Nem. Majd én „ugrom” le az anyakönyvvezetőhöz...
(Az ébredező Vadnayhoz) Ha meghalok, a lakásjog a
férjemre száll?

Dr. VADNAY (meglepődve felül) Hogyan, hát kegyed férjnél van?!

KATI Még nem. (Az elfüggönyözött részből partvist hoz ki,
megkopogtatja a plafont)

(Az ablak felső sarkában ismét Dávid jelenik
meg fejjel lefelé lógva)

DÁVID Tessék!

KATI Mondja, hajlandó engem elvenni feleségül?

DÁVID (a meglepetéstől lezuhan)
(Az ablakhoz szaladnak mindhárman)

Dr. VADNAY (szédelegve) Mázlija van! A homokozóba pottyant.

OLTÁRYNÉ (visszafojtja a lélegzetét) Él?

KATI (rekedten) Azt hiszem... Az egészségház felé sántikál.

Dr. VADNAY (körüljár a szobában, benéz az elfüggönyözött részbe,
megnyitja még egyszer az elfalazott ajtót. Nyöszö-
rögve) Hogy lehet innen kimenni?
(az ablak felé int) Úgy...

OLTÁRYNÉ (a szívéhez kap)

Dr. VADNAY (gyorsan széket tol alá) ...Nyugodjon meg... Majd
idetámasztanak egy nagy hosszú létrát és lemászik.

OLTÁRYNÉ (kiált) Nem!... Mélységiszonyom van. Ha egy sám-
lira állok — szédülök... Inkább itt pusztuljak el...

Dr. VADNAY (vállat von) Főztek egy kávé?
Köszönöm, nem kérek... Árt a szívemnek.

OLTÁRYNÉ (bólint) Igen... Arra ügyelni kell.

KATI Volt egyszer egy ügyvéd, akinek jó szíve volt... de
a kávé...

OLTÁRYNÉ Neveletlen vagy!

KATI Azt szeretnétek, hogy a betegségeiteket is tiszteljük.
...„Tiszteld anyádat és apádat, valamint az ő re-
umájukat.”

OLTÁRYNÉ (Vadnayhoz) Magával is így beszélnek a gyermekei?

Dr. VADNAY Nem, én pofozok!

OLTÁRYNÉ Hány évesek?

Dr. VADNAY Negyvenkilenc és ötvenkettő. (Megáll Oltáry képe
előtt) A megboldogult?

KATI Nem boldogult meg. Meglógott.

Dr. VADNAY (elmosolyodik) Úgy látom, megbocsátottak.

KATI Csak a rendes nyári kegyelem... Alatta van a kály-
hacső lyukja.

OLTÁRYNÉ (restelkedve) A doktor úr azt hiheti, fiam, hogy...
 KATI ... gyűlölöm. (Megáll a kép alatt) Ahhoz nem tartózkodott eleget itthon... Aztán meg, olyan szépen ír — ha pénzt kér.

Dr. VADNAY (felkapja a fejét) Hogyan?... Nahát, ez enyhén szólva is!...

KATI (vállat von) Nem tudja eltartani új feleségét sem.
 Dr. VADNAY De maguk persze...
 KATI De mi persze küldünk.
 OLTÁRYNÉ (sóhaj) Asszonyi szolidaritás... Csak egy kis cigaret-tárávalót.

Dr. VADNAY Rá tehát nem számíthatunk?
 KATI De igen. Angyali ember. Szívesen meghal velünk együtt.

Dr. VADNAY Meghalni?... Ki akar itt meghalni?
 KATI Tud jobbat?
 Dr. VADNAY Küzdeni fogunk.
 KATI Ideális összeállítás: a maga szíve és a mi pénzünk.
 Dr. VADNAY (leül, térdére csap) Hát jó, akkor éljenek az aranyhalak!

(A két nő dühösen kapja fel a fejét)

KATI (elmosolyodik) Ez most pofon helyett volt?
 Dr. VADNAY (bólint)
 KATI És mit kell csinálni?
 Dr. VADNAY Semmit... Ülünk és várunk. A Gubics előbb-utóbb elveszti az idegeit.

OLTÁRYNÉ (sóhaj) Arra ne számítson. Ápoló a bolondokházában.
 Dr. VADNAY Pláne... Máris ott áll az ajtónál, és a falhoz tapasztja a füleit... Énekeljünk valamit.

KATI (megdöbbenve) Énekeljünk?
 Dr. VADNAY Persze... Ez haditaktika... Mint mikor az ostromlott erődben az utolsó pohár vízzel fogat mosnak.

KATI Értem...
 OLTÁRYNÉ A „Mennyből az angyal” jó lesz?
 Dr. VADNAY Vidámabbat... Mondjuk... az... „Egy cica, két cica”?

KATI Az jó lesz. A Gubics utálja a macskákat, mert halászni akarnak az akváriumban.
 Dr. VADNAY Figyelem! Megadom a hangot: ... Lá...lá... egy-két-hál!

EGYÜTT (énekelnek) „Egy cica, két cica, három cica jaj,
 Kergeti az ici-pici egeret...”
 (Elsötétül a szín)

2. KÉP

(Amikor a szín kivilágosodik, egy pillanatig úgy tűnik, mintha üres volna. Aztán a leterített pamlag megmozdul, és Oltáryné álmosan felül. Az ajtóhoz

megy, kinyitja betekint mögé, mint aki csodát vár, majd sóhajtva becsukja)

- OLTÁRYNÉ (súgva) Kati!... (Miután semmi sem mozdul, kiáltva) Katii!
- KATI (borzasan, de ő is teljesen felöltözve, s a gyötrelmes alvástól fáradtan) Tessék...
- OLTÁRYNÉ Hét óra... Mi lesz a tejjel?
- KATI Ufff!... (Visszahúzza fejére a takarót)
- OLTÁRYNÉ Hát akkor főzök egy kis teát... (Félrehúzza a függönyt) Pardon!
(A mosóteknőben dr. Vadnay alszik. Feje alatt diszpárna, csipketerítővel takarták le)
- Dr. VADNAY Kérem.
- OLTÁRYNÉ Csak tessék nyugodtan pihenni... Csinálok egy kis reggelit.
- Dr. VADNAY Ne zavartassa magát. Úgysem tudtam már aludni... Valami törí az oldalamat.
- OLTÁRYNÉ (nevet) Biztos a dugó.
- Dr. VADNAY Gondolja?... (A takaró alatt piszmog, aztán diadalmasan) Megvan, a fene egye meg!... (A székre teszi a gondosan összehajtogatott nadrág mellé)
- OLTÁRYNÉ A reggelit az ágyba parancsolja?
- Dr. VADNAY Nagyon kedves.
- OLTÁRYNÉ Mit szokott reggelizni?
- Dr. VADNAY Tejeskávé, vaj, dzsem, kétszersült.
- OLTÁRYNÉ Jó lesz tejporból?... A tejet ugyanis az előszoba ajtajába szokták lerakni.
- Dr. VADNAY Akkor inkább egy kis teát.
- OLTÁRYNÉ Kínait vagy orosz?
- Dr. VADNAY Hová gondol! Az én koromban már nem politizál az ember... Hársat.
- OLTÁRYNÉ Azonnal meglesz... (Be a függöny mögé)
- Dr. VADNAY (megköszörüli a torkát) ...Khm... izé... szeretnék felöltözni.
- KATI (ásít) És?... Segítsek?
- Dr. VADNAY (vérvörösen) Nnem... ddehogy... csak...
- KATI Ja vagy úgy!... Majd kibámulok addig az ablakon. (Az ablakhoz sétál)
- Dr. VADNAY (sebtiben, ügyetlenül kapkodja fel a holmiját)
- KATI (élénken) Fogja meg a gombját!
- Dr. VADNAY (ijedtében félárbocon fennakad a nadrágja) A micso-dát?!!
- KATI A gombját... Kéményseprőt látok... Jön. I d e...
(Kopogás az ablakon)
- Dr. VADNAY (mint az üldözött vad menekül a szekrényhez, de csak a felső ajtaját tudja kinyitni, úgyhogy a feneke kilát-szik) Az istenért! Ne engedje be!... Azt fogja hinni, hogy mi ketten... (Lázasan öltözik)
- KATI Ne legyen olyan optimista... Lehet?
- Dr. VADNAY (begyúrte az ingét a nadrágba) Egy pillanat!... Lehet.

KATI *(kitárja az ablakot)*
KÉMÉNYSEPRŐ *(bemászik)*
KATI Első vendég... Remélem, szerencsét hoz.
KÉMÉNYSEPRŐ Nem, a számlát.
Dr. VADNAY Hogy tudott feljönni?
KÉMÉNYSEPRŐ Ne vicceljen... Mire való a létra?
KATI *(fizet)* Mikor a kéményt jön tisztítani, mindig otthon felejtí.
Dr. VADNAY *(élenken)* Mondja, tenne nekem egy szívességet?
KÉMÉNYSEPRŐ Seprés vagy égetés?
Dr. VADNAY A feleségem...
KÉMÉNYSEPRŐ *(közbevág)* ... szóval égetni.
Dr. VADNAY Jó kedve van.
KÉMÉNYSEPRŐ Elnézést... Mindjárt kémény leszek.
Dr. VADNAY Hogyan?
KÉMÉNYSEPRŐ *(szélesen vigyorog)* Kotródok... Szóval, mi lenne az a szívesség?
Dr. VADNAY Elvinne egy üzenetet a feleségemnek?
KÉMÉNYSEPRŐ Nem baj, ha kormos lesz?
Dr. VADNAY Nem... *(Nevet)* Csak őt ne simogassa, mert ősz haja van, és mindjárt meglátszik. *(Töltőtollat vesz elő s az asztalról egy papírszalvétát)*
KATI *(a kéményseprőhöz, kíváncsian)* Honnan tudta, hogy itthon vagyunk?
KÉMÉNYSEPRŐ Sosem fogja kitalálni: füstöl a kémény.
KATI A mama meg a teája!
KÉMÉNYSEPRŐ Mivel az ajtón nem tudtam bejönni, hát jöttem az ablakon.
KATI És nem lepi meg, hogy be vagyunk falazva?
KÉMÉNYSEPRŐ Még nem gondolkoztam rajta. Majd ha lejár a munkaidő.
Dr. VADNAY A tetején van a cím... *(Átadja az összehajtott papírt, és egy bankót akar a kéményseprő zsebébe dugni)*
KÉMÉNYSEPRŐ Ne, oda tegye!... Az az államkassza.
Dr. VADNAY *(a mellényzsebébe csúsztatja be)*
KÉMÉNYSEPRŐ Kösz... *(Szalutál és mászik ki az ablakon)*
OLTÁRYNÉ Kész a reggeli!
(Leülnek a gőzölgő csészék mellé)
OLTÁRYNÉ Egy kis rumot...
Dr. VADNAY *(ijedten)* Hová gondol!
OLTÁRYNÉ *(finoman mosolyog)* Ide gondoltam a teába.
Dr. VADNAY Ja?... Azt lehet... A teának nem árt... Őt nem tiltotta el az orvos. *(Derűsen kavargatja)* Én két orvoshoz is járok: Doktor Eztnemszabadhoz és doktor Aztnemszabadhoz. Amit az egyik meghagyott, azt törli a másik... Se étel... se ital...
KATI *(automatikusan)* Se nők...
Dr. VADNAY *(nevet)* Azoktól még egész fiatalon eltiltott a feleségem.
OLTÁRYNÉ Képzem, hogy sietett betartani a tilalmat!

Dr. VADNAY *(jókedvűen a rumtól)* Csak az ügyvédem jelenlétében vagyok hajlandó nyilatkozni.
(Némán szürcsölik a teát)

OLTÁRYNÉ *(elmélázva)* Különöset álmodtam...
KATI *(szemrehányón)* Mama!
OLTÁRYNÉ Látja, álmodni se enged.
KATI Csakhogy ezekből az álmokból mindig prófécia kerekedik.

OLTÁRYNÉ *(szelíden, de konokul)* Eddig még, amit álmodtam, beteljesült.
KATI Természetesen, mert mindig rosszat álmodtál.
Dr. VADNAY Micsoda pesszimizmus!
KATI *(némán az ajtó felé int fejével)*
Dr. VADNAY Ugyan!... Az sincs zárva, hogy mialatt a tea főtt, kibontották a falazást.
(Egymásra néznek)

KATI *(felpattan. Kinyitja az ajtót. Semmi változás)* Na tesék!... Kéretik egy optimista.
Dr. VADNAY Gondoltam, hogy lelkiismerete...
KATI Lelkiismerete?!... Ha meghal, fekete füst jön fel a torkán... A lelke...
Dr. VADNAY Vagy, hogy ijesztésnek, tréfának szánta.
KATI Annyi humorérzéke sincs, mint a szárított vizitetűnek, mit az aranyhalainak szór be... Ijesztgetni nem szokott... Űt!

Dr. VADNAY *(szemöldökét ráncolja)* Magát is?
KATI Nem... De egy alkalommal megkérte a kezemet.
Dr. VADNAY *(siránkozva csapja össze a kezét)* Mért nem ment hozzá?!

KATI Mert félttem, hogy megcsalom az aranyhalaival.
OLTÁRYNÉ *(szégyenkezve)* Kati!
KATI Azokban több a férfiasság... Nos, mit álmodtál, drága jó mama?

OLTÁRYNÉ Azt álmodtam, hogy... férjhez mentem...
KATI *(nevet)*
OLTÁRYNÉ *(megbántódik)* Mért? Hát olyan csúnya vagyok én?
Dr. VADNAY Ugyan! Hogy mondhat ilyet... Sőt... Senki se mondaná, hogy eladó lánya van.

KATI Csakhogy a vevő inkább a fejire esett, semhogy azt higgyék róla, hogy a fejire esett.
Dr. VADNAY *(ügyet sem vet rá)* A haja... az arca... a keze...
KATI Hát még ha a lábát látná!... Mutasd meg mama.
OLTÁRYNÉ *(ijedten húzza lejjebb a szoknyáját)* Te nem vagy éznél, fiam!

Dr. VADNAY Na és az az álom: a férjhezmenés, az mit jelent ebben az esetben?
OLTÁRYNÉ Váratlan vendéget.
(Nevetnek)

KATI Az csak Hercegné lehet. Ő az abszolút váratlan.
Dr. VADNAY Úgy veszem észre, nem kedveli.
KATI No, ne túlozzuk el... Csak utálok.

OLTÁRYNÉ
KATI Nem tudom, miért, hiszen olyan kedves hozzád. Mint a hétfejű sárkány... Kettővel vigyorog — öttel tüzet okád... Te olyan ártatlan — hogy ne mondjam, együgyű — vagy mama, hogy észre sem veszed. (Dr. Vadnayhoz) Minden kedden jön... (Felragyog az arca) De most nem tud bejönni!... Isten áldd meg a Gubicsot!

OLTÁRYNÉ (elsápad) ...kedden... (Felugrik, az ajtóhoz szalad, és dörömbölni kezd) Engedjenek ki!... Ki akarok menni!... Ki akarok menni!...

(Kati és dr. Vadnay odafut, csitítani próbálják)

KATI Mi van veled? ... Mama!!... Térj magadhoz!

Dr. VADNAY Csillapodjék, kérem... Meglátia, minden jóra fordul...

KATI (dühösen legyint) Úhhh!... Ilyeneket ne mondjon. Ettől én is megvadulok... (Oltárynéhez) ...Gyere, ülj le szépen.

OLTÁRYNÉ (némán engedelmeskedik)

KATI Igyál egy kortyot.

OLTÁRYNÉ (fejét rázza)

KATI (homlokára csap) Tudom már!... Holnap szerdavan!

Dr. VADNAY És mi van szerdán?

KATI (kedvetlenül) Ez nem tartozik az ügyhöz... Kér még egy kis teát, doktor úr?

Dr. VADNAY Köszönöm, nem... Összeszorult a gyomrom az ijedségtől... A kedves mama begyullasztott.

OLTÁRYNÉ (mozdulatlan arcán könny szivárog) Ne haragudjék... Nem akartam...

KATI (blúza ujjából zsebkendőt húz elő) Törölközz meg... Fújd ki az orrod.

Dr. VADNAY Kegyed tényleg úgy bánik édesanyjával, mint egy gyerekkel.

KATI Az is... Romantikus gyerek... (Kikapja a zsebkendőt Oltáryné mozdulatlan kezéből, és törölgetni kezdi vele a könnyeit)

Dr. VADNAY (megköszörüli a torkát) Akkor hát próbáljunk meg egy kis rendet teremteni a „Gubics-kontra-Oltáry” ügyben... Csoportosítani fogom az aktákat, hogy áttekintést nyerjünk.

OLTÁRYNÉ (sóhajt) Mindjárt lepakolom az asztalt.

KATI Az asztalon nem férünk el. (Félrehúzza az asztalt, az iratos fiók tartalmát leborítja a szoba közepére, és hozzátérdel)

Dr. VADNAY (recsegve lekuporodik mellé) Első oszlop: elvesztett per... Második oszlop: fellebbezés... Harmadik oszlop: megnyert per... Negyedik oszlop: A Gubics fellebbezése... Ötödik oszlop: bizonyítékok... Hatodik oszlop: ellen-bizonyítékok... Hetedik oszlop: mi nem volt még?... Legyen: egyéb...

(Rakosgatni kezdik)

- OLTÁRYNÉ *(némán elpakol. Aztán tétován a tükör elé áll. Majd a fogasról leemel egy kalapot. Felteszi. Kabátot ölt. A táskák között matat. Ismét a tükör elé áll. Eligazítja a fazont, megnyomogatja a kalapját, lesimítja a szemöldökét. Kesztyűt húz. Lassan indul az ajtó felé)*
- KATI *(hátra se néz) Mama!*
- OLTÁRYNÉ *(keze a kilincsen)*
- KATI *(feltápáskodik, hozzálép) Mért csinálod ezt?!*
- OLTÁRYNÉ *(nem felel)*
- Dr. VADNAY *(egyre dühödtebben rámolja szét az iratokat. Behunyja a szemét, felnyög. Felkap egy rakást és felhajtja a levegőbe. Az iratok lassan szállingóznak, mint az óriás hópelyhek, vissza a fejére)*
- (Kopognak az ablakon)*
- (Kati odamegy, kinyitja. Ősz néni lohol be: Lizi néni. Mögötte a dagadt képű, kivörösödött dr. Stein)*
- LIZI NÉNI *(a férjéhez fut, mellé térdel, hangja remeg) Apus!... Jól vagy?*
- Dr. VADNAY *(megrázza magát. Potyog róla az akta) Már hogy a fenébe ne volnék jól!*
- LIZI NÉNI *(kétségeket tükröző tekintettel) Mit csinálsz itt a padlón?*
- Dr. VADNAY *Mi a nyavalyát csinálnék: dolgozom!*
- LIZI NÉNI *(bizonytalanul) Ja?... Elhoztam, fiam, magammal a doktor urat.*
- Dr. VADNAY *Hol van?*
- (Az orvos a széken ül, Kati és Oltáryné legyezi, hápog)*
- LIZI NÉNI *Egy kissé megviselte a harminckét létrafok.*
- Dr. VADNAY *Te azt is megszámoztad?*
- LIZI NÉNI *Meg én, fiam.*
- Dr. VADNAY *Gratulálok!... A létrafokokat megszámoled, hozol egy orvost, akit gyógyítani kell, — a Verébnek pedig nem szólsz?*
- LIZI NÉNI *(Oltárynéhoz) Látott már ilyen hálátlan alakot, nagysád? (Férjéhez) Hát ide figyelj, te hörcsög! Igenis nem felejtettem el szólni. Mi több: Veréb itt van!... Csakhogy azt mondta: köztudatformáló létére, nem fog tolvajmód, létrával ablakon bemászni, hanem itt jön be ezen az ajtón, még ha Gubics orrával is kell rést tágitania rajta!*
- (Várakozón körülállják a befalazott ajtót. — Kopogás az ablakon)*
- VERÉB *(mikor az ablakot kinyitják, bebotlik a szobába. Kalapja poros, behorpadt. A kabátján látszik, hogy fület töröltek vele. Egyébként vidám) Kisztihand... (A La Stradából parodizálva) E arrivato Zampano! Most már, fiskálisom, akár meg is halhat. Tudom a járást: az ég ide csak néhány létrafok. (Oltáryné előtt lekapja a kalapját) Veréb, szociális munkás... (Katinak ke-*

zet csokol. Lizi nénihez) Mi már találkoztunk. (Dr. Steinhöz) Mi baj, dokikám?
 LIZI NÉNI Nem kap levegőt... Asztma.
 VERÉB (fejcsóválva) Mondták már magának, hogy ne dohányozzék?
 LIZI NÉNI (megfenyegeti az ujjával) Komisz kölyök.
 Dr. VADNAY (az ajtóra mutat) Mi meg ott vártuk.
 VERÉB Hát igen... Úgy volt, hogy a Gubics orrával nyomom ki a közfalat.
 Dr. VADNAY (gúnyosan) Aztán meggondolta magát.
 VERÉB Nem én!... Igaz, hogy mikor beléptem és feltápáskodott a székről, már láttam, hogy csak sámliról érem el az orrát. Aztán úgy megrázta a kezem, hogy fennakadtak a szemeim. Gondoltam: a nemzeti megbékélés jegyében kezdem... Mondom neki: „Ide figyeljen, Gubicsák úr, van itt egy fal, amit le kéne bontani...” Erre elvörösödik, rámbömböl: „CSÁK NÉLKÜL!”... Elvigyorodtam... „Stimmel, semmi közöm a sexuális életéhez.”... Erre nyakon kap... Így, mint a drága jó doki bácsi, két kézzel kapkodtam levegő után, de nyögtem, ahogy tudtam:... „A fhha-lat... kéremszép... az ebh... ebhédlőajtóban...” Megrázott!... Mint a villám hasított belém a felismerés: v a l a m e l y i k z s e b e m b e n v a n m é g e g y k i s a p r ó p é n z e m , a m i r ő l n e m t u d t a m !
 LIZI NÉNI (fejcsóválva) Pityuka-Pityuka!... Magának mindig a pénzen jár az esze.
 VERÉB Harcos típus vagyok, kérem, s a harchoz három dolog kel...
 Dr. VADNAY Pénz, pénz és pénz!
 VERÉB Bravó, öreg katona!
 LIZI NÉNI (türelmetlenül) Mondja már tovább, hiszen úgyszólván a „levegőben lóg”.
 VERÉB Ja?... Szemem már majd a kalapomba ugrik... Ráivalok: „Tegyen már le, maga emeletes betyár, mert megcsupálom a szemöldököt!”... Erre letett... De odakint az utcán.
 Dr. VADNAY Ezzel a rövid találkának vége is volt.
 VERÉB Nem... Felhúzta a rollót az ablakon, és utánam vágta a kalapot. (Leveszi, porolgatja) Ekkor mondtam: „Találkozunk Philippinél!”... Azt mondta, ha nem fogom be a pofámat, a K-osztályon találkozunk, mert hülyére ver. (Kinyitja az ajtót, és tapogatja a falazást.) Jobb is, hogy nem erőszakoskodtam vele. Azzal az állati ormánnyával még kárt tett volna az ajtófélfában.
 OLTÁRYNÉ És most mi lesz?
 VERÉB Most az lesz, hogy egy kicsit ráuszítjuk a sajtót, a rádiót, a szakszervezetet, a nőegyletet, a kultúrkört, az önkéntes tűzoltókat, az aranyhaltenyésztők szövetségét. (Indul az ablak felé, majd hirtelen a homlokához kap. Félrevonja Oltárynét) Pénze van?

- OLTÁRYNÉ (keserűen) Ahá... kezdődik a háború. Sajnos, mind-
össze csak négy-öt ezer...
- VERÉB Sejtettem... (Kiveszi a pénztárcáját, és öt új százast
ad Oltárynének) ...Majd mire visszajöttem, csináljon
egy picit nyugtát... (Elrobog)
- OLTÁRYNÉ (pénzzel a kezében, kissé megdöbbenve) Különös em-
ber...
- LIZI NÉNI S ami még különösebb, azt hiszem, nem az Alap
pénze, hanem a sajátja. Egyszer véletlenül kinyitot-
tam a fiókját, s abban annyi elismervényt találtam,
hogy az a Segélyalap háromévi összegét messze meg-
haladja.
- Dr. VADNAY Mért turkálsz te, fiacskám, más fiókjában?
- LIZI NÉNI Rendbe akartam tenni a szobáját, hiszen annyira el-
van foglalva, hogy saját magára nincs egy fölös perce
sem.
- KATI Vajon miért csinálja?
- LIZI NÉNI Kérdezze meg tőle, kedves... Biztos, hogy nem a há-
lára szomjazik, mert nem az első eset, hogy megverik.
Dr. VADNAY (az orvoshoz) Nem akar lefeküdni? Van itt egy kom-
fortos mosóteknő.
- Dr. STEIN Inkább egy korty konyakot, ha kaphatnék...
- KATI Konyak nincs, csak egy kis bodzapálinka.
- Dr. STEIN Bodzapálinka? Fúj!... Kérek...
- KATI (az elfüggönyözött részből hoz egy üveget és egy kis
poharat. Tölt)
- Dr. STEIN (lehajtja, megborzong) Színtiszta méreg!... Kérek
még. Most már immúnis vagyok. (Lehajtja. Vidám
kedve kerekedik. Vadnayhoz) Na, jöjjön ide, öreg
Rozzantovics...
- Dr. VADNAY (odamegy)
- Dr. STEIN Hát, halljuk: mért mászik a falra ezzel az amortizá-
lódott szívvvel? (Méri a pulzusát)
- Dr. VADNAY Én még a lépcsőn kocogtam fel.
- Dr. STEIN (közömbösen) Aztán befalazták...
- Dr. VADNAY (bólint) Úhüm...
- Dr. STEIN Szép kis hecc... És hogy akar kimászni belőle?
- Dr. VADNAY (elmosolyodik) Ügyvédet fogadok... Szabad mozgá-
somban korlátoznak, és akaratom ellenére fogva tar-
tanak. Ezzel a két váddal úgy alapörkölnék a Gubics-
nak, hogy nyugdíjaztatását fogja kérni a bolondokhá-
zában!
- Dr. STEIN De előbb ki kellene jutnia innen.
- Dr. VADNAY Előbb igen.
- Dr. STEIN A létrán, mint megírta, nem tud lemenni. Az ajtó
meg be van falazva.
- Dr. VADNAY (megvakarja a fejét) Hát igen... Ez az. A kör be-
zárult... És én benne vagyok a körben... Pech.
- Dr. STEIN Próbálja megemberelni magát és másszon le.
- Dr. VADNAY (az ablakhoz megy, kinyitja, kihajol) Úristen!... Beh
szédülök!... (Ismét kikukkant) Jön egy kövér pasil

FEKETE *(szuszogva megjelenik az ablakban)* Jó napot kívánok.
... Fekete.

OLTÁRYNÉ
FEKETE Oh, a viláért sem szeretnék alkalmatlankodni... Veréb urat keresem... Az imént állítólag ide látták bejönni.

OLTÁRYNÉ
FEKETE Igen, de el is vágatott. Olyan, mint a forgószelel.
Ez a helyes kifejezés, asszonyom! For g ó s z e l
...*(sóhajt)* Másfél éve a nyomában vagyok, s ezalatt összesen öt percig láttam egy helyben állni. Mindössze három szót tudtam vele váltani... Mit tetszik gondolni: visszajön?

OLTÁRYNÉ
FEKETE Azt hiszem.

OLTÁRYNÉ
FEKETE Megvárhatnám odabe?

OLTÁRYNÉ
FEKETE Parancsoljon!

OLTÁRYNÉ
FEKETE *(bemászik)*

OLTÁRYNÉ
FEKETE És miért keresi olyan kitartóan?

LIZI NÉNI
FEKETE Tartozik nekem kétszázezerrel.

LIZI NÉNI
FEKETE Nyugodjék meg, jó ember, a pénze jó helyen van.
Igazán?

OLTÁRYNÉ
FEKETE Ha mondom... Szétosztotta a szegények közt.
(megdöbbenve) Az én pénzemet a szegények köz?!...
Hát ez örület!

OLTÁRYNÉ
FEKETE *(nyitja a táskáját, és szó nélkül nyújtja a százásokat)*

OLTÁRYNÉ
FEKETE Mi ez?

FEKETE Veréb úr törleszt... Majd lesz szíves egy kis nyugtát...
(nem tud magához térni) A pénzemet... A szegények közt!...

OLTÁRYNÉ
FEKETE *(türelmetlenül)* Na kell, vagy nem?
(lerogy a székre) A p... a sz...
Dr. VADNAY *(Fekete vállára teszi a kezét)* Így lesz az ember tudtán kívül humanista.

FEKETE Maga kicsoda?

Dr. VADNAY *(biccent)* Dr. Vadnay...

FEKETE *(elkínzott arca kisimul)* Megnézné a nyelvemet?

Dr. VADNAY *(Steinre mutat)* Ő az orvos... Én ügyvéd vagyok.

FEKETE *(felderül)* Még jobb!... Be fogom perelni a Verébet.

LIZI NÉNI *(energikusan)* Maga nem fog senkit sem beperelni...
Érti?!

Dr. STEIN Ha mindenki így lebeszél, akkor majd egy szép napon kegyed is fordulhat a Józsikához.

LIZI NÉNI *(Liggy vénember...)* Maga is úgy indult, hogy megváltja a világot... Aztán, minden külön értesítés helyett, feladta a küzdelmet.

Dr. STEIN *(veresedik)* Lúdtalpam van, nem lett volna belőlem ideális hős.

LIZI NÉNI Nahát akkor ne gáncsoljon mást, aki még az lehet.

Dr. STEIN Gáncsolom? Dehogy gáncsolom!... Sőt, pénzt, azt én is adtam neki kölcsön.

FEKETE Persze, nem adta meg.

Dr. STEIN
FEKETE Rosszabb!
Hogyhogy rosszabb? Mi lehet annál rosszabb, hogy nem adta meg?

Dr. STEIN Az, hogy jött — idézőjelben — visszaadni... Nekem kellett kérlelni, hogy ne adja, mert tudtam, hogy nincs neki... Ezt játszottuk egy álló óráig. Állandóan ott volt a nyelvem hegyén: „Na ide vele!”... De nem akartam, hogy a *(Lizi néni felé, nyomatékosan)* szent ember hebegni kezdjen, timsót izzadjon, egyszóval égjen, mint a rongy... Tudtam, hogy előző nap verték meg a cigánytelepen, mert a tüdőbajos kolduskölköt beutaltatta a kórházba.

LIZI NÉNI Mért nem rúgott maga is egyet beléje?
Dr. STEIN Azt nem, de nem veszem a hátamra az egész Vörös-keresztet, titkárostul, elnököstül, pénztárnokostul.

FEKETE Igaza van... Mért nem osztogatja a Veréb úr a saját pénzét.
Dr. VADNAY *(egyszerűen)* Mert az nem elég. Se a magáé, se a doktor úré, sem az enyém. *(Rámosolyog Lizi néniére)* Nincs az a pénz, amit el ne lehetne osztogatni csak a legégetőbb sebek enyhítésére.

FEKETE Ez az ember közveszélyes... Le kellene fogni.
LIZI NÉNI Nyugodjék meg. Már a rendőrség is érdeklődik utána... Annak köszönheti, hogy még nem ütötték ki a fegyvert a kezéből, hogy állandóan talpon van, menekül, bujkál, kitör...

FEKETE De hát miért csinálja?
LIZI NÉNI Ismeri ezt az érzést: emberszeretet?
FEKETE *(komoran)* És minket mért nem szeret?
(Kopognak az ablakon)

OLTÁRY *(bemászik. Széttárja a karjait, szemében könnyek)*
Annuskám!... *(Katihoz)* Kislányom!
KATI *(a meghatódottság legcsekélyebb jele nélkül)* Szerbusz, apa!
OLTÁRY *(az ajtóra mutat)* Ez igaz?
KATI *(bólint)*
OLTÁRY *(az ajtóhoz megy, kinyitja, dörömbölni kezd a falon)*
Kinyitni!... Aljas senkiházi!... Briganti!... Majd én megmutatom!

KATI Csendesebben, papa. A Gubics fel talál jönni, s te hirtelen elfelejtetted, mit akartál megmutatni... Egyszer már elpáholt.

OLTÁRY Akkor be voltam rúgva.
Dr. STEIN Iszik?... Szégyellje magát!
OLTÁRY Uram, amin én átmentem!...
KATI Nocsak!
OLTÁRY Mit tudsz te, fiam, az életről!
KATI Csak azt, hogy a gólya hozott, mert ökelme minden tavasszal visszatelepedik a kéményre, míg viszont...
OLTÁRYNÉ Ne bánts az apádat, fiam.
OLTÁRY *(Vadnayhoz)* Ügyvéd úr, tehetnék valamit értük?

Dr. VADNAY   Ígen. Pakolja fel őket, és vigye minél messzebb, an-
nál jobb.

OLTÁRY   Ez az! ... Ezt fogom tenni... (*Izgatottan jár fel s alá*)
Még hozzá sürgősen... (*Indul az ablak felé*) Hétfőn
visszajövök, és akkor...

KATI   Hétfőn már nem lesz rád szükség, mert lesz egy nagy-
szakállú... (*Elszorul a torka*)

OLTÁRY   (*megfogja a karját*) Ne beszélj így.

KATI   (*elfordul*)

OLTÁRY   (*zsebét tapogatja, feleségéhez*) Pénzetek van?

OLTÁRYNÉ   (*meglobogtatja a százasokat*)

OLTÁRY   (*megbűvölve bámulja, aztán az asszony füléhez hajol,*
súg valamit)

OLTÁRYNÉ   (*odaadja az egyik százast*)

OLTÁRY   (*villámgyorsan elteszi. Vidáman meglobogtatja a ka-*
lapját) Hétfőn... Itt és ugyanebben az időben... Új
életet fogunk kezdeni... (*Kilép a létrára*)

FEKETE   (*Oltárynéhoz, felháborodva*) Mit tett, asszonyom?! Ön
rosszabb, mint a Veréb úr. Az ő pénzét osztogatja.

OLTÁRYNÉ   Magának is kínáltam, de nem kellett.

KATI   Ő csak egy közönséges idegen, nem szülő és nem ro-
kon, nem akarta elvenni az utolsó garasodat.

FEKETE   (*zavartan*) Ez speciel igaz...

Dr. VADNAY   Shylock úr, ez: romantika... Magának ez a szerep
nem fekszik.

LIZI NÉNI   Ne bántsod ezt az embert!

Dr. VADNAY   Mi az, már őt is véded?

FEKETE   (*keserűen*) Kétféle embert ismerek: az egyik azért ha-
ragszik rám, mert pénzt kért és nem adtam...

Dr. VADNAY   S a másik?

FEKETE   Mert adtam.

Dr. STEIN   És melyikből van több?

FEKETE   (*elégedetten*) Természetesen az előbbiből... A Veréb
úron kívül még csak egy feltaláló és egy faszobrász
tartozik.

Dr. VADNAY   (*meglepődve*) Faszobrász?... Fekete úr, maga azon
kívül, hogy emberbarát, még a művészetek mecénása
is.

FEKETE   Azt mondta, hogy művészi fakanalakat fog faragni,
annak most nagy a keletje... A norvég turisták sze-
retik... Tényleg szép... Mutassak egyet? Véletlenül
nálam van... (*Kihúzza a belső zsebéből egyet*)

Dr. VADNAY   (*érdeklődve szemléli*) Csinos munka... És mi történt?
Nem jöttek a norvégek?

FEKETE   De jöttek... A fakanálból azonban csak tíz darab ké-
szült el. De azok olyan szépek, hogy a mester nem
akar megválni tőlük... Ezt az egyet kamat fejében
kaptam.

Dr. VADNAY   És a feltaláló? Mit talált fel?

FEKETE   (*búsan*) Engem...

(Az ablakban Hercegné jelenik meg. Már odakünn elkezdí a zsörtölödést)

HERCEGNÉ Mit csináltak azzal a szegény emberrel, hogy sirva ment le a létrán?

KATI Sajnálja, hogy nem kért többet a mamától.
HERCEGNÉ (kezet nyújt Steinnek és Vadnaynak) Hercegné...

Dr. VADNAY Ahá, a váratlan vendég!

HERCEGNÉ Hogy tetszett mondani?

Dr. VADNAY Kegyedet mára ideálmodták.

OLTÁRYNÉ (gyorsan közbeavatkozik) Ül le, kedveském!

HERCEGNÉ Csak egy percre ugrottam fel.

Dr. STEIN Jól mondja, felugrott!

HERCEGNÉ Hallom, hogy befalazták az ajtót.

Dr. VADNAY Jól hallotta, kedves.

HERCEGNÉ Mondtam nektek, hogy el kell fogadni azt a lakást a pályaudvarnál.

KATI Hagyjuk ezt, Mancsi néni, jó?!

HERCEGNÉ Most mit fogtok csinálni?

KATI Most végleg itt maradunk. Annál is inkább, mivel ki sem tudunk menni.

HERCEGNÉ Viccelsz?

KATI (jéghidegen) Igen... Nem csoda, hisz olyan jó kedvem van. (Hátraveti magát a diványon)

(Csend)

HERCEGNÉ (gépiesen szedegeti fel az aktákat a padlóról) Ennekem volna egy ötletem.

KATI (a párna mögöl) Ettől féltünk.

OLTÁRYNÉ Mondjad, édesem... (Ásít)

HERCEGNÉ (kinyitja az ajtót) Dörömbölni kell a falon.

OLTÁRYNÉ (még álmosabban) Már csináltuk.

HERCEGNÉ De egyszerre... Hat-nyolc-tíz ököllel. És közben kiabálni.

Dr. VADNAY (szárazon) Bravó... Betört a forradalom friss levegője, hogy a tespedt szellemet lázba hozza... (Leül, az asztalra könyököl)

Dr. STEIN Kegyed, úgy látom, egy harcias vérmérséklet.

HERCEGNÉ Dehogy. Galambepém van. Hanem, ahogy jöttem felfelé a létrán, egyre mérgeesebb lettem... A huszonkettedik létrafoknál már...

LIZI NÉNI Szintén számolta?

HERCEGNÉ Csak huszonötig... Onnantól egész a párkányig, imádkoztam, hogy le ne essek.

Dr. VADNAY Úgy hát éppenséggel felfelé esett volna... Gondolom az égbe.

HERCEGNÉ Hát akkor mi legyen? Dörömbölünk?

FEKETE (még mindig a fakanálban gyönyörködve) Kezdje csak el, majd beszállunk.

HERCEGNÉ (lerakja a táskáját, felgyüri a blúza ujját, az ajtóhoz megy, és dörömbölni kezd) Ki-nyitni!... Ki-nyitni!

LIZI NÉNI (mellé áll, dörömböl) Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!...

Dr. STEIN *(csatlakozik)* Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!...
(Dr. Vadnay, majd Oltáryné, aztán Kati csatlakozik. Legvégül Fekete. Fejük felett kopogtatja az ajtót fakanalával)

MIND Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!...
(Erősítés érkezik: Fenyves és a Fotoriporter. Egyenesen a tömegbe vegyülnek és dörömbölni kezdenek)

KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NIIII!...

II. RÉSZ

1. KÉP

A szín ugyanaz, mint az I. részben

(Az I. rész utolsó jelenetének összes szereplője az ajtón dörömböl)
 „Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!...
(Az ablakban hatalmas figura jelenik meg: Gubics)

GUBICS *(mindenkit túlharsogva skandál)* „Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-ni!”...
(A leghátul álló Fekete int a fakanállal, hogy jöjjön közelebb. A nagy hangra Oltáryné hátrapillant. Ijedten hallgat el. Egymás után hallgatnak el. Már csak Hercegné püföli a falat)

HERCEGNÉ Kinyit-ni!... Ki-nyit-ni!...
 GUBICS *(cérnávékonyan utánozza Hercegné hangját)* Ki-nyit-ni!... Ki-nyit-níííí!...
 HERCEGNÉ *(hátranéz, elhallgat, aztán minden átmenet nélkül)*
 Jó napot, Gubics úr!

GUBICS *(összevonja a szemöldökét)* Mi van itt?!

Dr. VADNAY Forradalom, Gubics úr... A Nép fellázadt az önkényuralom ellen.

GUBICS *(gúnyosan)* Mancsi nagysám, kegyed is lázad?

HERCEGNÉ *(dacosan)* Igenis... Vegye tudomásul Gubics úr, disznóság, amit csinál.

Dr. VADNAY *(füttyent)* Ejha...
 FEKETE *(lelkesen tapsol)* A Mancsi néni egy jellem!

HERCEGNÉ Magának nem vagyok néni... Nevezzen csak egyszerűen Mancikának.

FEKETE *(lelkesen)* Mancika!... Mancika!... Micsoda név. Zsebkendő sarkába lehetne hímezni.

Dr. STEIN Úgy van... Chère Madame Manszi, — adja ki a jelszót, s ott leszünk a barikádokon!

FEKETE Szétrúgjuk ezt a falat, mint tyúk a búzát!

GUBICS Majd mindjárt megmondom, mit fog szétrúgni!

- FEKETE *(Hercegnéhez)* Lelőkjem ezt az unalmas pasast a létráról?
- HERCEGNÉ *(csillog a szeme)* Maga egy új Dugovics!
FEKETE *(elkedvetlenedik)* A fene egye meg, nekem a Dugovicsról az adósaim jutnak eszembe.
- GUBICS S még egy ilyen vacak uzsorás akar engem lelődni a létráról.
- FEKETE *(magasra emelt fakanállal rohamoz, de a többiek lefogják)*
- GUBICS *(röhög)* Engem is fogjanak meg, hogy el ne szaladjak!
- KATI *(megvetően)* Nagyon bátor három öregasszonnyal és három öregemberrel.
- HERCEGNÉ *(önérzetesen)* Hol van itt három öregasszony?
FOTORIPORTER Szabadna kérem még egyszer ezt a beállást az emelt fakanállal!
(Beállnak fényképezkedni. Villan a vaku)
- FOTORIPORTER *(Gubicshoz)* Megengedi?
- GUBICS *(széles vigyorral)* Kérem...
- HERCEGNÉ *(indignálódva)* Mért fényképezi ezt a sötét alakot?
FOTORIPORTER *(gyengéden odébbtolja)* A sajtó objektív... Ha sötét, nagyobb blendé-nyílással csinálom.
- HERCEGNÉ Objektív sajtó!... Abból élnek, amibe más belehal.
FOTORIPORTER Nem maceráljuk a dolgozót!
HERCEGNÉ Magát igenis azért küldték ide, hogy küzdjön az égbe kiáltó embertelenség ellen... Hát nem érti: itt két élő embert befalaztak!
- FOTORIPORTER Anyuka, én nem hangosfilmet csinállok, csak két szimpla fotoszt. Lehet, hogy a főszerk éppen a kanalasat hajítja ki, és a mosolygó marad, mert az fér be. A riporter urak mindent olyan hosszú lére eresztenek, hogy az emberiség térdig gázol a könnyben.
- LIZI NÉNI Milyen cinikus, — pedig nem is fiatal.
FOTORIPORTER *(lekapja a kalapját, és dühösen a földhöz vágja. Aztán felveszi, leporolja, Gubicshoz megy, és a fejét igazgatja)*
- HERCEGNÉ *(visszament a befalazott ajtóhoz, és dörömbölni kezd)*
KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NI!
- GUBICS *(elkomorul)* Na most már elég legyen ebből a bronchitises bolhacirkusból. Most azonnal összepakolnak és hazamennek!
- HERCEGNÉ Mert ha nem?
GUBICS Viszem a létrát.
- Dr. VADNAY Lassabban, fiatalember!... Tudja, mi jár a szabad mozgásban való akadályozásért?
- GUBICS Persze, hogy tudom... Százhuszat kapok érte a bolondokházában.
- Dr. VADNAY De mi nem vagyunk bolondok.
GUBICS A bolondok is ezt mondják.
LIZI NÉNI Tényleg azt hiszi, hogy magának nem tehet senki semmit?

GUBICS *(széles vigyorral)* De tehet.

HERCEGNÉ Modortalan csirkefogó!

GUBICS Fogja be a száját, vén boszorkány, mert befalazom azt is!

FEKETE *(Hercegnének, kedélyesen)* Adjam a fakanalat?
(Nyújtja. Mielőtt még a többiek felocsúdnának, Hercegné kikapja a kezéből, az ablakhoz fut, és Gubics fejére sóz vele)

GUBICS *(Döbrent csend)*
(elvérősödik, némán tátog, két öklével a bádog párkányra sújt, hogy az csak úgy döng, aztán fújtatva mászik vissza)

Dr. STEIN *(mikor Gubics feje eltűnt)* ... „Mert bátrak voltak, akik mertek!”

FEKETE Minden elismerésem az öné!... Ha a tűzhely mellett is ilyen jól bánik ezzel a szerszámmal, kegyed egy házi...

FOTORIPORTER ... sárkány! El fogja vinni a létrát!

OLTÁRYNÉ Válogassa meg a szavait, fiatalember, különben le is út, fel is út!

FOTORIPORTER Jól mondja ... „Le is út, fel is út!”... Az ajtó befalazva, az ablak a nagy büdös semmibe néz.

KATI Mire vár?... A menekülés útja még nyitva áll... Siessen. Ha leér, csókolja meg helyettünk is a Gubicsot.

FOTORIPORTER *(kelletlenül)* Egyedül nem megyek...

Dr. STEIN Itt, fiam, csupa elszánt ellenálló van. Egyedül kell deztartálnia... Igaz-e, Manszi nagysám?

HERCEGNÉ Igaz... Különben is úgy néz ki, mint akinek már akkor teli volt a nadrágja, mikor felvette.

FOTORIPORTER *(felugrik)* Nahát, ezt nem fogom túrni!... *(Az ablakhoz megy. Fejéhez kap)* ... Elvitte!
(Egy pillanatig csend van, aztán az ablakhoz tódulnak)

FENYVES *(a függöny mögül dugja elő a fejét)* Elment a Gubics?

Dr. STEIN *(hátranéz)* Nicsak, a sajtófőnök úr!... Hát hol volt maga, mikor az ég zengett?

FOTORIPORTER *(félrelöki a többieket, a befalazott ajtóhoz megy dörmölni kezd)* KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NI!...

FENYVES *(odamegy, a vállára teszi a kezét)* ... Pszt! ... Csende-sebben... Visszajön a Gubics!

FOTORIPORTER Dahát jöjjön! *(Meglóbálja a vakut)* Ezzel vágom fejbe.

HERCEGNÉ *(némán megszorítja a kezét)*

Dr. STEIN „Ca ira!”

FENYVES *(megréműlve)* Ember, maga nem tudja, mit beszél... A Gubics!... Megismertem... Ő az! Remélem, ő nem ismert meg... *(Ijedten hátrál az ablak felé)* ... Ne haragudjanak... Nekem most mennem kell... úgyszólván rögtön... *(Lenéz, és meglátja, hogy nincs*

ott a létra) ... Kelepcébe estem! ... Tudtam, hogy egyszerűen csak besétálok ... Tudtam!

Dr. VADNAY Miről beszél?
 FENYVES *(meredten bámul maga elé)*
 Dr. STEIN *(megpaskolja az arcát)* Halló! ... Mester ... Ébresztő! ... *(Int, hogy adják a táskáját. Kotorászik benne, aztán meggondolja. A kredencről hozza a pálinkás üveget. Tölt, odanyújtja Fenyvesnek)*
 FENYVES *(gépiesen lehajtja, aztán összerázkódik)* ... Hhhha jó istenit! ... Mi ez?
 Dr. STEIN Kutyaharapást a szőrivel.
 FENYVES Szóval az kaparta a torkom ... a kutya szőre.
 Dr. STEIN *(elkapja a poharat, mérgesen)* Kutyaszőr az orrára ...
 Prima bodzapálinka!
 FENYVES *(sóhajt, aztán „tüzet fúj”, majd rimánkodva)*
 Oh ne vidd el,
 Két kezeddél,
 Tőlem még,
 E bodzalét ...

Dr. STEIN *(megenyhülve tölt)*
 FENYVES *(a második pohártól teljesen átmelegedve)* Doktor úr, hol rendel? ... Jövök a kartonommal.
 LIZI NÉNI A doktor úr a „Margaréta Bár”-ban rendel.
 FENYVES No de drága asszonyom! ...
 Dr. STEIN *(tölt magának)* Neki szabad ... Harminchat évvel ezelőtt halálosan bele voltam habarodva, de kikosarazott.
 Dr. VADNAY Mázlista!
 FOTORIPORTER *(dobbant a lábával)* Most mi lesz?
 KATI Csinál egy szép képes riportot: „Mit éreznek a szardíniák, mikor rájuk csukják a doboz fedelét?”
 Dr. VADNAY Hát egyezkedni most már tényleg nem lehet.
 HERCEGNÉ Maga egyezkedni akart ezzel a basával?
 Dr. VADNAY Én nem kezelem olyan kitűnően a fakanalat, mint kegyed.
 HERCEGNÉ Úgy tárgyalt volna velünk, mint a bolondjaival. Ránk hagy mindent, s a háta mögött készenlétben tartja a kényszerzubbonyt.
 Dr. VADNAY Igen ... Az egész magatartásáról leri a féktelen önbizalom ... „Ít vagy, emberiség, a markomban! ... Utánam a vizes lepedő!”
 FENYVES *(bedugja a füleit)*
 Dr. STEIN Sajnos, ezt a csatát elvesztettük. A Gubics túlerőben van.
 HERCEGNÉ Gyávák! ... Megalkuvók!
 Dr. STEIN Úgy sérteget bennünket, mint az orléans-i szűz a bakáit.
 FOTORIPORTER *(csüggedten)* Tegye még hozzá azt is, hogy hipnotizált nyuszik vagyunk, — és üljön le, pihenni, mert majd nem tud aludni az éjjel.
 HERCEGNÉ Szellemes!

FOTORIPORTER *(fanyar grimasszal)* Mégis a szépségemmel örjitem meg a nőket.

HERCEGNÉ Magát csak az érdekli: mikor indul a következő létra?

FOTORIPORTER Nemcsak engemet, a többieket is. Még a háziasszony is nagykabátban szorong.

HERCEGNÉ Tényleg meghátrálnának?!

(Mindenki hallgat)

Dr. STEIN Nézze, asszonyom, az első lelkesedés elmúlt, a dörmöbléstől fáj az öklünk. *(Megemeli a pálinkás üveget)* A gyógyszer fogytán... Kezdeti sikereinket a fakanállal elhomályosította az utánpótlási vonalunk felgöngyölítése... Nem voltunk felkészülve az ellenforradalomra... Marad a hősi halál... Jelentkezőket kérek!... *(Felemeli a kezét)*

Dr. VADNAY Ki hitte volna, hogy a saját életét is semmibe veszi, nemcsak a páciensekét.

FEKETE Én, személy szerint, szeretném előbb agyoncsapni a Gubicsot, hogy a túlvilágon szolgám legyen.

HERCEGNÉ Ez a beszéd!

Dr. VADNAY Minek magának szolga a túlvilágon?

FEKETE Hogy behajtsa esetleges künnlevőségeimet.

LIZI NÉNI És pont a Gubics?

FEKETE Olyan jó erőszakos képe van.

HERCEGNÉ És mégis...

FEKETE Mégis: mi?

HERCEGNÉ Mégis, a fene nagy vehemencia mögött van valami... Nem vették észre.

FEKETE Mi nem mentünk olyan közel, mint kegyed.

HERCEGNÉ Van valami... szorongásszerűség... Ez az... Meg mernék esküdni, hogy fél a bolondoktól.

FEKETE Na és? *(önérzetesen)* Mi nem vagyunk bolondok.

HERCEGNÉ Azt ő nem tudhatja.

Dr. STEIN *(ismét lelkesedik)* Briliáns logika! Fakanállal párosulva...

FOTORIPORTER ...istencsapása!... Csak nem azt akarja, hogy diliházat játsszunk itt a Gubicsnak?

KATI Magának ez esetben semmit se kellene tennie, csak természetesen viselkedni.

Dr. VADNAY A találat ült.

FENYVES *(megbűvölve bámulja Hercegnét)* Azt mondja, fél a bolondoktól?!

HERCEGNÉ A napnál is világosabb.

FOTORIPORTER Tegyük fel, hogy igen, s akkor mi van?

HERCEGNÉ Rá fogunk ijeszteni.

FOTORIPORTER Hagyjuk ezt, drága nagysám... Hogy fogja eladni műkedvelő szi-show-ját egy szakembernek?

HERCEGNÉ A szerkesztő úr majd segít.

FENYVES *(kiált)* Nem!

FOTORIPORTER *(keresztbe fordítja kalapját, kezét napóleonosan a kabátjába dugja)* ...Wagram... Jena... Austerlitz... Ney marsall és Josephine a bé-nej... Vaúúú!

Dr. STEIN (Katihoz) Tud valamit a Lammermoori Luciából?
 KATI Vacak a hangom... Majd eltáncolom... (Mimeli a tébolyult lány imbolygását)

Dr. VADNAY A kedves mama lesz az Ágnesasszony-a-patakban teknőre átdolgozva.

Dr. STEIN (összekuszálja gyér tincseit)
 Mit háborgattok?
 Takarodjatok innét!
 Nagy munkában vagyok. Sietek...
 Ostort fonok, lángostort, napsugarakból,
 Megkorbácsolom a világot!

FEKETE (mutatóujját át dugja bal öklén majd ugyanazzal a kezével el akarja kapni)

LIZI NÉNI (hamisan énekel)
 HERCEGNÉ (ágyterítőt borít magára)
 Dr. VADNAY (iratot sodor be, s abba trombitál)
 (Nagy recsegés, sivalkodás, zenebona)

FENYVES (dermedten áll, aztán megiramodik az ablak felé)
 FOTORIPORTER (a párkányon kapja el)
 (Hirtelen döbbsent csend)

FOTORIPORTER Mit csinál, maga örült?!
 FENYVES (nyöszörög) Eresszen...
 Dr. STEIN (a Fotoriporternek) Tartsa csak még egy kicsit...
 (Injekciót készít elő)
 (Hirtelen sötét lesz)

LIZI NÉNI (hangja a sötétben) Mi ez?
 KATI A Gubics... Kicsavarta a biztosítékot.
 (Sötétben összeszalad a függöny)

2. KÉP

Mikor a függöny szétmegy, a színpad sötétjét csak a karos gyertya két gyertyája deríti.

(Fenyves az ágyon fekszik, fejét jól aládúcolták párnával)

FOTORIPORTER (az ablakpárkányon lógatja lábait. Hercegnéhez) Na tessék, Danton néni, most van egy orginál örültjük.
 HERCEGNÉ Mért küldenek olyat, akit csak egy öltés tart?
 FOTORIPORTER A többiek ülésen vannak az elnöknél, a szakszervezetben meg a jófene tudja hol. Ő szokott friss hírek reményében a rendőrség portáján pitlikelni. Egyúttal szemmel is tartják.

LIZI NÉNI Szegény fiú!... Mi törhette így össze?
 FOTORIPORTER Még kérdi?... Beléállítottuk a frászt, hogy ismét visszakerült az intézetbe.

LIZI NÉNI S oda hogyan jutott?
 FOTORIPORTER Beleőrült az igyekezetbe, hogy megnyugtassa az embereket, hogy minden jól van.

Dr. VADNAY És mondja csak, az újságnál örülteket is alkalmaznak?

FOTORIPORTER *(vállat von)* Kenyeret kellett adni a kezébe... Semmihez a világon nem ért, csak a tollforgatáshoz... Azért is dilizett be.

KATI Magából az irigység beszél, mert teleírják az újságot.

FOTORIPORTER *(könnyedén)* Lehet... Tizennégy kiadatlan kötete van. Egyik rosszabb, mint a másik.

Dr. STEIN Aztán majd egy szép napon — valószínűleg a temetése napján — kiderül, hogy zseni volt, minden mondata revelláció, s maga kétségbeesetten turkálja össze a fototékáját, hogy legalább egy halvány kockát találjon a nagy képes riporthoz.

FOTORIPORTER Olyan szépen mondja, mintha író volna. De legalábbis örült.

FENYVES *(felül)*

Dr. STEIN Jól van?

FENYVES *(némán bólint)*

LIZI NÉNI A Gubics ránk oltotta a villanyt.

FENYVES Így sokkal jobb... *(Nyújtózik, feláll, le-föl sétál)*

FOTORIPORTER *(szájharmonikát vesz elő, halkan muzsikál)*

FENYVES *(a gyertya mellé húzódik. Noteszt vesz elő, és feszült arccal, sebesen ír)*

HERCEGNÉ *(a háta mögül)* Mit ír?

FENYVES *(fel se néz)* Verset...

FEKETE *(a térdére csap mérgesen)* Tssz!...

HERCEGNÉ *(a Fotoriporterhez)* Mondja neki, hogy inkább a riportot írja.

FOTORIPORTER Mondja maga... *(Tovább zöngicsél)*

HERCEGNÉ *(visszasomfordál Fenyves háta mögé. Némán mozog az ajka, ahogy a szöveget silabizálja)*

FEKETE *(felpattan, az ajtóhoz rohan, dörömbölni kezd)* VI-LÁ-GOS-SÁ-GOT!...

(Feléje fordulnak a fejek)

HERCEGNÉ Pszt!

Dr. STEIN *(idegesen)* Mit akar?!

FEKETE Nem szeretek sötétben ülni.

Dr. STEIN Még egy fóbiás!

FEKETE Nem vagyok Tóbiás... Lázárnak hívnak.

LIZI NÉNI Ilyen koldus névvel pénzt ad kölcsön uzsorakamatra?

FEKETE Nagysád a lapomba lát. Egész életemben attól rettegetem, hogy végül ott fogok koldulni a sarkon. Ezért szeretném fiadztatni, fiadztatni a pénzt. Szerencse, hogy Veréb úr csak egy példányban szaladgál a világban...

LIZI NÉNI Nono, az egy derék ember.

FEKETE Hajaj, épp ez a baj... Mert igazán csak a jó emberek tudnak ártani. A rosszaktól őrizkedik az ember. A Gubicsnak például... *(Hátrafordul és ismét dörömböl)* KI-NYIT-NI... VI-LÁ-GOS-SÁ-GOT!...

FENYVES *(felnéz)*

FEKETE (vállat von) Pardon . . .
 Dr. STEIN (az asztalhoz széket tesz, a székhöz sámlit. Int dr. Vadnaynak) Gyere csak ide.
 Dr. VADNAY Mit akarsz?
 Dr. STEIN Gyakorolni fogjuk a létrát . . . Indulás!
 Dr. VADNAY (engedelmesen felmászik az asztalra. Recsegve kiegyenesedik)
 Dr. STEIN Szédülsz?
 Dr. VADNAY (bizonytalanul) Hát . . .
 Dr. STEIN (szivarzsebéből fekete szemüveget vesz elő) Próbáld fel.
 Dr. VADNAY (fekete szemüveggel az orrán körbetoporog)
 HERCEGNÉ (aggódalmasan) Vigyázzon a versre.
 Dr. STEIN Így jobb?
 Dr. VADNAY Hát . . .
 Dr. STEIN Mit érzel?
 Dr. VADNAY Töri a szemüveg az orrom.
 Dr. STEIN Finom . . . Most szépen vissza . . .
 Dr. VADNAY (remegő inakkal háttal lefelé lemászik)
 Dr. STEIN Fog ez menni . . . Kapsz egy harapás meprobrómátot is. Lássuk még egyszer.
 Dr. VADNAY (felhorkan) Még egyszer?
 Dr. STEIN A bátorság tréning kérdése. Az ejtőernyősök először a lexikonról ugranak le . . . Na! . . . Start!
 Dr. VADNAY (morogva mászik fel az asztalra. Kiáll a szélére, és nagy óvatosan lepillant)
 Dr. STEIN Most mit érzel?
 Dr. VADNAY Még mindig töri a szemüveg az orrom. (Lemászik) Még?
 Dr. STEIN (bólint)
 Dr. VADNAY (valamivel fürgébben felkászálódik az asztalra)
 FENYVES (lecsapja a ceruzát) . . . Kész! . . . Meghallgatják?
 HERCEGNÉ Mondja!
 FENYVES (megköszörüli a torkát) „K Ö T Ö Z Z É T E K M E G A T I G R I S E K E T !” . . .
 HERCEGNÉ (elégedetten néz körül)
 FENYVES (szaval)

A kis gida,
 Rémul ten mekeg,
 Kötözzétek,
 Kötözzétek meg,
 Kötözzétek meg a
 Tigriseket.

Remeg a pici szakáll,
 Áll,
 Ködbe boruló szemekkel,
 A tigris t,
 A tigris kötözni,
 A tigris kötözni meg kell!

Ugye hiszel,
Ugye bízol, hogy mégis
Az Igazság fog győzni,
De előbb,
De előbb a tigrist,
De előbb a tigrist meg kell kötözni!

(Megilletődött csend)

HERCEGNÉ
FEKETE Gyönyörű!
(megvakarja a fejét) Szép... De hogy jön ide a kecske?

LIZI NÉNI A gidácska az ártatlanság, a tehetetlenség, átvitt értelemben: minket szimbolizál.

FEKETE (dohog) Az előbb Tóbiás, most meg kecske!
HERCEGNÉ (dühösen csapja össze a kezét) Ihhhá!... Azt sem érti, hogy... (Átszellemülten) „kötözzétek meg a tigriseket!”...?

FEKETE De. Azt értem. Csakhogy biztos, ami biztos: a Veréb urat is megkötözném.

LIZI NÉNI (felháborodva) Hogy tud két ilyen embert egy napon említeni?!

Dr. STEIN Hát alapjában véve az az igazság, hogy ez a pompás jellem a nyomort nem szünteti meg, csak prolongálja.

LIZI NÉNI (kifogyva az érvekből) Meeee!
FENYVES (sértődötten) Kérem!
LIZI NÉNI Bocsánat!
FENYVES A forradalmat állandóan forrásponton kell tartani, hogy kiforrja magából a mocskot. (Előveszi a noteszt és lejegyzí)

Dr. STEIN Nem jó szentencia. Csak a tiszta víz párolog el. A mocskot aztán levesnek tálalják. Én csak tudom: menzán étkezem.

FENYVES (újból előveszi a noteszt, és kihúzza a bejegyzett mondatot)

Dr. VADNAY Így fiam, csak bukott forradalmár beszél.
FENYVES (ismét a noteszt elő, és újra írja a kihúzott mondatot)

Dr. VADNAY Engem például ez a vers mozgósít, tette inspirál.
LIZI NÉNI (aggodalmasan) Apu, tudod, hogy nem szabad felizgatnod magad.
(nevet)

Dr. STEIN (mérgesen) Mit kacarászik?
HERCEGNÉ Azt nevetem, hogy az emberiség lelkéért a költő küzd meg a háziorvossal, s rendszerint az utóbbié a palma.
Dr. STEIN Nagyon téved!... Én például új erőre kaptam a verstől. (Az ajtóhoz megy, és dörömböl) KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NI!...
HERCEGNÉ (Az egész társaság ideges lesz és kórusban mondják)
AB-BA-HAGY-NI!... AB-BA-HAGY-NI!

HERCEGNÉ (megdöbbenve bámul rájuk) Mi történt magukkal?
FOTORIPORTER (kiveri a nyálat a szájharmonikából) Ezzel már csak

- minket heccel. A Gubicsnak, látja, ki van vattázva a koponyája.
- Dr. STEIN Itt ülünk a sötétben... Elvitték a létrát... Ez már valódi háború, itt nem lehet vaktölténnyel lődözni.
- HERCEGNÉ Hanem, mit fogunk csinálni?
- Dr. STEIN Várunk.
- FENYVES *(az asztalra csap)* Várni!... Az összes emberi állapotok között a leggyötrelmesebb!
- Dr. STEIN A szélmalom vitorláját is kikapcsolják, ha nincs mit darálni. Pedig a szél ingyen fúj.
- FOTORIPORTER Nagyon jó, hogy a szélmalmot említi. Ez az egész...
- HERCEGNÉ Maga hallgasson! Az objektívvel a kezében sem volt objektív. A zsarnokot egy kalap alá akarta helyezni az elnyomás ellen küzdővel.
- FOTORIPORTER Végül még majd én leszek az oka, hogy sötétben ülünk és nem tudunk lelépni.
- FENYVES Közvetve igen. Ezzel a közönyével a Gubicsok mal-mára hajtja a vizet.
- FOTORIPORTER Igen? S amikor dörömböltem, mért mondta, hogy hagyjam abba?
- FENYVES Nem szabad az önmagánál gyengébbekre hallgatni.
- KATI *(Lejegyzi)*
- (keserűen)* Pedig alapjába véve igaza van... Menne már. Nagyon is megértem. Megcsömörlött ettől az elnyúlt riporttémától... Otthon várja a meleg vacsora, a gyerekek, akik a térdén akarnak lovagolni.
- HERCEGNÉ Majd lovagolnak holnap.
- FOTORIPORTER Van lánya?
- HERCEGNÉ *(meglepődve)* Van.
- FOTORIPORTER Hogy néz ki?
- HERCEGNÉ Barna, középtermetű kék szemű... Miért?
- FOTORIPORTER Nehogy feleségül vegyem véletlenül.
- HERCEGNÉ *(felcattan)* Tehát, nem lovagol senki a térdén! Akkor itt marad, míg a Gubicsot le nem romboljuk.
- FOTORIPORTER Tudja mit?... Szeretem az aranyhalakat!
- HERCEGNÉ Én is.
- Dr. STEIN *(a Fotoriporterhez)* S ha maga a differenciát az emberi magatartásuk között szájharmónikázni tudná.
- FEKETE *(Hercegnéhez)* Látja kedves, én szívesen feleségül venném a lányát.
- HERCEGNÉ *(ártatlanul)* Szabad vagyok magam is...
- (Nevetnek, aztán elkomorul az egész társaság)*
- OLTÁRYNÉ *(az ajtóhoz megy, és ráhajtja az arcát)*
- FOTORIPORTER Úgy látom, hogy a házínéninek még sürgősebb az elmenetel, hiszen indulásra készen áll.
- KATI Oh, nem... Csak holnapra várják, — de másfél hónapja készül.
- FOTORIPORTER Értem...
- OLTÁRYNÉ *(csendesén visszafordul)* Jó magának, hogy érti...
- (Hallgatnak)*
- Dr. STEIN *(tölt Oltárynének egy pohárkával)*

OLTÁRYNÉ *(engedelmesen lehajtja)*
 Dr. STEIN De nem fog dörömbölni?
 OLTÁRYNÉ *(némán megrázza a fejét)*
 Dr. STEIN *(saját magának is tölteni akar, de üres az üveg. Leteszi és nekifog dörömbölni)* KI-NYIT-NI!... KI-NYIT-NI!...
(Szemrehányó pillantások)

Dr. STEIN *(mutatja az üres üveget)*
 LIZI NÉNI Maga úgy látszik, nem nagyon hisz az orvostudományban.

Dr. STEIN *(rosszkedvően)* Nem hiszek én, drága szívem, semmiben.

Dr. VADNAY *(gúnyosan Hercegnéhez)* És ezekkel akart maga csatát nyerni?

Dr. STEIN *(legyint)* Magamért még ennyit sem tennék.
 HERCEGNÉ *(sóhajt)* Kibicnek se jók!

FOTORIPORTER Hja kérem, mi a Gubics lapját is látjuk.
 HERCEGNÉ Ne mondja! És mit lát benne?
 FOTORIPORTER Káró kényszerzubbonyt és treff hideg vizet...
 HERCEGNÉ Blöfföl.
 FOTORIPORTER *(Katihoz)* Olyannak ismeri őt, kislány, mint aki blöfföl?

KATI Nem.
 FOTORIPORTER Nahát akkor!
 HERCEGNÉ Nahát akkor?! Hagyjuk, hogy egy erőszakos buta túljárjon ennyi okos ember eszén?

Dr. VADNAY Okosok? ... Az okosság nem állapot, hanem végeredmény. Azt belátja, remélem, hogy ebben a pillanatban ...

HERCEGNÉ *(közbevág)* Nem. Nem látok be semmit. Ha egyszer elkezdünk belátni, vége-hossza nincs a belátásnak... Végül kijelentik, hogy igaz, ami igaz, nagyon szépen van befalazva ez az ajtó.

Dr. VADNAY Azt nem mondtam, de ...
 HERCEGNÉ ...de gyerünk tovább! Leveszem a kezem az egészről... Tessék, Gubicsok, csináljátok csak, fel van adva a ziccer!

FOTORIPORTER Mondja, miben halt meg a maga férje?
 HERCEGNÉ Hogy jön ez ide?
 FOTORIPORTER Csak úgy kérdem ...
 HERCEGNÉ Hát... minden baja volt... Gyenge alkat. Egy életen át a hátamon vonszoltam. Folyton leakadt. *(Élesen)* Engedett, tudomásul vett, belátott...!

FOTORIPORTER Hátba nem arra akart menni, amerre maga?
 HERCEGNÉ *(nyitja a száját, de néma marad)*
(Hallgatnak)

LIZI NÉNI *(Hercegné vállára teszi a kezét)* Ne hagyja magát!
 HERCEGNÉ *(rekedten)* Hátamba lődöznek.
 KATI A dolog egyszerű: nincsenek eléggé elkeseredve.
(Hallgatnak)

FENYVES *(olvas)*

S tán lelked,
Akkor holt meg,
Hogy rájöttél:
Mikor veszett el,
Ami sose volt meg.

FEKETE *(súgva Hercegnéhez)* Maga érti?
OLTÁRYNÉ *(a szemét törölgeti)*
HERCEGNÉ *(az asztal sarkára tenyerel)* Mester, vigabbat!
FEKETE Ilyet, hogy:
Elég az örömből,
Ácsi, most a Fekete bácsi,
Dörömböl!
(Dörömbölni készül, de a szemrehányó pillantások keresztüzében meggondolja magát)

Dr. STEIN Az angazsált költészet, Fekete úr, kiment a divatból. Már csak a lakodalmakon hallani... Nem igaz, Mester?

FENYVES A költő, azért — a maga módján — harcol.
HERCEGNÉ A függöny mögött.
FENYVES *(sértődötten összecsapja a noteszát)* Slussz!
FOTORIPORTER Nagysám, maga a szenteket is elvadítja... Ha valaha is létrejön itt akcióegység, annak egyetlen célja lesz, hogy kegyedet kibillentse az ablakon.

Dr. VADNAY A forradalom felfalja gyermekeit.
HERCEGNÉ Rendben van. Itt sem vagyok. *(Leül a szoba legtávolabbi sarkában)*
(Kényszeredett hallgatás)
(Fenyves és Vadnay le-föl sétálnak. Lizi néni is keresztbe. Lassan erőt vesz az idegesség a többiekén is. Mint az elszabadult atomrészecskék, gyorsuló sebességgel roják rövid pályájukat. Még a Fotoriporter is leugrott az ablakpárkányról, amely állandó tartózkodóhelye, és elkeveredik a sétálók között. Ebben a szövdésben egy ideig van valami szabályosság, mert nem ütközik senki senkivel. Egyedül Hercegné ül nyugodtan a dívány sarkán. A ritmus meggyorsul, most már akadályok keletkeznek: A Fotoriporter többször megtorpan Hercegné előtt. Szemmel láthatólag ingerli az asszony nyugalma)

FOTORIPORTER *(lehorgonyoz Hercegné előtt)* Mondjon már valamit!
HERCEGNÉ *(elfordítja a fejét)*
FEKETE *(a dívány sarkához sodródik)* Cserbenhágy bennünket?
HERCEGNÉ *(elnéz fölötte)*
Dr. STEIN *(leáll)* Egy szót! Akármit!
HERCEGNÉ *(szájába veszi a zsebkendőjét, és ráharap. Ezt a szót nem köszönték volna meg)*
(A sétálás lassul, a társaság rezignációba süllyed)

FOTORIPORTER *(visszaül a párkányra, és halkán muzsikál)*
Dr. VADNAY *(felpattan az asztal mellől, odamegy hozzá, kikapja a a szájharmonikát a kezéből, és kihajítja az ablakon)*
FEKETE *(némán megrázza az ügyvéd kezét)*

FOTORIPORTER Most jobb?
(Mindenki bólogat)

FOTORIPORTER *(halkan füttyörészik)*
Dr. STEIN *(fülel)* Mi ez?

FOTORIPORTER Az Aida.
FEKETE A nő, akit befalaznak?

FOTORIPORTER Űhüm...
LIZI NÉNI *(dohog)* Nagyon kedves!
FOTORIPORTER *(füttyörészve az asztalhoz lépked, felemeli a gyertya-
tartót)* Elfújhatom?

FEKETE Megbolondult?!

FOTORIPORTER Nézze csak... Nemsokára magától elalszik... Leg-
alább legyen meg az az illúziónk, hogy mi oltottuk el.
Dr. VADNAY *(komoran)* Ha már ennél többre nem tellett az erőnk-
ből...

Dr. STEIN Kis-halálforgalom...
FENYVES Nirvána...
HERCEGNÉ *(szólni akar, de meggondolja magát)*
FOTORIPORTER *(feléje fordul, megvilágítja)* Akart valamit mondani?
HERCEGNÉ Csak azt, hogy a sötétben aligha látják majd a köldö-
küket.

KATI Fújja már!
FOTORIPORTER *(nagyot fúj)*
*(Ebben a pillanatban kigyullad a világosság. Hunyo-
rognak. A befalazott ajtó felpattan, félrelökve a neki-
támaszkodó Oltáryné)*
GUBICS *(bejön. Nyoma sincs a hetykeségnek. Álomkórosan
lépked. Széthajtott papirost vet a lábuk elé)*
Dr. VADNAY Mi ez?
GUBICS *(ólmos hangon)* Olvassák el...
HERCEGNÉ *(lehajol, felveszi)* Egy távirat... *(Forgatja)* A Halte-
nyésztők Szövetségétől... *(Olvassa)* ...„Ooen nem
méltó, hogy tagjaink koetz jegyezzuek a nevöt.” „A
vezetoeség neveben: Bogárdi”...
GUBICS *(elfordul, remegnek a vállai)*
FEKETE Gubics úr, Ön ki van rúgva!
Dr. STEIN Hodie mihi...
GUBICS *(felhorkan)* Mi-hiiii?
FOTORIPORTER *(leugrik a párkányról)* Érkezik az erősítés. Jönnek a
tűzoltók!
*(Bemászik a Tűzoltó, mögötte a Micisapkás, Liftes
Boy, a Forgalmista, az Apáca, és az Ügyelő... A je-
lenlevők tágra meredt szemmel bámulnak)*
OLTÁRYNÉ *(összecsapja a kezét)* Atyaúristen!
MICISAPKÁS Ne tessék megijedni. Csak a tűzoltó eredeti. Mi a Ka-
zinacy Kör színjátszói vagyunk. Egyenesen a legújabb
darabunkból jövünk, a „DE AKKOR MÁR KÉSŐ”-ből
jövünk. Vasárnap lesz a bemutató. Nézzenek meg elő-
zetesnek egy részletet belőle. *(Tapsol)* Gyerekek, azt a
részletet, amit odale próbáltunk, míg a létrát vártuk...
(Körülülük a színészeket)

- FORGALMISTA (fütyül) Tessék félrehúzódni a vágány mellől!
- APÁCA (háttal a közönségnek, nem mozdul)
- FORGALMISTA Nem hallotta, kedves nővér? Elüti a vonat!
- APÁCA (lehajtja a fejét)
(Vonatfütyt távol)
- LIFTES BOY (papírlapot lobogtatva) Angelika nővér! Angelika nővér!
- APÁCA (megfordul révetegen)
- LIFTES BOY (átnyújtja az üzenetet)
- APÁCA (feltépi a borítékot. Beleolvas, majd a papírlap kiesik a kezéből. Megtántorodik)
- FORGALMISTA (elkapja) Az istenf... Mindjárt itt lesz a 212-es Hé... valaki!
- MICISAPKÁS (érkezik komoran) Még nem vagyok valaki. (Az Apáca karjába dől) Most már nem is leszek, ha meglátta valaki, hogy apácával ölelkezem. Mi történt?
- FORGALMISTA Az elv... a hö... a nővérke elolvasta ezt az üzenetet, és hirtelen rosszul lett.
- MICISAPKÁS (felveszi a papírlapot, az apáca után kap. Olvas. Elsápad, megbicsaklik a térde)
- FORGALMISTA (elkapja mindkettőt. Fütty és dübörgés közléről. Elhaló hangon) A 212 - e s ! ! . . .
- ÜGYELŐ (középre sétál) Függyöny! (Két kezével mimeli, mintha összerántaná)
(Taps)
- FEKETE És ki játssza a vonatot?
(Nevetnek)
- MICISAPKÁS Kosztümös főpróbáról kunyerált el bennünket Veréb úr.
- TÚZOLTÓ (noteszt vesz elő) Igen, nekem is ő szólt, hogy itt tűzrendészetileg tarthatatlan a helyzet. Hogy tűz esetén nem lehet a legrövidebb időn belül elhagyni a helységet.
- KATI Dehogy nem. Ki lehet ugrani az ablakon.
- TÚZOLTÓ És ez az ajtó itt?
- KATI Gubics úr, a főbérlő, az imént bontotta ki a téglákat.
- TÚZOLTÓ (elteszi a noteszt) Akkor hát minden rendben van.
- KATI Hogyne. Jöhet a tűz.
- LIZI NÉNI Ejnye. Ne beszélj így, lányom. Most, hogy Gubics úr is jobb belátással bír.
- HERCEGNÉ (a Tűzoltóhoz) Azért megbüntethetnék, hogy elmenjen a kedve a tűzrendészeti szabályok megsértésétől.
- GUBICS (a fogai közt) Mért kotyog bele?
- HERCEGNÉ Hogy tudomásul vegye egyszer s mindenkorra: a világ nem Gubicsokból és bolondokból áll.
- GUBICS (vigorogva) Meg vagyok győzve.
- FEKETE Akkor mi, gondolom, mehetünk is már.
- GUBICS (meghajol, sunyi vigyorral az ajtó felé mutat) Tessék!
- HERCEGNÉ (gőgösen) Fújja fel az ajtaját... Ott távozom, ahol jöttem. (Az ablakhoz megy, és lemászik a létrán.)
- FEKETE Ez igen, Manci nagysám. Ismét bizonyította, hogy

jellem! Várjon ... Jövök én is. *(Az ablakon át, a létrán távozik)*

Dr. STEIN Bátraké a létra! *(Dr. Vadnayhoz)* A kapuban várom ...
 Dr. VADNAY *(elszántan)* Én is a létrán akarok lemenni! *(Remegő lábakkal átmászik a párkányon és csakhamar eltűnik. A színészek lelkesen megtapsolják a „teljesítményt”, majd a nemes példa nyomán a többiek is egymás után távoznak a létrán)*

KATI *(nyújtja a táviratot Gubicsnak)* Tessék!... Reklamálhat.

(Farkasszemet néznek egymással)

GUBICS *(sarkon fordul, bevágja maga mögött az ajtót)*
 OLTÁRYNÉ *(feldobja a kalapját a levegőbe)* Győzelem, szívem!... Holnap mégis ott lehetek...!

KATI *(ellágyulva veregeti hátba)* Te nagy gyerek...
 FENYVES *(kidugja a függöny mögül a fejét)* Elment a Gubics?
 KATI Igen... Nem tudta bevárni, hogy maga megérkezzen a kötéllel.

FENYVES Miféle kötéllel?
 KATI Amivel a tigris kell megkötözni.
 OLTÁRYNÉ Kati!... Ne haragudjon, művész úr... Nem volt erős atyai kéz, hogy a kellő pillanatban megpofozza.

KATI Igen. Mindig éreztem, hogy valami hiányzott az életemből. Most már tudom: a pofonok.

FENYVES Megkapja, ne féljen.
 OLTÁRYNÉ Bár úgy lenne. Mindenkit elriaszt magától.
 KATI Nem kívánok riadt embereket magam körül.
 FENYVES Húszéves koromban bedugtam az ujjam a villanyfogalalbatba, körte helyett.

KATI És akkor égett ki.
 FENYVES *(hallgat)*
 OLTÁRYNÉ Undok vagy!
 FENYVES Ne bántsa, asszonyom... Én már megszoktam a rúgásokat.

KATI Még tán örül is neki.
 FENYVES Nem vagyok mazochista... Valami eltörött bennem.
 KATI Úgy tudtam: a művészet beforr.
 OLTÁRYNÉ *(a tükör előtt veti le a kabátját)* Micsoda bolondos ötlet a sebhez hasonlítani.

FENYVES Egyáltalán nem bolond ötlet... A kedves leánya azért találja el halálbiztosan a lényegét, mert egy pillanatig sem gondolkozik.

KATI *(gúnyosan)* Köszönöm...
 FENYVES *(ügyet sem vet a közbeszólásra)* Elementáris reakció... Amint gondolkozni kezd az ember, kirojtosodik az eszme. Minden egyszál állításra: tizenkét kétség.

KATI Meg kell fordítani. Ne akarjon állítani semmit. Legyenek kétségei.

FENYVES *(rekedten)* Abba viszont bele lehet örülni.
 KATI Jobban szeretek egy örültet az összes kétségeivel, mint egy okost, akinek minden állítása kétséges.

OLTÁRYNÉ Egy ilyet én is ismerek... Az apád... Mégis szere-
tem...

FENYVES Igen, ezek a dolgok nem a logika tartományába tartoz-
nak.

OLTÁRYNÉ És a művészet milyen tartományba tartozik?
FENYVES Látja, ott tartok, hogy ezt sem tudom... Néha úgy
érezem: egyetlen értelmé, hogy megélek belőle.
(egy kissé megenyhülve) Nem lehet valami kényelmes
ézés.

KATI Mégis elcsodálkoztak, mikor nyilvános helyen fölpo-
foztam magam.
(Hallgatnak)

FENYVES (sóhajjt) Hát akkor...
OLTÁRYNÉ (nyújtja a kezét) Köszönjük mégis, amit tett. Magának
is és ennek a sok pompás embernek, akik megmoz-
dultak két gyámoltalan nő védelmében.

FENYVES A társadalomnak be kell foltoznia a lyukas törvé-
nyeit... Egy pillanat. (Lejegyzi)

OLTÁRYNÉ Holnap olvashatjuk?
FENYVES Folytatásokban fogom közölni... (Elteszi a noteszt,
az ablakhoz megy)

KATI Maga is a létrán akar lemenni?
FENYVES Szíves engedelmével...
KATI Tudja, mi ez?
FENYVES Oh, igen... romantika.
KATI Egy ördögöt... Rossz lelkiismeret... A falat nem
döntötték le, hanem az akvaristák lötték ki a Gubi-
csot... Tudatuk mélyén az a fal még most is ott van.
(kényszeredetten) Ugyan...

FENYVES Hát akkor tessék... (Az ajtó felé mutat)

KATI Úgy tetszik gondolni?
FENYVES Igen, „úgy tetszem gondolni”... Vagy talán nem mer?
KATI (sértődötten) Én nem merek?... (Elszántan indul, de
FENYVES megtorpan az ajtó előtt. Halkan) Lekísérne?
(elneveti magát) Bátorság némi kétségekkel... Rend-
ben van. Gyerünk!

KATI (udvariasan maga elé engedi) Tessék...
FENYVES (nyitja az ajtót)
KATI (Megdöbbenve torpannak meg. Az ajtónyílás is-
mét be van falazva)
(Halotti csend)

FENYVES Ebben az esetben... (Indul az ablak felé)

KATI Ugyebár, megkönnyebbült nagyon?

FENYVES (megáll, nem fordul meg. Lassan bólint)

KATI (gúnyosan) Siessen, mert lekési a létrát.

FENYVES (elszántan) Maradok...!

KATI Meddig? Holnap estig? Egy hétig... Örökre?

OLTÁRYNÉ Mért maradna örökre?

KATI Mert ezentúl ez mindig így lesz... Mint egy eldöntet-
len malom-játék... Kicsikom-becsikom... A Gubics

taktikát változtatott. Sok a bolond, nem győzi erőszakkal.

OLTÁRYNÉ Te azt hiszed, fiam, hogy...

FENYVES Igen, sajnos én is azt hiszem... A Gubics arra épít, hogy a közvélemény álhatatlan, csakhamar ráun az egészre.

OLTÁRYNÉ *(gépiesen lehajol a kalapjáért, és a tükör előtt igazgatja)*

FENYVES Egyet mégis kihagyott a számításból.

KATI Még hozzá?

FENYVES Azt, hogy csinálhat, amit akar, végül mégis az igazság győzedelmeskedik.

KATI A mesedélutánon.

FENYVES Oh, nem... ez nem mese. Egy ország még a címerébe is bevészte.

KATI És püfölik századok óta.

FENYVES Mégis... Van benne valami bűvös erő, mit a vakhit ruházott reá.

KATI Hagyjon békén ezzel a marhasággal.

FENYVES *(megfogja a lány kezét)* Örülök, hogy ennyi kétség van magába. Visszajára fordítjuk a világot.

KATI *(sóhajt)* Maga meg én?

FENYVES *(ragyogó szemekkel)* Irtózatos lármát csapok a lapoknál. Gubics maga is mérlegelni fogja a hidegvíz gyógyító erejét. Aztán...

KATI Mindjárt az „asztánnal” kezdje, mert már az imént le szólt a közhangulat hatóerejét.

FENYVES Aztán írok egy drámát: „AIDA ÉNEKEL”.

KATI Nincs hangom.

FENYVES Rendben van... „AIDA NEM ÉNEKEL” *(Előkapja a noteszét, lejegyzí)* ...nem énekel... *(Izgatottan jár-kál és tátog, mintha némán énekelne)* Ez már nem esti lap, a mellyel ablakot pucolnak, leterítik az előszoba padlójára. *(Kiáll a portál elé)* A bemutatón ott ül az első sorban tizenhárom fejes és egy csomó fejetlen... Őzvegyasszonyok bögnék a szünetben... Mi történik itt?... *Fellármázzák az utókort!*... Másnap száztizenöt telefon csendül. Hatvan boríték keresztezi egymást. Kövérek autón, soványok gyalog, megindulnak... A felháborodás hulláma elsöpri Gubicsot. Akvárium akváriumon nem marad. Még a bolondokat is kiengedik egy éjszakára. A befalazó téglákat ereklüként hordják el. Ott fog állni a vitrinben a sèvres-i porcelán és a velencei váza között.

OLTÁRYNÉ Ilyen hatalmas az igazság?

FENYVES Csak azok számára, akik feltétlenül hisznek benne. *(Megszoritja a lány kezét)* Mondja, hogy legalább egy picit hisz benne... Vagy ne is mondjon semmit, csak bólintson... Én addig elfordulok, ha szégyelli.

KATI *(elmosolyodik, és némán bólint)*

FENYVES Köszönöm! *(Az ablakhoz megy, feláll a párkányra, szét-*

terjeszti a karját) Nézzenek meg jól... itt áll önök előtt az első hazai próféta (*Behunyja a szemét*) „AZ IGAZSÁG HIMNUSZA”

Gyengékkal gyengéd,
Bőszekkel bősz,
Csak azt mondom: jön,
Csak azt mondom: jön, lát,
Csak azt mondom: jön, lát és győz!

(*Gyors függöny*)

(*A sötétben pattogó indulók, diadalmas muzsika, győzelem-óda, aztán tompa csend.
Mikor a függöny felmegy, a színpad üres, csak egy asztal van a közepén.
Nyílik a befallazott ajtó, két kék overallos munkás jön be, behoz egy jókora akváriumot és leteszi az asztalra.*)

(*Függöny*)

---

a társadalom kérdez

---

joggyakorlat magyarul, egyenjogúan

*Aktuális szemlélődés az egyenjogú nyelvhasználat
néhány jogi és gyakorlati kérdéstről*

Dr. HOCK REZSŐ

A nemzetiségek nyelvének egyenjogú használata napjaink aktuális témája. A sajtó lépten-nyomon beszámol olyan határozatokról, intézkedésekről, igényekről és másféle közéleti vonatkozású megnyilatkozásokról, amelyek valamilyen módon összefüggenek az egyenjogú nyelvhasználattal az állam- és közélet különböző területein.

Ezek a híradások és beszámolók, már jellegüknél és helyüknél fogva is, amelyet a napi- és hetisajtóban elfoglálnak, nem lépik és nem is léphetik túl a tájékoztatás igényét. A nyelvi egyenjogúság problémáinak analitikája és szintetikája rendszerint valamely többségi nyelven, tudományos és szakmunkák, különféle szakbeszámolók oldalain foglal helyet, ami kétszeresen is megnehezíti, hogy a magyar ajkú nyilvánosság megismerkedjék vele: a nyelvi akadályok és az anyanyelvű publikálás lehetőségeinek szűk keretei miatt. Ma a *Híd* az egyetlen magyar nyelvű közéleti orgánus, amelyben erre — egyéb feladatait is tekintetbe véve — korlátolt terjedelemben lehetőség nyílik.

Élve e korlátolt terjedelem lehetőségével, időszerűnek tartjuk, hogy az egyenjogú nyelvhasználat kérdéseiről lerögzítsünk olyan tényeket és gondolat sorokat, amelyek hozzájárulhatnak ismereteink és szempontjaink bővítéséhez e problémakörrel kapcsolatban.

Szemlélődésünket azzal a megállapítással kezdjük, hogy a nemzetiségek egyenjogú nyelvhasználatának kérdése *elvileg* ugyan tisztázott, *jogi és gyakorlati rendezése* azonban még a megoldatlan kérdések sorozatát veti fel. Ezekre az a jellemző, hogy megoldásuk, jóllehet összefüggnek egymással, nem egységes és általános, hanem aszerint váltakozik, hogy a társadalmi és közélet melyik területéről van szó (oktatás, művelődésügy, közéleti szereplés, tájékoztatás, jogok és köteleességek megvalósítása stb.), miért is az egyenjogú nyelvhasználat kérdéseit sorra meg kellene vizsgálni ezen külön megnyilatkozási területek szemszögéből.

Ebből a megállapításból kiindulva e kis tanulmány csak arra vállalkozik, hogy felvessen és válaszoljon egyes, a magyar nyelvű joggyakorlat

szempontjából lényeges és aktuális kérdéseket az egyenjogú nyelvhasználat szemszögéből.

Esetlegesen félreértések elkerülése végett le kell szögeznünk, hogy ebben a tanulmányban mit értünk magyar nyelvű joggyakorlaton az egyenjogú nyelvhasználat alapján. Röviden és a tudományos meghatározás igénye nélkül szólva: azt a jogot, hogy a magyar ajkú polgár anyanyelvén intézhessen polgári jogaival és kötelességeivel kapcsolatos ügyeit bíróságok, hatóságok és közintézmények előtt.

Ennek a jognak is, mint a társadalmi viszonyok mindegyikének, megvan a maga története, azaz múltja, jelene és jövője. Hogy megértsük e kérdés jelenének egy-két időszerű problémáját és felvethessünk egynéhányat a közvetlen jövőt érintő kérdések közül, ismerkedjünk meg előbb a múlt néhány lényeges mozzanatával.

A múlt 1946-ban vette kezdetét.

A nemzetiségek helyzetét Jugoszláviában az 1946-ban hozott első alkotmányunk 13. szakasza a következőképpen rendezte:

„A nemzeti kisebbségeknek (akkor még így nevezték a nemzetiségeket) a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban joguk van kulturális fejlődésükre és nyelvük szabad használatára és ezek védelmére.”

A nemzetiségek anyanyelvének alkotmányjogi védelme tehát, s ezt itt ki kell emelnünk, ebben a fogalmazásban a nemzetiségek anyanyelvének *szabad* használatára vonatkozik, és azt biztosítja. A kisebbségek jogi helyzetének e rendelkezésbe foglalt jogi meghatározóiban voltaképpen az a gyakorlat és álláspont jutott kifejezésre, hogy a nemzetiségek mindennütt, ahol ez lehető és megvalósítható volt, kezdve a magánélettől az anyanyelvű oktatáson át a jogoknak és a kötelességeknek az anyanyelven való megvalósításáig, szabadon használhatták nyelvüket. A nemzetiségek a fennálló feltételek és lehetőségek keretei között éltek is ezzel a joggal. A lehetőségek és feltételek azonban a társadalmi élet különböző területein különbözőek voltak. A nyelv szabad használata a közoktatás, a kulturális élet és a tájékoztatás, a sajtó és a rádió terén nyert legszélesebb körű alkalmazást, mivel itt voltak meg legjobban ennek feltételei. Ennél sokkal szűkebb körben jutott érvényre a nemzetiségek szabad nyelvhasználata az állami szervek és intézmények munkájában, illetve ezeknek a nemzetiségekkel való kapcsolataiban, mivel ebben a szférában hiányoztak az anyanyelvű kommunikáció feltételei. A kétnyelvű gyakorlat ezekben a szervekben, hivatalokban és intézményekben csak olyan mértékben valósulhatott meg, amilyen mértékben erre, a körülmények *spontán* alakulása folytán, megvoltak a feltételek, érte ezen elsősorban a nyelvismeretet.

Ebben az időszakban az alkotmány jogi ismérvei csak a szabad nyelvhasználatot definiálták, ami jogilag azt jelentette, hogy bár senki sem tilthatta meg senkinek, hogy az anyanyelvén szóljon, mégsem volt olyan jogszabály, amely megszabta volna, hogy ki, a közélet mely területén, mely szervekben, hivatalokban, intézményekben vagy munkaszervezetekben köteles egyben *biztosítani* is a feltételeket, hogy a nemzetiségek élhessenek anyanyelvük szabad használatának jogával, ahogy ezt az alkotmány biztosította. Erre csak ott került sor, ahol erre történetesen megvoltak a feltételek.

Az 1946-os alkotmány alapján hozott törvények, amelyek valamely vonatkozásban tartalmaztak rendelkezéseket a nemzetiségek anyanyelvé-

nek használatával kapcsolatban, nem mutattak fel semmilyen új mozzanatot ebből a szempontból. Sőt ellenkezőleg. A közigazgatási eljárásról, a büntető eljárásról, a polgári perrendtartásról és a szabálysértésekről szóló törvények közvetve lehetővé tették (és ezt hangsúlyozzuk, hogy közvetve, sőt azt is hozzá kell tennünk, hogy csak potenciálisan), hogy korlátozzák a nemzetiségiak szabad nyelvhasználati jogát. Ugyanis e törvények értelmében a felek, a vádlottak és a tanúk csak abban az esetben vehettek részt anyanyelvükön az eljárásban, de akkor is csak tolmács útján, ha nem ismerték, illetve nem beszélték az eljárás nyelvét, amely ekkor egyenlő volt a köztársaság hivatali nyelvével, azaz a szerbhorvátal, illetve a szlovénnel vagy a macedónnal, attól függően, hogy melyik köztársaságról volt szó. A törvényeknek ezen rendelkezései természetesen pozitívek voltak a nemzetiségiak szempontjából, és azok jogos érdekeit és védelmét szolgálták abban az esetben, de csak abban az esetben, ha nem beszélték az eljárás nyelvét. Ha beszélték — akkor a szabad nyelvhasználat szempontjából e rendelkezések potenciális negatívumokat rejtettek magukban, mivel elvben lehetővé tették, hogy rájuk való hivatkozással ott is kiküszöböljék a nemzetiségiak anyanyelvének szabad használatát, ahol erre egyébként meg lettek volna a feltételek. (Pl. az eljárásban részt vevő összes személyek, ideértve a bírót, a feleket, a tanúkat és minden más perbeli személyt, mind beszélték az eljárásban részt vevő nemzetiségiak anyanyelvét.)

A nemzetiségiak anyanyelve használatának ez a jogi kerete, mint a fenti példából is látszik, nem bizonyult eléggé rugalmasnak és a szükségleteket kielégítőnek, miért is múlhatatlanul be kellett állania egy fejlődésnek. Ennek szükségessége időpontban egybeesett társadalmi rendszerünknek az öngazgatás irányába történő általános fejlődésével, ami pedig nemcsak hogy lehetővé tette, hanem követelményként állította fel azt az igényt, hogy a nemzetiségek anyanyelvének használatát napirendre tűzze az aktuálisra vált alkotmánymódosítás keretében is, és pedig a nyelvhasználat feltételeinek kötelező biztosítása és Jugoszlávia népeinek nyelveivel való egyenjogú használata szempontjából.

Ez a fejlődés és követelmény jogilag az 1963-as új szövetségi alkotmányban és a köztársaságoknak erre épülő új alkotmányaiban, valamint a tartományok, a községek és munkaszervezetek szabályzataiban jutott kifejezésre.

Bár az 1963. évi új szövetségi alkotmány szövege szerint újból csak a szabad nyelvhasználat biztosítására szorítkozik, mivel a 43. szakasz „biztosítja minden nemzetiségnek — nemzeti kisebbségnek, hogy szabadon használja nyelvét” (az alkotmány tehát ebben a szakaszában még nem tér át a szabad nyelvhasználat feltételei kötelező megteremtésének elvére), mégis e szakasz második bekezdése már nagy jelentőségű újdonságot tartalmazott, mivel lehetővé tette a nyelvhasználatl kapcsolatos jogok kiterjesztését. A 43. szakasz 2. bekezdésének rendelkezése ugyanis felhatalmazta a köztársaságokat, hogy a nemzetiségiak számára azokon a területeken, ahol nagyobb számban élnek, *más jogokat* is biztosítsanak.

A köztársaságok új alkotmányai, élve ezzel a felhatalmazással, számos olyan jogot állapítottak meg a nemzetiségiak számára, amelyek a szövetségi alkotmányban eddig nem szerepeltek. Ezek közül legjelentősebbek azok, amelyek már biztosítják az anyanyelv, illetve a nemzetiségiak anyanyelvének egyenjogú használatát, ami tartalmilag azt a jogot jelenti,

hogy a nemzetiségiak a közéletben bizonyos körülmények és feltételek között, és tekintet nélkül arra, hogy a nemzetiségi bírja-e az eljárás nyelvét vagy sem, maguk válasszák meg az érintkezés nyelvét, azaz: vagy az anyanyelvén vagy a hivatalosnak tekintett nyelven valósítsa meg jogait és kötelezéseit az eljáró szerveknél.

Ezekben a rendelkezésekben jogi szempontból az az új, hogy a nemzetiségiken mint e jogok viselőin kívül már megjelennek bizonyos *kötelezettségek viselői is* (állami szervek, közigazgatási szervek, bíróságok, közhatalmi jogosítvánnyal bíró intézmények stb.), amelyeknek az alkotmány értelmében biztosítaniuk kell, hogy a szerveik előtt folyó eljárásban a nemzetiségiak egyenjogúan, azaz szabad választás alapján használhassák anyanyelvüket.

Ez jogi szempontból már többé nem egyoldalú szabad nyelvhasználat, amelyet a nemzetiségiak akkor vesznek igénybe, ha erre alkalmuk nyílik, mivel mondjuk az érintkező szerv dolgozójánál jelen van a nyelvi feltétel és személyes készség, vagy pedig akkor, ha nem beszélnek az eljárás nyelvét. Ez már egy olyan jog, amely felhatalmazza őket, hogy maguk válasszák meg a hatóságok és intézmények szerveivel az érintkezés nyelvét, s ha ezt nem biztosítják számukra, az a jogaikon esett sérelemnek minősül, az a szerv pedig, amely ezt nem biztosítja, a törvény szabta köteleesség mulasztását követi el.

A nemzetiségiak anyanyelvének szabad használati joga tehát az 1963. évi szövetségi alkotmány nyújtotta felhatalmazás révén a *köztársasági* alkotmányokban helytel-közzele egyenjogú nyelvhasználatáé lépett elő.

E fejlődés következő állomása a szövetségi alkotmánynak XIX. kiegészítő szakasza volt. Ez az alkotmánykiegészítés két, a köztársasági törvényekben már megállapított alkotmányjogi elvet szögez le, de ezúttal szövetségi szinten. Az egyik: a népek és nemzetiségek nyelve egyenjogúságának elve, amely a szövetségi alkotmányban eddig nem nyert megfogalmazást, a második pedig: az az elv, mely szerint a népek és nemzetiségek nyelvének egyenjogú használata *nem általános*, hanem bizonyos feltételekhez és körülményekhez kötött, amely elvet eddig szintén csak a köztársasági alkotmányok mondták ki.

A szövetségi alkotmány XIX. kiegészítő szakasza egyben leszögezi azokat a feltételeket és kritériumokat, amelyek fennforgása esetében kötelező az egyenjogú nyelvhasználat biztosítása. Ezek a kritériumok és feltételek a következők:

Először: az egyenjogú nyelvhasználat csak azokon a területeken biztosítandó kötelezően, amelyeken nemzetiségiak élnek.

Másodsor: ezeken a területeken a társadalmi-politikai közösségeknek és a munka- és más szervezeteknek általános jogszabályokkal (alkotmányban, alkotmánytörvénnyel, törvénnyel, szabályzattal) kell biztosítaniuk az egyenjogú nyelvhasználatot.

Harmadsor: ezen általános jogszabályoknak meg kell szabniuk az egyenjogú nyelvhasználat módjait és feltételeit.

Negyedsor: az egyenjogú nyelvhasználatot a polgári jogok és kötelesek megvalósításával kapcsolatban kell biztosítani.

Ötödsor: az egyenjogú nyelvhasználatot biztosítani kell az állami szervek és a közhatalmi jogosítvánnyal bíró intézmények előtt folytatott eljárásban.

Ezek a feltételek és kritériumok *kategorikusak és imperatívek*, és, vé-

leményünk szerint, Jugoszlávia egész területére vonatkoztatva a nemzetiségek anyanyelve egyenjogú használatának és alkalmazásának minimális kötelező kereteit jelentik. E jognak a szövetségi alkotmányban meghatározott keretein túlmenő kiegészítése, természetesen, lehetséges, és a köztársaságok, a tartományok, a községek, a munka- és egyéb szervezetek önálló joga és ügye.

Mivel az egyenjogú nyelvhasználat ezen általános és különös feltételeinek általános jogszabályokkal való biztosítása kötelező a politikai közösségekre, Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány is, eleget téve a XIX. alkotmánykiegészítő szakasz rendelkezéseinek, illetékessége keretében megkezdte e téren a jogalkotást.

E téren alapvetőek Vajdaság Alkotmánytörvényének rendelkezései az egyenjogú nyelvhasználatról. Ebben az általános aktusban, a szövetségi és köztársasági rendezéshez képest, az a specifikus, hogy Vajdaságban, illetve annak nemzetiségek lakta községeiben, attól függően, hogy milyen nemzetiségek élnek e községekben, csak a magyar, a szlovák, a román és a ruszin nyelv használata egyenjogú a szerbhorvát nyelvvel. Jugoszlávia többi kisebbségeinek nyelve nem bír ilyen státussal. Az alkotmánytörvény többi idevonatkozó rendelkezései meghatározott formában megismétlik a szövetségi és köztársasági alkotmányban leszögezett általános alapelveket, amelyek szerint e nyelvek számára csak a nemzetiségek lakta községekben, és attól függően, mely nemzetiség lakja, továbbá az alkotmányban meghatározott más, már előbb említett feltételek között kötelező az egyenjogú nyelvhasználat feltételeinek megvalósítása.

Ezen egyenjogú nyelvhasználatnak a tartományi alkotmánytörvényben meghatározott keretei között való megvalósításához azonban nem elegendők az abban leszögezett elvek és keretek. Vajdaság alkotmánytörvénye ezért előírta egy külön törvény meghozatalát a nemzetiségek nyelvének egyenjogú használatáról. E törvény feladata, hogy az elveken túlmenően konkrétan és részleteiben szabályozza az egyenjogú nyelvhasználat területeit és módzatait.

Ez a törvény még nem készült el, és jöhet majd csak a közelebbi vagy távolabbi jövőben fog megkerülhetetlen kötelezettségeket róni a községi képviselő-testületekre és végrehajtó szerveikre, a bíróságokra, a közhatalmi jogosítványokkal bíró intézményekre, a munka- és egyéb öngazgató szervezetekre — de már alkotmányjogi megfogalmazásában is megindított egy folyamatot, amely előtérbe tolt egy egész sor gyakorlati kérdést. Ami ugyanis a nyelvhasználatnak úgynevezett „szabad nyelvhasználati” időszakában, hogy úgy mondjuk, *megengedett* gyakorlat volt, az most már *kötelezőként* jelentkezik. A községi képviselő-testületek, a közigazgatási szervek, a bíróságok és más munkaszervezetek és intézmények közül eddig csak egynéhány nyúlt a nemzetiségek anyanyelvi jogának, ha nem is megvalósításához, de legalábbis megközelítéséhez. Ezt a helyzetet az jellemezte, hogy bár eddig sem tiltotta semmiféle jogszabály a kisebbségek anyanyelve egyenjogú használatának bevezetését és szélesebb körű alkalmazását, a legtöbb hatósági szerv és egyéb közület, arra való hivatkozással, hogy e kérdés nincs szabályozva, amin azt értették, hogy erre vonatkozólag nincsenek *kényszerítő rendelkezések* és végrehajtási szabályok, *elodázta* az egyenjogú nyelvhasználattal kapcsolatos gyakorlati kérdések megoldására való felkészülést.

A közületek ezeket a semmiféle jogi alappal nem bíró, de jogi érve-

lésnek szánt kifogásokat megtoldották még eggyel, illetve kettővel. Az első annak hangoztatásából állott, hogy nincsen anyagi fedezet a többletkiadásokra, amivel az egyenjogú nyelvhasználat, illetve a nyelvek párhuzamos használata jár, a másik pedig azt emlegette, hogy ilyesmire voltaképpen nincs is szükség, hisz a nemzetiségiek — úgymond — úgysis tudnak szerbül.

Ezek az álláspontok és a hozzájuk fűződő gyakorlat, amelyet, illetve amelyeket a politikai fórumok egyébként mind elmarasztaltak, elsősorban két sarkalatos irányban éreztették hatásukat: az egyik a *káderpolitikának*, a másik a *nyelvi előfeltételek megteremtésének* elhanyagolása volt.

A káderpolitika elhanyagolása abból állott, hogy a társadalmi-politikai közösségek apparátusában, kezdve a szövetségi szervektől a községek helyiiródájáig, továbbá a bíróságokon, a közintézményekben és a munkaszervezetekben a nemzetiségi munkaerő alkalmazásában, hiányzott a *tervezés*, a *távlati szükségletek felmérése* és az ezek fedezésére irányuló *gyakorlati lépések*. Mindezen intézmények csak annyi és olyan képzettségű nemzetiségi kádert alkalmaztak, amennyi a körülmények spontán találkozása folytán adódott. Ami tudatos és betervezett volt a nemzetiségi káderek alkalmazásában, annak inkább *politikai* motívumai voltak, vagyis azt a törekvést fejezte ki, hogy az alkalmazott személyek számarányán belül ne boruljon fel a nemzetiségi egyensúly valamely nemzetiség kimondott hátrányára, amiből formális politikai kérdés lehet. Ez a politikai szempont azonban, ott, ahol jelen volt, rendszerint csak a számszerű egyensúlyra ügyelt, nem véve tekintetbe soha a helyzetből adódó tényleges szükségleteket.

Az alkotmányjogi kötelezettségek alapján és a politikai tényezőknek megfelelő törekvései következtében egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy a közületek nem rendelkeznek elegendő nemzetiségi káderrel a nemzetiségek nyelvén való teendők elvégzéséhez, és hogy a működő káderek *sem szakképzettségük profilját, sem pedig nyelvi felkészültségüket illetőleg nem elégítik ki a szükségleteket*.

Amilyen nyilvánvalóak a mai helyzetet előidéző okok, ugyanolyan nyilvánvaló a kibontakozás általános irányvonala is. Ez pedig: behozni a nyelvi lemaradást, megtanulni mindennapi munkánk anyanyelvű szaknyelvét. A kérdés súlypontja azonban, természetesen, nem ennek megállapításában van, hanem annak megjelölésében, *hogyan hajtsuk végre ezt*. Erre, elvben, két út van: az egyik az egyéni munka, a másik az intézményesített oktatás és képzés.

Hogy hányan indultak meg az első úton, hányan érezték a közhivatalokban az anyanyelvükön is dolgozó nemzetiségiek közül szükségét annak, hogy egyéni munkával pótolják szaknyelvi ismereteik fogyatékoságait és milyen eredménnyel tették meg ezt, arról természetesen nincsenek adataink. Kétségtelen azonban, hogy ez a munka megindult, különösen az anyanyelvű gyakorlat legexponáltabb pontjain: az ún. fordítószolgálatokban. A kétnyelvű közigazgatás ugyanis, amelynek keretében a nyelvi egyenjogúságnak is meg kell valósulnia, mai kezdetleges fázisában túlnyomórészt még olyan módon történik, hogy az általános és egyedi jogszabályok, az ügyiratok és egyéb okmányok szerbül íródnak és a fordítók közvetítésével születik meg ezek nemzetiségi nyelvű változata. A közvetlenül anyanyelven történő ügyvitel, ügyintézés és jogsza-

szabályalkotás, mint az egyenjogú nyelvhasználat további fejlődési szakasza, még embrionális formájában van.

Sajnos, a magyar fordítószolgálatok munkájából ítélve az egyéni önképzés útjai egyelőre igen kevés eredménnyel jártak, és nyilvánvalóvá vált, hogy minél előbb hozzá kell fogni a politikai és jogi szaknyelv intézményesített műveléséhez.

Magyar vonatkozásban erre igen alkalmas keretnek mutatkozott a Magyar Nyelvművelő Egyesület. Ez, megértve az idők szavát és követelményeit, a nyelvművelés általános és egyéb formái mellé beiktatta a különböző ágazatok szaknyelvének ápolását és művelését. E feladatok elvégzésére külön terminológiai bizottság is létesült. A terminológiai bizottságban azonban már működésének kezdeti szakaszában megmutatkozott, hogy feladatait csak további szervezeti osztódás, csak szakosított terminológiai alosztályok révén tudja biztosítani. Ennek felismeréseként megalakult többek között a jogi terminológiai albizottság is.

Ennek az albizottságnak, fő célkitűzéseit tekintve, két irányban kellett hatnia: először, hozzájárulni a jogi terminológiai ismeretek terjesztéséhez, és másodsor, annak a jogi terminológiának a kialakításához, amelyre a magyar jogi nyelvben, tekintetbe véve a rendszerbeli különbségeket, nincs kész, megfelelő magyar terminus.

Ez a kettős feladat képezi egyben a magyar jogi szaknyelvvél való foglalkozás magvát.

A jogi terminológiai albizottság működését a terminológiai ismeretek terjesztése terén eddig két megjelentetett kisebb szójegyzék (egy közigazgatási és egy büntetőjogi), a fordítószolgálatokkal tartott megbeszélések és számos, a terminológiai bizottsághoz beküldött kérdés megválaszolása jelzi. E bizottság szaktanácsaival közreműködött a jugoszláv Közigazgatási Törvény teljes szövegű lefordításának munkájában is.

De nem kismértékben járult hozzá ez a bizottság a politikai, gazdasági és jogi életünkben új fogalmakként jelentkező szerb terminusok helyes magyar változatának megalkotásához is. E feladat sikeresebb megoldása érdekében a terminológiai bizottság szorosan együttműködött és együttműködik magyarországi jogászokkal és nyelvészekkel is.

E helyen meg kell emlékeznünk a terminológia intézményesített ápolásának még egy hathatós eszközéről: a minél terjedelmesebb és átfogóbb jogi szótár készítéséről. Ilyen szótár elkészítésén a Hungarológiai Intézet fáradozik. A szótár kézírata jórészt készen áll, de megjelenése, pénzügyi és nyomdatechnikai okokból, nem várható a közeljövőben.

Az egyéni és intézményesített terminológiai ismeretterjesztésnek ezen formái azonban, jellegüket tekintve, inkább a hiányosságok és mulasztások pótlására irányulnak. Jugoszlávia magyar nemzetisége ezekkel az erőfeszítésekkel megkísérli behozni azt, amit az elmúlt évtizedek alatt a körülmények alakulása folytán nem volt módjában megtenni.

Ma azonban, amikor a nyelvi egyenjogúság a nemzetiségek közéleti szereplésének normális megnyilvánulási formájává válik, nem érhetjük be többé a szaknyelvi fogyatékoságok elsőségszerű, vagy ha úgy tesszük, gyorstalpaló jellegű foltozásával, most már a szaknyelv terén is szükség van a felzárkózás egyenjogú lehetőségére, mert könnyen megtörténhet, hogy a magyar nyelvű joggyakorlat nem a jogok, hanem a magyar jogi nyelv ismeretének hiánya miatt fog bukdácsolni, sőt helyenként talán meg is bukni.

Ennek a felzárkózásnak legegyszerűbb, legtermészetesebb és egyben legeredményesebb formája az anyanyelvű szakoktatás volna. Ennek megvalósítása azonban még idő, káderek és pénz kérdése. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a pénzkérdés gyakran politikai kérdés, akkor megvalósítása még ettől is függ. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy amíg az anyanyelvű főiskolai oktatás nem valósul meg, máris ne lehetne az intézményes oktatáshoz hasonló módon, vagy magának az intézményes oktatásnak keretében helyet találni a szakismeretek anyanyelven való elsajátítása bizonyos formáinak.

Ilyen lehetőségek keresésére és realizálására példamutató a Tartományi Oktatásügyi Alapnak és az Újvidéki Egyetem Jogi Kara Tanácsának erőfeszítése, amely a jogi kar lektorátusának megalakítását eredményezte. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: milyen szerepe van, illetve lehet a lektorátusnak abban a kérdéskomplexumban, amelyről eddig a magyar nyelvű joggyakorlattal kapcsolatban szóltunk.

A lektorátus fő feladatait a jogi szaknyelvnek a nemzetiségek nyelvén való ismertetésében és művelésében jelölte meg. Az első feladat, a jogi szaknyelv ismertetése terén a lektorátus egyelőre három állandó munkaformát iktatott be programjába. Az első: anyanyelvű gyakorlatok tartása egyes tantárgyakból (jelenleg csak magyarul római jogból és munkajogból), a második: egy-egy előadás megtartása a nemzetiségek nyelvén a tanterv legfontosabb tantárgyaiból, a harmadik pedig: az ún. terminológiai gyakorlatok. Ez utóbbiak egyelőre csak magyar nyelven folynak.

A lektorátus második feladatán, a jogi szaknyelv művelésén azt a feladatot kell érteni, hogy a lektorátus hozzájáruljon a jugoszláv társadalmi, gazdasági és jogi rendszerben jelentkező különleges kategóriák és fogalmak megfelelő elnevezésének megtalálásához vagy megteremtéséhez a nemzetiségek nyelvén.

Ezeket a feladatokat, attól függően, hogy hány tudományos és szakmunkás dolgozik a lektorátus keretében, igen eredményesen lehetne végrehajtani. A lektorátus jelenlegi összetétele azonban, különösen az a körülmény, hogy csak egy (magyar nyelvű) lektor működik, ezen feladatoknak csak *részbeni és minimális megvalósítását* biztosítja. A terminológiai gyakorlatok, amelyeknek még nincs kialakult módszertana és amelyet a munka folyamán kell kialakítani, a jelek szerint felölelik majd az egyetlen szakelőadó teljes idejét, úgyhogy a magyarjogi szaknyelvnek a vázolt értelemben való művelése nagy részben fedezetlen feladata marad a lektorátusnak.

Magyar nyelvű joggyakorlatunk problémáiról szólva a megoldásra váró kérdések külön csoportját képezi a már említett ún. fordítószolgálatok munkája. Ezek ugyanis igen jelentősen befolyásolhatják és befolyásolják a bírói és a közigazgatási joggyakorlat magyar jogi nyelvezetének kialakulását. Ilyen fordítószolgálatok ma községi, tartományi, köztársasági és szövetségi szinten működnek. Munkakörük igen vegyes, és kevés kivétellel hozzájuk lehetne tenni a „mindenes” jelzőt is. Közülük a „legmindenesebbek” a községi képviselő-testületek fordítószolgálatai. Ezeknek, a község hivatalos lapjától az egyes titkárságok és ügyosztályok hatáskörébe tartozó ügyek intézésében hozott egyedi határozatain keresztül a szocialista szövetség és a kommunisták szövetsége helyi szervezetei szükségleteit szolgáló anyagokig, mindent kell fordítaniuk. A Tartományi Képviselőház magyar fordítószolgálat a tartomány

törvénytervezeteit és -javaslatait és más általános ügyiratait fordítja magyarra a törvény-előkészítő bizottságok számára, fordítja továbbá a képviselőház hetenként megjelenő közlönyét, és ellátja a képviselőház és bizottságai ülése alkalmával a szimultán vita fordítást szerbről magyarra és magyarról szerbre. A Köztársasági Képviselőház fordítószolgálat a Szerb Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönyét, illetőleg annak csak jogszabályi részét, a szövetségi Hivatalos Lap magyar szerkesztősége pedig a szövetségi lapot teljes szövegében fordítja magyarra.

A fordítószolgálatok ezen feladataiból és munkaköréből világosan kitűnik, hogy milyen döntő szerepük van a magyar nyelvű joggyakorlat kialakításában. Ezek szaknyelvi ismerete (illetve nem ismerete) kétféle jogi dokumentumban jut kifejezésre: egyrészt a jogalkotó általános jogszabályok (községi határozatok, tartományi törvények, köztársasági és szövetségi törvények, rendeletek, rendelkezések, utasítások) magyar nyelvű változatának elkészítésében, másrészt pedig a polgárok ügyeiben hozott egyedi ügyiratok megfogalmazásában (fordításában). A jogi szaknyelv e két alkalmazási területe közül a hangsúly kétségtelenül az általános jogszabályok szaknyelvén van, mivel ezek kerülnek alkalmazásra a gyakorló jogász munkájában és szabják meg nyelvét. Ha a jogforrások nyelvezete magyarság és terminológia tekintetében helyes, akkor helyes nyelvezetű magyar joggyakorlatunk attól függ, hogy a gyakorló jogász mennyire ismeri jugoszláv jogforrásaink helyes magyar nyelvű változatát.

Sajnos a különböző (községi, tartományi, köztársasági és szövetségi) szinten megjelenő jogforrások magyar nyelvezete és terminológiája, enyhén szólva, „tarka” képet mutat. Ezekben a dokumentumokban az elemi helyesírási, stílusbeli és terminológiai hibáktól hemzsegő szövegektől, a félreértett jogi meghatározásokon keresztül, a magyar jogi terminológiával össze nem egyeztetett, vagy az új jugoszláv fogalmak különböző variánsainak használatáig minden a helyes magyar nyelvű joggyakorlat kialakulását zavaró, sőt felborító mozzanat megtalálható.

A jugoszláviai magyar jogi szaknyelvnek ezt a kaotikus alakulását és állapotát sem a Magyar Nyelvművelő Egyesület jogi terminológiai bizottságának, sem az újvidéki jogi kar lektorátusának, sem pedig az egyes fordítószolgálatokban működő és jó jogi nyelvérzéssel és nyelvtudással rendelkező egyének *elszigetelt* aktivitása nem tudja ellensúlyozni. A már kissé bábelihez hasonló jogi nyelvzavar rendezéséhez mindenekelőtt *a hivatott és képesített intézmények és személyek erőinek összpontosítására van szükség*. Ilyen erőközpont kialakításáról és pénzeléséről gondolkodni és gondoskodni kell, ha nem akarjuk, hogy a magyar nyelvű joggyakorlat ellentétbe kerüljön minden joggyakorlat azon alapvető elvével, hogy egységes, egzakt és ellentmondásoktól mentes jogi nyelven kell beszélnie.

Feltéve azonban, hogy adódik megoldás a most folyó jogalkotás helyes magyarításának kérdésére, megoldatlan marad még egy fontos kérdés: mi lesz azokkal a jogszabályokkal, illetőleg azok hatályos magyar változatának kiadásával, amelyek a múltból datálódnak és amelyek a mai joggyakorlat nyugszik (ilyenek: a büntető törvénykönyv, a büntető eljárás, a polgárjogi viszonyokat szabályozó törvények, a polgári eljárás szabályai stb.). Nem kell jogásznak lenni ahhoz, hogy megértsük, hogy mit jelent a törvény minden szava, betűje, esetleg vesszője és pontja is,

amelyre a bíró és más eljáró szervek hivatkoznak jogaink és kötelességeink intézésekor, és nem kevésbé nehéz belátni azt, hogy a jogszolgáltatás szempontjából milyen képtelen helyzet áll elő az eljáró szerv és a fél számára egyaránt, ha a jogszabályok rendelkezéseit annyiféle fordítási változatban iktatjuk be joggyakorlatunkba, ahányan azt munkájuk során alkalmazzák.

Magyar nyelvű bírászkodás és közigazgatási aktusok meghozatala jogi képtelenség autentikus magyar nyelvű jogszabályok nélkül. Ezt az álláspontot tükrözik egyébként azok a tartományi, köztársasági és szövetségi rendelkezések is, amelyek előírják, *hogy a most megjelenő jogszabályokat magyarul szerb nyelvű megjelenésükkel egyidőben és hatályos szövegben kell közzétenni.* Ez a követelmény nemcsak az egyenjogú nyelvhasználat alapköve, hanem a valamely nyelven történő jogszolgáltatás alapfeltétele. Mi sem természetesebb, hogy amennyiben ez az elv érvényes és törvénybe iktatott a jelenleg folyó jogalkotás tekintetében, akkor annak a magyar nyelvű joggyakorlat zavartalan lefolytatása érdekében érvényesnek kell lennie a múltban hozott hatályos jogszabályok autentikus fordítású használatára is. Ha erre nem kerül sor, akkor a magyar nyelvű joggyakorlat nem lesz sem magyar nyelvű, sem jogi eszközökkel meg nem támadható joggyakorlat.

Ezeknek a jogszabályoknak a megjelentetése elsősorban jogi kérdés, jogszükség. Másodsorban, természetesen, pénzkérdés. De ennek megoldása nélkül a magyar nyelvű joggyakorlat bevezetése jórészt csak látványos határozat marad. Ebben a tekintetben is az a körülmény súlyosbítja a helyzetet, *hogy senki sem érzi magát illetékesnek és felhatalmazottnak, hogy ezt a kérdést napirendre tűzze, és még kevésbé akad olyan szerv, amely ennek elintézésére illetékesnek érezné magát.*

Ebben a rövid szemlélődésben felvázoltuk a magyar nyelvű joggyakorlat egynehány aktuális kérdését. Megállapítottuk, hogy a jogok birtoklása mellett még óriási akadályok állanak azok teljes hasznosítása előtt, és hogy a nehézségek leküzdésének nincs szervezője, nincs egységes, racionális akció a célok megvalósítására.

De ha mindez meg is volna, szükség van és lesz még valamire, aminek talán az első helyen kell állania, ez pedig: a magunk elhatározottsága, hogy megtanulunk anyanyelvünkön is dolgozni. Ezt vagy akarni kell, vagy eleve ki kell zárni személyes perspektívánkból, és ezzel az elnemzetlenedés útjára lépni.

Úgy véljük azonban, hogy az elhatározáshoz, hogy megtanulunk anyanyelvünkön dolgozni, nem kell különösebb indokokat találni. Erre inkább azoknak van szükségük, akik ezt nem akarják. Annak, aki kapcsolatot akar tartani anyanyelvű kultúrájával, aki nem akar elszakadni és beolvadni egy más nemzetiség kultúrájába azon az áron, hogy elveszítse a magáét, és aki felismeri, hogy az anyanyelvű szaktudás az öngazgatók társadalmában a nemzetiségek számára anyagilag felmérhető előnyöket, elhelyezkedési lehetőségeket nyújt, annak nem nehéz döntenie abban a kérdésben, vajon megtanuljon-e anyanyelvén dolgozni, vagy sem. Természetesen, az, aki igennel válaszol erre a kérdésre és kiáll nemzetisége és saját érdekei mellett, annak tisztában kell lennie azzal, hogy ez az elhatározás bizonyos *áldozattal*, többletmunkával jár. A kétnyelvűségnek — ha azt nem konyhai szinten akarjuk bírni, hanem a szaknyelv magaslatára akarjuk emelni — ára van: többet kell dolgoznunk,

mint azoknak, akik megelégszenek a többségi nyelv tudásával, amelynek elegendősége vajdasági viszonyaink között egyre problematikusabbá válik. *De a kétnyelvűség nekünk, nemzetiségeknek sorskérdés.* Míg a többségek csak ritkán vannak abban a helyzetben, hogy szakképesítésüket idegen nyelven is el kell sajátítaniuk, addig nekünk, nemzetiségeknek szaktudásunk kétnyelvű ismerete úgyszólván szabály, ha — mint mondtuk — hűek akarunk maradni nemzetiségünkhöz és jól felfogott érdekeinkhez, amit szocialista öngazgató közösségünkben könnyen összeegyeztethetünk egymással.

---

a kritika futószalagán

összemérés és nem ítéletmondás a jelen felett, hanem az elfeledett, a letűnt, az elvesztett emlékéhez való érzelmi kötődés, mely éppen azért, mert tudatában van a múlt jelenbeli anakronizmusának, vagyis lényegében elfogadja az idő múlásának könnyörtelenségét, felül emelkedik minden pragmatizmuson, és a végrendelet köré egy olyan erőteret épít, mely hatásával magával ragad és lenyűgöz.

Borislav Pekić, a szerző, csak közli a végrendeletet, viszont a végrendelet szövegét és az általa felidézett emléksorokat Arsenije Njegovan, a hős jegyzi le. A szöveg így be sem fejeződik, megszakad egy mondat közepén, abban a pillanatban, amikor Arsenije Njegovant utoléri a végzetes szívroham. Ez az a mondat, amelyik összefoghatná a hős sorsát, életének már elmúlt értelmét, de amikor ki kellene mondani azt az utolsó szót, az utolsó lényegét meghatározó fogalmat, mint mindig és mint mindenki kezéből, Arsenije Njegovánéból is kiesik a toll. A végrendelet közlőjének és a végrendelet olvasóinak csak a találgatás lehetősége marad meg és az az illúzió, hogy ha elérjük ezt a szót, megfejthetjük Arsenije Njegovan sorsát és ennek révén megismerhetjük a múltnak egy szakaszát. Merthogy a mondat, a félbeszakadt, maga is ezt a végsőt, a megfoghatatlant keresi: „*Tout cela . . . est . . . UN . . . MOD . . .*” A MOD az első szótag, amit folytatni kellene. A szerző több lehetőséget kínál fel, ilyeneket: *Tout cela est un mode*, vagy *modèle*, vagy *modérateur*, vagy *un/e/ modernisation*, vagy *un/e/ modification . . .* Csakhogy mindezek a lehetőségek voltaképpen mást nem is bizonyítanak, mint azt, hogy ez a lényeges szó, ez a lényeges fogalom elérhetetlen, megfoghatatlan, végérvényesen eltűnt. De ezenkívül is fontos szerepe van ennek a félbeszakadt mondatnak; ez az a pont, ahol a múlt bizonyosságából Arsenije Njegovan visszatér a jelen bizonytalanságába. Ebben a megfejthetetlen első szótagban éri utol Arsenije Njegovant a jelen és abban a pillanatban, amikor utolérte, magával is ragadja, egy befejezettnek vélt sors a jelenben újra befejezetlen lesz.

Borislav Pekić, a szerző, erre a pontra koncentrál, ezt a szótagot kellett elérnie, hogy pontot tegyen a mű végére, megtartva a pont minden sajátosságát, azt, hogy egyszerre jelent befejezést és kezdetet is. Az a sors tehát, amelyik már önmagában is anakronisztikus, hiszen realitásként éli a múltat a jelenben, hirtelen felborul, de ezzel nem záródik le, hanem egy sor új perspektívát nyit meg . . .

Egy nagy regénykompozíciót sejtet így Borislav Pekić regénye; erre utal egyébként a mű utószava és a műhöz csatolt Njegovan-családfa is.

Az *Arsenije Njegovan zarándokútja* tehát egyben nyílt és zárt műalkotás is. Egyrészt a nyitány szerepét tölti be: jelzi a témákat, a szálakat, a változatok lehetőségét és — ami a legfontosabb — a mű nagy idő-keretét. Megnövekszik ezzel a mű asszociáció-láncolatainak intenzitása is. Várakozást szül, és mint minden várakozás, ez is az érzéseknek, a szenvedélyeknek a felfokozása. A regény tehát egy nagyobb rendszer része, és sejteti is ezt a nagyobb rendszert. Másrészt azonban ez a nagyobb rendszer, a nagy regénykompozíció, a folytatás, csak lehetőség, csak terv, és mint minden terv, talán meg sem valósul. És éppen azért az *Arsenije Njegovan*

zarándokútja, mert magába fogja egy nagyobb mű lehetőségét is, zárt, önmagában teljes alkotás. Ez a kettősség, mely egyszerre van a műalkotáson kívül és a műalkotáson belül is, nagyarányúra fokozza a mű erőterét, erősíti a mű vonzását.

Vagyis, a kettőségek sorát látjuk a regényben. A múlt és a jelen egyidőben, zárt és nyílt mű egyszerre. Nyilván mindez szándékolt konstrukciós elv, de olyan elv, mely a műnek ismét egy kettős síkját határozza meg, a külső és a belső síkot. Borislav Pekić egy rendszerben láttatja az alkotást, külsőleg tehát mint egy rendszer részét tünteti fel, sőt úgy tűnik, a középponttól távolra eső részt határozza meg és ugyanakkor a mű maga a rendszer, az alkotásban van ez a rendszer.

Két csomópont köré rajzolódik ki Arsenije Njegovan alakja: az 1941. március 27-ei, belgrádi tüntetések napja az, ami sorsfordulót jelent Arsenije életében. A már férfikora delén túl járó háztulajdonos, a bérházak szerelmese, aki női nevekkel becézi házait és bizarr érzelmi szálakkal fűződik hozzájuk, utolsó nagy vállalkozását igyekszik gyümölcsöztetni, egy új házat akar megvásárolni, azt a házat, amelyet előzőleg gyűlölt, majd ez a gyűlölet lassan és fokozatosan forró, szenvedélyes szeretetté, hogy ne mondjuk szerelemmé, minősül át, de a vásárlás nem sikerül, pedig mindent körmonfontan és alaposan előkészített. Nem sikerül, mert éppen a ház árverezésére igyekszik, amikor belekeveredik a tüntető tömegbe, sőt beszédet mond a kezdetben éljenző és lelkes tömegnek, azt a beszédet mondja el, amelyet évekkal ezelőtt oly alaposan előkészített... Csakhogy a beszéd végül is kiváltja a tömeg ellenszenvét, a lelkesedés ellene fordul, meghurcolják, megverik. A vereség gyógyíthatatlan sebeket hagy Arsenije életén. Míg felépül, a világ megváltozik, háború, felszabadulás, évek, évtizedek következnek... Arsenije mind ez idő alatt nem mozdul ki; a világ változásairól semmit sem tud, megragadt a maga múltjában, a megváltozott idő és körülmények között egy rég letűnt történelmi oázist őrizget. Évtizedek múlnak el, amíg újra kimozdul. 1968-ban lép ki először a lakásából, akkor, amikor az őt körülvevő családi őrség figyelme némileg felenged. Mégpedig a belgrádi diáktüntetések napján. Teljesen tájékozatlan, sem a jelent, sem a valóságot nem ismeri, évtizedekkel ezelőtti szemmel nézi a világot. Végigjárja a házait, nem mindet találja meg, és egyiket sem találja úgy, ahogyan a képzeletében élt. Egyik régi házmasterére bukkan; ezt azért kell kiemelni, mert ezek talán a regény legszebb oldalai. A házmasternek, aki történetesen magyar és Somogyinak hívják, utasításokat ad, együtt tiltakoznak, és párbeszédük egy ironikus képletté válik — megfedkeznek a jelenről, és újra a múlt elevenedik fel, de mindez csak egy bizarr folt a jelen bizonytalan lapjain. Ezután keveredik a tüntető diákok közé, újra megéli azt, amit néhány évtizeddel előbb élt át. S itt is egy kivételes párbeszéd egy nyugalmazott katonatiszttel, harcossal. Mindketten, a jelenből kifordult Arsenije és a jelent látszólagosan alkotó katonatiszt, egyaránt elftélik a tüntetőket, azonos szavakkal, bár nyilván más mércével. Arsenije életének utolsó napja ez.

A két csomópont súlya és jelentősége nem azonos, formája azon-

ban igen, és ebben az esetben ez a lényeges. Arsenijét a néhány évtizeddel ezelőtti tüntetés zárta ki a világból, és az újabb tüntetés tett pontot élete végére. Láttuk, milyen pontot.

Borislav Pekić ironikus világlátása étellel telíti regénye vákuumterét. Megőrzi Arsenije mondatait, mondatainak ízét, szellemét, szerkezetét. Ezek a körülményes, túlbonyolított, egy elfelejtett társalgási nyelv rendszerébe tartozó mondatok, furcsaságaikkal már eleve az ironia felé irányítják a szöveget. Ezt az ironikus látást csak erősíti mindaz, ami Arsenije életében és sorsában szokatlan, konstruált, bizarr... Majdhogynem erotikus viszonya a házaihoz, üzenetei a holtakhoz, büntudata még csecsemőkorában elveszített fia halála miatt, az építés, az építkezés gyönyörei, távcsövei, nagy és majdnem misztikus méretű vonzódása Isidorhoz, öccse fiához, az építészhez (neve azonos az elvesztett fiú nevével), aki majd egy évvel az ő halála előtt öngyilkos lesz, de erről ő persze nem tud. Az *Arsenije Njegovan zarándokútja* tehát egy sajátosan ironikus jelzetű mérleg-regény; egyik kivételes értéke, bizonyosan, Belgrád, a város láttatása, a város képének, szellemének, jeleinek és jelzéseinek felelevenítése. Ismert épületek élnek Arsenije körül. Arsenije a város bérházaival azonosul, bár szemmel láthatóan a házak tartósabbak, a házak könnyebben viselik el a változásokat, mint az ember, mint az egykori tulajdonosuk.

Az *Arsenije Njegovan zarándokútja* ugyanakkor a sajátosan újratereztett polgári családregény példája is. A regény hőskorát jelző regény-műfaj vonásai elevenednek fel, de már telítve a regény kísérletező korszakának felismeréseivel, eredményeivel is. Legkiválóbban bizonyítja ezt a mű ironikus felépítése, ironikus világlátása.

BÁNYAI János

OKTÓBERI VIRÁGZÁS

HERCEG János: *Kiáltás a ködből*. Forum, Újvidék, 1970.

Herceg János is vendége a lírának, akárcsak Szirmai Károly. Debütálása ebben a műfajban igazi meglepetés. Igaz, hogy novelláiban a lírai elemek szerepe eleinte olyan jelentős volt, hogy Szenteleky még nem merte biztosra venni: elbeszélőhajlama vagy poézise-e a fontosabb. Ereje — mint Bori Imre írja — a költői hangulatok, az atmoszféra festésében volt. Később megsúlyosodott, megsűrűsödött Herceg epikájának tárgyi oldala, ahogy tárcaesszéiben, cikkeiben is mélyebbre húzódik a személyesség, s a probléma kerül előtérbe.

S különös, hogy e folyamat végén, a próza s az értekező próza mestere *Kiáltás a ködből* című kötetében most versekkel áll elő. S hozzá nem is vendéghez illő röpké kísérletekkel, két novella közötti új kitöltéseként született intermezzókkal, hanem erőteljes, érett művekkel. A vendég tehát egyszerre a műfaj uraként lép elénk.

„Szelet kavartak már eleget jugoszláviai magyar líránkban, s jól-lehet sok lerakódott port is elfúttak róla, de az még sohasem vált ilyen hársfasuhogássá, mint ez a megfontolt férfibeszéd, amely a hegyekben meghúzódott idősebb társ, testvér kissé fátyolos hangján zeng felénk — írja róla Fehér Ferenc. — Ember és táj, író és szerep, egész életélményből fakadó hovatarozásérzet nem nyert még ilyen tökéletes egységű megfogalmazást vajdasági magyar verseskönyvben.” (*Magyar Szó*, 1970. VII. 25.)

E meggyőződéssel áthatott tisztelgés után a jelenség iránti kíváncsiságunk csak fokozódik: hogy történhetett, mi a titka ennek az októberi virágzásnak?

Mindenekelőtt az, hogy nem imitálja a májusi vegetáció pompáját. Színeiben is puritán: tájait köd üli, fűzfalombjai halványan, ezüstösen fénylenek, az elárvuló tájra csak a jegenyék vigyáznak, éhes varjúcsapatok köröznek fölötte. Fakuló emlékek, bujdosók lába nyoma, hajdani bölcsődal foszlánya jelzi egy volt történelem, egy elmerülő világ ígését. Kigyúlt erdők, menekülő szarvasok látványa a versek mögötti létezésélmény drámaiságát: „egész csordák úsztak a sebes patak vizében, füstölgő (agancsbal, felhasított szügyükből patakzott a vér,) s még az volt a jó, hogy odakinn vadászok vártak rájuk, / és leterítették őket, mert senki se bírta nézni szenvedésüket...” (*Pusztító tűz után*.)

Nagyon igaz, amit Fehér Ferenc írt: férfias költészet ez. Nemcsak a helyzettel való illúziótlan szembenézés bátorsága miatt, de azért is, mert a nehéz sors viselésének virtusa is formát ölt benne: „a hűség, a szívósság, mitől egybeáll egy-egy ország, s nemzet is lesz a nemzedék” — mondhatnók Illyés szavaival, de mondhatjuk Herceg szavaival is, aki az önfeledt, önmagába merült cigány példája helyett a magvetők, a fényörzők küldetését vállalta (*Fegyverhordozó és kengyelfutó*), aki mint a nyárfa örökdió a táj fölött, csak belül kegyetlenebb reszketéssel, hiszen ő többet tud, többet lát, mint a nyárfa. Tudja, milyen nehéz az egyenes beszéd, s hallja a muzsikálás közepette föl-föltörő sikolyokat is. (*Könyörgés a kimondhatatlanért, Csak a jegenyék örökdiónek fölöttünk*) Hallja, de nem fokozza ezeket sem világot betöltő üvöltéssé, ahogy az örökdió, a helytállás virtusát se stilizálja melldöngető profétálássá. Inkább rezignált, mint magabiztos, s hogy nem tudott csak cigány lenni, aki másnak hegedülve is csak magára gondol, azt sem dicsekedve mondja, s ha az utódokhoz beszél, intelmében több a „talán”, a kételkedés, mint a rendelkezés. Helyzettudatának józansága az örökdió pátoszában is jelen van tehát. Ebben is férfias.

Hitelességének is ez a fő titka: helyzettudat és hang pontos megfelelése. Csak aki verset írt valaha, az tudja, milyen ritkán valósul meg hibátlanul ez a megfelelés. Az, hogy az örömben a rossz ismerete, a keserűségben a lebíráására való erő is érezhető legyen, de a vers érzelmi, hangulati egysége azért meg ne törjön. Herceg lírájának októberi virágzása abban is stilszerű, önmagához való hűsége abban is teljes, hogy a lírában is epikusként viselkedik. Nem hajszolja magát lázas indulatokba, nem színlel féltelenséget, lávaömlést; nem ostromolja a lehetetlent és a végtelenséget, nem ittasul a kimondhatatlan bensőség, a „tisztá líra” italától; nem má-

gikus és nem mitológikus: tárgyias költő. Az ő versében, ha föl is merül a „kimondhatatlan”, a „leírhatatlan szó” problémája, hát a bátorság—gyávaság, igazság—hazugság összefüggéseibe szötte, s nem a megnevezés nyelvi nehézségeinek ősi gondjaképpen. Erkölcsei gondként tehát. S ha jól megnézzük ezeket a verseket, észreveszszük, hogy többségük nem is a költőről szól, hanem a kinti világról. Egy alvó emberről — talán pásztor, talán szegénylegény? —, aki olyan mélyen alszik a tájban, hogy sem az élet jelei, se a toborzók hangja nem képes fölkelteni (*Az alvó helyett*); gitárt pengetve, rongyosan menetelő fiatalokról — talán hippik? —, akik az elveszett ígért földje felé igyekeznek (*Fiatalok vonulása*); egy régi városról, amely már nem olyan, mint egykoron; a Vaskapu átépítésének eseményéről; egy mai lakodalomról; egy éppen megszüntetett kisvasútról; a korán jött májusról; halászkőről; egy borfoltos öreg könyvről; tájakat idéz emberrel vagy anélkül, vadakat vadászokkal.

És sorolhatnók, de semmi értelme ennek a sorolásnak, mert ezek a versek, noha tárgyias versek, tehát ábrázoló, leíró mozzanatokkal fejezik ki a mondanivalót, nem ábrázoló versek. A bennük megjelenő táj nem egy konkrét vidék képe, nem a couleur locale jegyeivel kirajzolt táj, hanem sorsot példázó képsor. S hogy ilyen lehessen, épp csak érintkezik valamely valóságos táj elemeivel, s ezek az elemek is feltöltődnek a létezésélmény tartalmaival. A *Kisköszeg, nyár, virágos reggelek* című versben például egyik-másik részlet a hétköznapiakból való életkép-mozaik, de ami a csönddel történik, s ami a becsukott ablakok mögött rejlik, már nem egy kisvárosi este hangulata, nem egy völgyre boruló alkonyat, hanem történelmet, sorsot példázó eseménysor, valami nagy emberi csőd vagy csalás utáni döbbenet rajza:

Este itt kibontja kék kódét a csend,
és sötét kezével völgyünk mélyébe hajtja
a vad világnak néma átkait, hogy száműzött
királyok osztozzanak meg rajtuk hangosan
fogadkozva, a jelszavak meg eltűnnek mind
a házfalakról, és becsukják ablakaikat a kinézők,
mert nagy lett a lélek magánya, és az ég felhőt
gyűjtötte magába a diófa lombja, úgyhogy a
korhely kőműves se meri még kiengedni hangját
a koosmából jövet, csak otthon veri majd le a lámpát...

Annyi ebből a részletből is jól kitetszik, hogy a köd, a csönd és a diófa lombját sötétebbé, nedvesebbé súlyosbító felhő az emberi csalódottság és a magány háttérévé áll össze. Kozmikus arányú, világnyi háttérré, melynek minden mozzanata a vers centrumát alkotó bajra utal, afelé mutat, melyet a vers közepe táján így nevez néven a költő:

...így élünk bizony, elkopott ígék
és réges-rég kicsúfolt idillek között kívánva
jó estét egymásnak, de azért csak ne sajnáljon senki...

Innen nézve már az is érthető, mért létesül okszerű kapcsolat a házra írt jelszavak eltűnése s a becsukott ablakok között, s mi jönné kapcsolatodik „úgyhogy” révén a korhely köművesről szóló tudósítás a diófa megsúlyosodott lombjának látványához. Korántsem a köznapi logika, hanem a verslogika merészségével, filmszerű vágással villantva föl egymástól messze eső, de mégis egymáshoz tartozó életmozzanatokot. Ha tovább is idézhetnénk a verset, kitűnne, hogy az ötletszerűen beiktatott motívum — a részeg köművesről szóló — a túl tragikusra hangolt intonációt hivatott devalválni, a csalódottság és a méltó létezés hiányát egy kisszerű zúr eseményével példázni, s a vers rezignált folytatásában ez a „józanító” elem az élet folytatásának érzékeltetésében, a hétköznapi létezés rendjének tudomásulvételében is jól kezére dolgozik a köl-tőnek.

Vannak aztán olyan versek is ebben a gyűjteményben, ahol a személyesség: az én jellege és szándéka kilép a tárgyias közegeből, s direkt módon, határozott gesztusokban vall magáról. De ezekben sem csak önmagáról, mindig egy rajta túlmutató eseményhez, dolgozhoz fűződve, egy mással összekötő lírai viszony részeseként. Az *új világnak hajnaláról* című versben például a paraszti életformával elmúló szép rítusok miatti szomorúságát egy lakodalom rajzában, a résztvevőkhöz intézett buzdításban objektíválja; a föl-számolt kis vasútról szólva a búcsú formájában fejezi ki, mit jelentett neki (*Egy eltűnő világ*). Több darabban a testen hangzó nosztalgia melegíti át a tárgyias mozzanatokot, de a *Madarak ürügyén a hazáról* című versben a személyes vallomás, annak érvei már önállóan beszélnek, s az *Intelem az utánunk jövőknek* című ciklusban a személyesség közvetlen gesztusai uralják a verseket.

Mindezt nem a minősítés miatt, hanem azért kellett elmondanunk, hogy kitűnjön: Herceg szemérme nem dogmatikus, személyessége elég fesztellenül tud megnyilatkozni. De ehhez nyomban hozzá kell tennünk, hogy a Herceg-versben azért a fesztelenség is eléggé puritán, elég korlátozott. Mondanivalója nemcsak közérdekű, de gyökerében, fogantatásában is kollektív jellegű. Érthető ez, hiszen ügyeket képvisel, de személyes sorsa és egyéniségének jegyei csak alapszínként, hangoltsággként, sommás alakban jutnak szóhoz verseiben. Képelete rátalál a lényegre, de amire rátalál, annak körvonala túl éles. Hercegtől idegen a sokat akaró és keveset markoló blöffölés minden változata, de a „hazárdság”-nak az a varázslatos változata is, amely világokat tud földidézni egy asszociáció szikrázásában. Nála a legszebb képek is ilyen határozott jelentű, fogható metaforák:

... a világ a vályogfalú
házakon túl fénykoszorúkból fonja az ember köré
a magány sөvényét ...

(Csak a jegenyék őrködnek fölöttünk)

Legbátrabbnak ilyen megoldásaiban sejtjük:

...meghajlik az ostorfa a kövér hold súlya alatt,
ahogy a mélységes víz sötét tükréről kellett felhúzni,
s bágyadt furulyaszó csavarja majd körül a reszkető
lángok fanyar füstjét...

(*Intelem az utánunk jövőknek*)

De igazán súlyosnak és monumentálisnak ilyenkor érezzük:

most már csak a hó maradt s az egyre vadabb és egyre
éhesebb varjúcsapat, míg esténként, akár a gyilkos
kések, sárgán cikázó messzi fények vágnak
dermedt testébe az országúti fának, s mögöttünk
néma zuhanással csukódik be az elmerült világ.

(*Tél*)

A *puszta télen* Petőfije, a *Magyar tél* Juhász Gyulája jut az ember eszébe, de nem valamilyen rájuk ütő remiszszencia, hanem a létezés tragikusan komor és férfias szemléletének rokonsága miatt.

Ez a legutolsó idézet tömörsége és zeneisége miatt is figyelemreméltó. A mély és magas magánhangzók éles kontrasztsora csak feszíti a benne foglalt jelentés erejét. Kár, hogy a versek zeneileg nem mindig ilyen beszédeseek. Úgy látszik, a próza istenei csak nem vették jónéven, hogy emberük a lírában is az élvonalba tartozzon, s így vettek elégtételt. Az olvasó azonban így is gazdag marad, s kívánná, hogy bárcsak a líra őslakói is ilyen tisztán beszélnek ezt az agyongyötört nyelvel.

DÉR Zoltán

A SZEMÉLYISÉG EXPANZIÓJA

Juhász Ferenc: *Vázlat a mindenségről*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970.

Vázlat a mindenségről, Juhász Ferenc új kötete jelent meg nemrég ezzel a címmel. A „mindenség” alapszava, versbe fogása legjellegzetesebb igénye Juhász Ferencnek. Szinte lehetetlen, amire vállalkozott: a létezés minden szféráját — a biológiai, a történelmi, a szellemi — meghódítani, s hozzá egyszerre a kozmosz és a mikroszkóp arányaiban. A legtávolabbi határpontok közötti térségeket is képtelen tüzetességgel tölti ki. Huszonöt éve végzi konok szívóssággal és a dómépítők tervszerűségével ezt a munkát, s ma már senki sem vonja kétségbe, hogy vállalkozása irodalomtörténeti jelentőségű. Többen vannak, akik teljesítményét minden eddigit fölülmúlónak állítják — s e vélemény kialakításában a jugoszláviai magyar irodalomtudomány, elsősorban Bori Imre úttörő szerepet vállalt —, de kivételes jelentőségét még azok is elismerik, akik főntartásokkal nézik e rendhagyó költészet mind nagyobb arányú teljeseését.

Mindez persze nem jelenti, hogy értékelése körül összhang ural-

kodik. Ellenkezőleg. Mint a meghökkentően újszerű jelenségek körül mindig, Juhász Ferenc költészete körül is a nézeteltérések, sőt az indulatok egész komplexuma lappang. Természetüket és töltésük feszültségét innen nehéz pontosan mérni, de néha meglepő kitörésekben adnak hírt magukról ezek az indulatok. Legutóbb is, mikor újabb nagy gyűjteménye, *A szent tűzözön regéi* megjelent, egyik neves kritikus, Faragó Vilmos — elismervén Juhász zsenialitását — ezt írta róla: „A Juhász-problémák lényege egyszerűen és közönségesen: a terjedelem. Az alanyok, az állítmányok, a jelzők és hasonlatok gigantikus túlbujánzása. Osztódással szaporodása. Az már-már valószínűtlen arányérzék-vesztés. Mintha a megidézett Rossz a megidézőt kerítette volna hatalmába; mintha ez a költészet maga lenne a föllázadt vegetáció. *A Juhász-problémák lényege az, hogy A szent tűzözön regéi című kötetet én hivatás-kényszerből elolvastam, de A szent tűzözön regéi című kötet, ilyen kényszer nélkül, tulajdonképpen elolvashatatlan.*” (*Élet és Irodalom*. 1969. 13.) Faragó bírálata heves vitát indított. Mellette Eörsi István, ellene, pontosabban: a mű mellett Somlyó György szólalt föl. Előbbi pontokba szedve sorolta el az olvashatatlanság okait. (Uo. 1969. 20.), utóbbi polémikus elemzéssel fedte föl a *Gyermekdalok* költői lényegének néhány fontos mozzanatát, az „elolvashatatlanság” és érték viszonyát világirodalmi példákkal szemléltetve értelt Juhász példátlan vállalkozásának létjoga mellett. (Uo. 1969. 17.)

Aztán elült a vitazaj. De nem úgy, mint amikor egyik fél meggyőzi vagy legyőzi a másikat, inkább úgy, ahogy a kényszerű fegyverszünetek utáni csönd beállni szokott. Része lehet ebben annak is, hogy Juhász Ferenc következő kötete, az *Anyám*, sokkal zártabb, fegyelmezettebb, bensőségebb mű, mint eposzai. Többekben azért az egyszerűsödés, a klasszicizálódás benyomását keltette.

Költőnk új könyve, melynek ürügyén s jelentőségének jobb megértése végett az előbbieket elmondtuk, azért is rendkívül fontos, mert nyilatkozatok, vallomások, megnyitók, emlékbeszédek, könyvvezetők gyűjteménye, s így a költő szándékairól belőle azt is megtudhatjuk, amit születendő költeményei csak évek múlva fedhetnek föl. No nem a majdani költemények poéziséből kapunk itt kóstolót, de az önépítés irányáról, lehetséges útjairól tájékozódhatunk. Ebből a szempontból különösen a kötet *Költészet-katedrális* című írása tanulságos, mert itt az „elolvashatatlannak” mondott *Gyermekdalok* s a „tisztulás” példajaként emlegetett *Anyám* kapcsolatát magyarázva, mindkettőt a mindenség költői kifejezésének részeként, egy művészi terv szerves megvalósításának darabjaként interpretálja, s ebben az interpretálásban bizony a *Gyermekdalok* korántsem egy lezáruló periódus műfaja, hanem az életmű tengelyét alkotó eposzok egyik, folytatást sejtető darabja. „A *Gyermekdalokat* úgy építettem föl, mint egy gótikus katedrális — írja. — Új eposzomat, az *Anyámat*, mint egy virágoskerttel és temetővel körülvett emberi hajlékot.” És eszébe se jut a két mű egyikét orientáló példává avatni. Idézhetnénk még sok passzusát e könyvnek, melyek a költő ars poeticáját körvonalazzák, de mind csak megerősitené azt a benyomást, hogy Juhász Ferenc továbbra

is a mindenséget a maga extenzív gazdagságában megragadó mód-
szerek és műfajok révén kívánja véghez vinni az önmegvalósítás
programját. S hogy ez az önmegvalósítás egyúttal egyetemes érdekű
művelet is, ennek igényéről — korábbi vallomásaival összhang-
ban — tanúskodik ez a gyűjtemény is. Juhásznak ma is meggyőző-
dése — ma, a kétségek erősödése idején —, hogy a költészet cse-
lekvő beleavatkozás az ember dolgaiba. A kimondásnak, a megneve-
zésnek szinte ma is olyan jelentőséget tulajdonít, mint igéiknek a
vallásalapítók, noha látja, tudja hatalmának korlátozottságát.

De túl e kötet ars poeticát képviselő jelentésrétegén beszéljünk
végre arról is, amiről szólnak a benne foglalt írások. Baudelaire-
ről szólnak, Petőfiről, Arany Lászlóról, Adyról, Juhász Gyuláról,
Szabó Lőrincről, Berda Józsefről, Radnótiról, egy antológia szerel-
mes verseiről, néhány élő költőről, halott és élő festőkről, szobrá-
szokról, s a juhászi múrőről.

A fősorolás nem hiánytalan, de ennél sokkal fontosabb az a kér-
dés, hogy az a robusztus személyesség, mely témáját, tárgyát soha-
sem ismerte el műalakító hatalomnak, mit tud tükrözni azokról,
azokból, akikről beszél. Fölmerült ez a kérdés a *Mit tehet a költő?*
címen 1967-ben megjelent s jellegben a mostani elődjének tekint-
hető kötet kapcsán is. A kérdés egyébként sem új. A magyar esszé
változatai között már korábban is akadt olyan, például Cs. Szabó
László írásai, de Ady bírálatai között is, amelyben a téma csak ap-
ropó volt, hogy a költő a maga mondanivalóját előadhassa. Ju-
hász azonban minden előzményhez mérten is meghökkentően, sőt
kihívóan eredeti.

S ebben az az érdekes, hogy nem is annyira mondanivalójának
fogalmi tartalma miatt. Hogy a kérdés világos legyen, utalhatunk
itt például Tolsztojra, aki nem szenvedhette Shakespeare-t, s meg
is írta, hogy miért. Utalhatunk Kosztolányira, aki Adyval volt ha-
sonlóképpen. Babits Arany és Petőfi összehasonlításából jutott új
konzekvenciákhoz. Mindhárom esetben a *minősítésben* érvényesült
a személyesség. Az érvek, az előadás ehhez képest alig hozott lé-
nyegesen újat.

Juhász írásai elsősorban abban különböznek a költők által írt
nevezetesebb esszéktől, hogy az értékrend-módosító szándék szinte
szóhoz sem jut bennük. Ő mindenkiről a megrendültség és az elra-
gadtatás ünnepélyességével vall. Olyannyira, hogy csak nagyon
éber figyelemmel lehet észrevenni, hogy például a Juhász Gyula és
Somlyó György közötti jelentőségkülönbséget azért ő is tudja.

És tud sok egyebet is, amit egy-egy nagy költőről tudni lehet. A
Baudelaire-ről szóló vallomást például jellegzetes Juhász-versnek
hihetné, aki nem ismeri Baudelaire-t, de különben észreveszi, hogy
a nagy költő jellegzetes vonásainak szinte mindegyike fölidéződik
ebben a vallomásban. A fontosabbak kiemelten, központi szerep-
ben, a vallomás metafora-halmainak magvaiként. S hogy ez a
munka mennyire tudatos és tervszerű, az *Új Írásból* már ismert
rövidke képzőművészportrék, tömör jellemzések szigorú fogalmi
rendje önmagában is tanúsíthatja.

Ha mégis olyan nehéz ezekben az írásokban az értekező próza
Baudelaire-ére, Adyjára, Juhász Gyulájára és a többi költőre ráis-

mernünk, annak egyik oka az, hogy Juhász Ferenc nem a pályakép eseményei, tagolása, leírása révén idézi meg azokat, akikről szól, hanem sorsuk és művük lényege szerint. Különösen szereti a tragikus, a halálos víziókat, s az élet és mű ilyen mozzanatait gyakran idézi, és sűrűn nagyítja lényegpéldázó jelképpé. Így van ez Petőfi, Juhász Gyula, Ady, Radnóti esetében, s máshol is. De eközben sem feledkezik meg a mű esztétikai jellegzetességeiről. Persze ezekről sem értekeznek, hanem olyan képekben teszi érzékelhetővé őket, amelyek egyszerre idézik a költészet szóban forgó rétegének egész klímáját, emberi hangoltságát, s tükrözik az interpretátor sajátos világát is. Radnóti költészetének bukolikus rétegét például így tudja — az életszeretet részeként — megnevezni: „a lágy aranyfoltos és vérfoltos késő-nyári mezők és vörz és virág-sebhedett domboldalak kék-arany párát és arany-zebracsíkos zsongását, aranyírásos, aranypettyes kék mohapénz-legyezők libegését lüktető versei...” És beszél „szilvalekvár-gőzű édes őszi alkony”-ról, „virág-szagú és halálszagú, embervér-szagú és a szögesdróthálóban-ke-ringő áram szagú, tiszta, szent elégiák”-ról. Mindebből nyilvánvaló, hogy a műélmény, annak rétegei, s a költő sorsáról való tudás, mint a kohóban a sokféle anyag, egyetlen izzó masszává olvadnak ezekben a képekben, az elemi ráérzés döbbeneteként öltönek alakot, a sajátos szimbolika a költő léte gyökeréhez köti a másik költőt, egy közös vérkör elementáris áramába.

Ezért — noha zavarba hoz a személyességnek ez a gáttalan áradása, megborzasztanak a halálképzetek, a szörnyőség-jegyek, és az arányoknak is árt a személyiség létérzékelő, létélmény-megnevező szenvedélyének állandó érvényhez engedése — bizonyos, hogy műélményt ilyen testi-lelki teljességgel, intenzitással kevesen tettek eddig érzékelhetővé. Valószínű, hogy e gyűjtemény igazi jelentősége is ebben van: a félelmetes megnevező készség kivételes szellemi jelenségeket köt és old egy szuverén világnézet részévé. Költők, írók, művészek sorsát és művét úgy, mint a folyók, hegyek, virágok, csillagok élményét. Ritka eset, hogy szelleimi nagyságok, jelenségek ilyen szervesen forrnának bele egy másik ember világnézetébe. De hát a „mindenség” választott költőjével, a személyiség páratlan erejű expanziójával állunk szemben. Sikere reá vall: erejére, koncepciója belső fedezetére. S ehhez képest bizony alig van jelentőségük a kötet műfaji problémáinak.

DÉR Zoltán

TÖBB SZÓLAMÚ VÍZIÓ

Karinthy Ferenc: *Epepe*. Magvető, Budapest, 1970.

„Ha akarom, vemhes, ha nem akarom, nem vemhes”. Aligha akad még egy olyan prózai műfaj, amelynek kapcsán, egy kis jelentésváltozással ugyan, de annyira telitalálatnak tűnik ez a szólás, mint a modern parabolikus-fantasztikus regény. Ám ha idézzük, a

látszat ellenére, a műfaj iránti rokonszenv kifejezésésképp tesszük ezt, hangsúlyozva, hogy mégiscsak nagyszerű valami a regénynek ez a válfaja, méghozzá éppen azért, amiért az esztétika némely tudora szívesen kárhoztatja: többféleképp értelmezhetőségért, no meg amiért a kimondhatatlan mellett képes hangot adni a „ki nem mondhatónak” is. Olyan tulajdonsága ez a műfajnak (különben szívesen nevezném „kafkának”, így, kis kezdőbetűvel, Caesar nevének köznévvé alakulására gondolva), ami mellett nem sok jelentőséggel bír az a félig-meddig jogos kifogás, hogy a karkai regény stíluslemeit viszonylag könnyű elsajátítani, kelléktárából könnyű felépíteni a szorongás, a „nincs menekvés” nyomasztó, de irodalmi megvalósulásában többnyire magával ragadó világát. Persze, ez a kifogás is csak addig érvényes, amíg valamely ide sorolható alkotás külső jegeit nézzük, ám hogy mennyiben van dolgunk epigonizmussal, azt mindig a mű alapszituációja határozza meg, továbbá az ilyen művekben mindig meglévő abszurdum viszonya a valósághoz, nevezetesen, hogy melyek azok a végtelensé növelt valóságlemek, amelyekre az egész mű épül. Ennek tisztázása egyben az írás „megfejtését” is jelenti, bár talán helyesebb „megfejtésekről” beszélni, mivel úgy tetszik, a fantasztikus parabola talán minden más műfajnál objektívabban hordozza magában mondanivalóját, néha a szerző szándékától függetlenül vagy éppen akarata ellenére is.

Mindez Karinthy Ferenc *Epepe* c. új regényével kapcsolatban tűnik aktuálisnak, mivel a regényt, figyelembe véve nagyszerű, hűvösen tárgyilagos, mégis sodró erejű nyelvezettel megírt lázálomszerűségét, s látszólagos hermetizmusát, talán okkal „vádolhatnánk” „kafkasággal”. Karinthy könyvében ugyanis az történik, hogy Budai, egy magyar nyelvész, azzal a szándékkal, hogy Helsinki-be nyelvészkongresszusra utazzon, repülőgépre száll, nagy meglepetésére azonban egy ismeretlen nagyvárosba érkezik, amelynek vegyes összetételű lakói számára érthetetlen nyelven beszélnek, sőt még írásrendszerük is teljesen ismeretlen előtte. Budai úgy véli, tévedésből rossz gépre szállt, kimagyarázkodási kísérlete azonban kudarcot vall, akarata ellenére egy hotelba viszik, útlevelet elveszik, sőt gépiesen pénzét is beváltják. További igyekezete, hogy tévedését helyrehozza, szintén fiaskót szenved: senki sem érti, még véletlenül sem találkozik idegen nyelvet beszélő emberrel, s a város lakói még csak foglalkozni sem igen hajlandók vele, hamar félrelökik, közönyösen mennek el mellette; a városban egyébként is mindenki rohan, az utcákon hihetetlen a tömeg, az üzletek előtt, de még a vendéglőkben is, végtelen sorok, mindenki csak a maga dolgával törődik, az egyes emberrel mindenütt csak „futószalagon” foglalkoznak. Nem segít Budai „önbezáratási” kísérlete sem: hiába üti le egy rendőr sapkáját, remélve, hogy így az illetékesek majd kénytelenek lesznek vele foglalkozni — letartóztatják, de csak pénzbüntetést fizettetnek vele, aztán sorsára hagyják. A nyelvel és írásrendszerrel továbbra sem boldogul, mindkettő mintha a logika legalapvetőbb szabályainak is fittyet hányna, sőt meddőnek bizonyul, Epepével, a lifteslánnyal való kísérlete is, pár szót ugyan megtanul tőle, de vele való kalandja után (különben a legprimitívebb emberi kapcsolat, a szexuális, az egyetlen, amit Budai a vá-

ros lakóival létrehozni képes) szállodai szobáját is elveszti, egy vásárcsarnokban húzódik meg, ahol alkalmi szállítómunkásként tartja fenn magát, a szabadulás reményét mindinkább feladja, lezüllik, úgyszólván az animális lét szintjére süllyed. Végül, pusztán a tömeghangulattól sodortatva, részt vesz egy fegyveres felkelésben, amely ugyan elbukik, mégis, Budai a regény végén úgy érzi, újra több joggal remélheti a szabadulást.

Ennyi lenne dióhéjban a regény tartalma, ami két jelentős művet is emlékeztetünkbe idéz: Kafka *Kastélyát* és Déry Tibor *G. A. úr X.-ben* c. regényét. Kissé tüzetesebb vizsgálódás után azonban hamar nyilvánvalóvá válik, hogy Kafka regényével Karinthy műve csak annyiban rokon, hogy Budai éppúgy egy ismeretlen világba csöppen, mint K., a földmérő, ám alapformuláját tekintve, legalább ennyire ellenlábas a *Kastélynak*, hiszen K.-val szemben Budai nem helyét, feladatát igyekszik meglelni az őt fogva tartó *terra incognitóban*, hanem ellenkezőleg, minden eszközzel szabadulni igyekszik onnan. De alapvető sajátosságait tekintve lényegesen különbözik a két regény világa abban is, hogy a *Kastélyban* egy kozmikus méretű és végsőkig agyalágyult bürokratikus hierarchia az, amivel a főhősnek fel kell vennie a harcot, míg az *Epepében* az automatizálódott emberi magatartások összegeképp létrejövő *általános közöny* tölti be ugyanezt a szerepet, s ennek érzékeltetésére az ismeretlen és megtanulhatatlan nyelv csak eszköznek tekinthető. De ugyanígy a közönynek ez a központisége vonja meg a határt a *G. A. úr* felé is: Déry ugyanis az elidegenült, anarchisztikus szabadság végtelen túlméretezésére építi a maga regényét. Ugyanakkor azonban túlzott egyszerűsítés lenne, ha pusztán a közöny problémájában látnánk az *Epepe* mondanivalóját, mivel az „epepe-nyelvnek” külön autonóm szerepe is van. Mert Karinthy művében nemcsak a szakadatlanul ismétlődő végtelen, s nemegyszer riasztóan komikus helyzetek épülnek az áttörhetetlen nyelvi falra (mint pl. amikor Budai, a földalatti lejáróját keresve, lefelé mutogat, s egy ismeretlen nő jóakaratóan egy süllyesztett nyilvános illemhelyhez vezet), hanem ez a fal egyben szimbolikus jelentést is kap, s túl a nyelv fogalmának szó szerinti értelmezésén, az emberi kommunikáció csődjét is jelképezi. Budai számára az ismeretlen nyelv szavainak puszta artikulációja is gyakran kivehetetlen (a lifteslány nevét is majd minden esetben másképp érti), sőt megfigyelve, hogy sokszor ugyanazok a szavak mást és mást jelentenek, feltételezi, hogy az „epepe-beliek” talán maguk sem értik egymást, mindenki külön egyéni nyelven beszél (még ha ezt cáfolni látszik is, hogy a város intézményei, úgy-ahogy, mégiscsak működnek), ami mintha azt az abszurd drámákban is kifejezésre jutó tézist sugallná, hogy az emberi nyelv alkalmatlan az egymás közti érintkezésre, s a szavak gondolataink leplezését szolgálják.

Megtalálható azonban a regényben egy másik, ugyancsak túlzó formában életre hívott valóságselem is: a szinte mindenütt jelenlévő, tülekedő-lökdösődő tömeg, melynek nyomasztó hatását még a nagyszámú koldus, nyomorék, idióta és örült is fokozza, továbbá a szupermetropolis végtelen kiterjedése, amely mintha több világváros egybeolvadásából keletkezett volna. Mintha csak a túlnépe-

sedett jövő fenyegető árnyait vetítené előre mindez, ugyanakkor azonban Karinthy határozottan elejét veszi minden olyan feltételezésnek, miszerint Budai valamiképpen a jövőbe csöppent volna: művében nyomát sem találjuk a tudományos-fantasztikus regényekre jellemző képzelt találmányoknak, kizárólag korunk technikai vívmányaival találkozhatunk, amiképpen a szerző lehetetlenné tesz minden „térbeli tájékozódást” is az ismeretlen várost illetőleg — Budai a csillagok állásából mindössze arra következtethet, hogy az „valahol az északi félgömbön” terül el —, vagyis hiba lenne valamely létező ország vagy város álrühás mását keresni benne. Ilyenformán lényegében igaza van Faragó Vilmosnak, amikor *Éber lázálom* c. írásában (*Élet és Irodalom*, 1970., dec. 19.) az alábbiakat írja a regényről: „A megoldást nem kell a jövőben vagy logikai úton keresni, a megoldás itt van, most van, nálunk van, a mai valóságban van. Az epepe-város: Budapest vagy Párizs vagy New York. Az epepe-nyelv: a magyar vagy a francia vagy az angol. Budaival nem történt tévedés, *mindegy*, hová vitte a gép, akár itt-hon is hagyhatta volna: az ő élményei azonosak minden nagyvárosi lakos élményeivel. Nem tudjuk megértetni magunkat, félrelöknek az utcán, járművön, boltban, kapaszkodunk hivatalba, szerelembe, társakba, s úgy érezzük, a semmibe kapaszkodunk — mindennapos élményünk ez, bár most még ki tudunk törni ennek az »éber lázálomnak« rossz varázslatából...”

Mégis, bár a mű üzenete lényegében téren és időn kívül, az általános síkján fejeződik ki, a regény vége, a különös felkelés, mintha egy konkrétabb, szűkebb hatóságú tolmácsolási lehetőséget is magában rejtene, még akkor is, ha a megmozdulás, amelyhez Budai, nem értve a nyelvet, természetesen anélkül csatlakozik, hogy célját ismerné (mint ahogy az ország társadalmi berendezkedéséről sem tud semmit, azt sem, kapitalista vagy szocialista-e), kétségtelenül annak illusztrálására is szolgál, hogy ahol az értelmes emberi kapcsolatok megteremtésének lehetősége hiányzik, ott ezek helyébe az ösztönösség, a szuggesztív hatások lépnek. Hogy azonban a szóban forgó felkelés nemcsak a fenti tétel láttatására szolgál, annak igazolására érdemes a regény befejező részét kissé részletesebben is „átmesélni”. A megmozdulás ugyanis látszólag ártatlan és legális felvonulással kezdődik, és fokozatosan alakul át egyre hevesebb tüntetéssé, majd fegyveres harccá, sőt átmeneti győzelem után véres leszámolásokra is sor kerül a korábban a tömegre tüzelő fegyveresekkel szemben, aminek aztán idegen egyenruhát viselő csapatok megjelenése vet véget („Budai előtt nem volt világos, vajon azért hallgatnak-e, mert más az anyanyelvük, nem értik őket, vagy pedig tilos felelniök...” — 296. old.), úgyhogy utóbb Budai kérdésfeltevése is izgalmasan aktuális mellékszövegét kap: „Lehet, hogy e mozgalmak törvényszerű velejárói vagy következményei az itteni életformának, s időnként szükségszerűen robbannak ki, és csapják meg a népeiséget, indulatokat?” (301.). Legalább ennyire érdekes azonban a könyv záró epizódja is: a továbbra is elárvultan őgyelgő Budai ekkor egy papírdarabot hajít egy kis tó vizébe, amely, mint minden víz a városban, korábban mozdulatlan, lefolyástalannak bizonyult, s így tárgytalanná tette Budainak azt

az elképzelését, hogy a belőle kivezető csatornán csónakon próbál kijutni arra a folyóra, amelybe a csatorna feltehetőleg torkollik, hogy aztán tovább evezzen egészen a tengerig, így kísérve meg a szabadulást. Ezúttal azonban csoda történik: „Csak egy-két perc múlva vette észre, hogy az a papírgombóc kissé tovább úszott a vízben. Először azt hitte, a szél fújta el, de nem: a tavon a levelek, színe alatt az apró buborékok, sás- vagy nádmaradványok, ugyanúgy ugyanarra haladtak. *Ez a víz mozgott!* Lassan, igen-igen lassan, ám mégis határozottan áramlott. Ismét kipróbálta, ezúttal holmi ágacskákat vetett be: azokat is elsodorta . . . A fölfedezés lelke legmélyéig felkavarta, újjászülte. Mert ha ez igazán így van, akkor ennek a víznek lefolyása is kell legyen . . .” Úgy tűnik, a szöveg itt önmagát magyarázza, sőt a mű egyes korábbi részleteit is új, előbb nem sejtett jelentéssel ruházza fel — ilyenek hat mindenekelőtt az epepe-nyelv elszigeteltsége „megtanulhatatlansága” az idegen szármára. Mindez kibővíti a regény regiszterét, de egyben ködösségét, talányosságát is fokozza. Ez azonban cseppet sem kelt hiányérzetet — ellenkezőleg, éppen a belőle adódó többszólamúság az, ami Karinthy Ferenc művét rendkívül izgalmas olvasmánnyá teszi. És rendkívül elgondolkoztató olvasmánnyá is, a legújabb magyar irodalom *eseményévé*.

V. Z.

HÍD IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYOIRAT. — 1971. MÁRCIUS. — KIADJA A FORUM LAPKIADO VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MIŠIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-TOL 12 ÓRÁIG. — KEZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ES NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZETHETŐ A 657-1-255-06 FOLYOSZÁMLÁRA. ELŐFIZETÉSKOR KÉRJÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVET. — ELŐFIZETÉSI DÍJ BELFÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FEL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FEL ÉVRE 18,75 DINÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FEL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KÉSZÜLT A FORUM NYOMDÁJÁBAN NOVI SADON
